

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**İSLAMOFOBİ
KAVRAMSAL VE SOSYOLOJİK YAKLAŞIM**

Yüksek Lisans Tezi

Ebru ŞEREF

Ankara-2010

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

**İSLAMOFOBİ
KAVRAMSAL VE SOSYOLOJİK YAKLAŞIM**

Yüksek Lisans Tezi

Ebru ŞEREF

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Niyazi AKYÜZ

Ankara-2010

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

İSLAMOFOBİ
KAVRAMSAL VE SOSYOLOJİK YAKLAŞIM

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı:
Prof. Dr.Niyazi AKYÜZ

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

.....
.....
.....
.....
.....
.....

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi:

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../2010)

Ebru ŞEREF

İmzası

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	ii
ÖNSÖZ	1
GİRİŞ	4
I. Tezin Amacı.....	4
II. Tezin Önemi.....	4
III. Tezin Sınırlılıkları	5
IV. Yaklaşım	5
V. Sayıtlar	13
VI. Yöntem.....	15
VII. Bulgular ve Tartışma.....	17
BİRİNCİ BÖLÜM	22
1. İSLAMOFOBİ KAVRAMININ ANALİZİ.....	22
1.1.İslamofobi'nin Tanımı	22
1.2.İslamofobi'nin Kaynağı ve Tarihsel Kökenleri.....	28
1.3.Batı'nın İslam, Hz.Muhammed ve Kur'an Algısı	36
İKİNCİ BÖLÜM	49
2. İSLAMOFOBİ'Yİ ETKİLEYEN OLAYLAR	49
2.1.Göç, Toplumsal Uyum ve İslamofobi.....	49
2.2.Medeniyetler Çatışması, 11 Eylül ve İslamofobi.....	57
2.3.İslamofobi ve Medya İlişkisi.....	64
2.4.Karikatür Krizi ve İslamofobi'nin Yaygınlaşması.....	70
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	77
3. İSLAMOFOBİ İLE MÜCADELE.....	77
3.1.İslamofobi'nin Toplumsal Sonuçları.....	77
3.2.İslamofobi'nin Önlenmesine Yönelik Alınması Gereken Tedbirler.....	85
SONUÇ	91
KAYNAKÇA.....	94
EK 1 - KARİKATÜR KRİZİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	103
EK 2 - KARİKATÜRLERİN İÇERİĞİ	111
ÖZET.....	113
ABSTRACT.....	114

KISALTMALAR

a.g.m:	Adı Geçen Makale/Tebliğ
a.g.e:	Adı Geçen Eser
akt.:	Aktaran
AÜİFD:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
bkz.:	Bakınız
Çev.:	Çeviren
ECRI:	The European Commission against Racism and Intolerance
Ed.:	Editör
EUMC:	European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia
EUP-PDSCP :	European Parliament, Policy Department Structural and Cohesion Policies
Hız.:	Hazreti
İDSTKB:	İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği
s.:	Sayfa
vb.:	ve benzeri.
vd.:	ve diğerleri
vs.:	vesâire.

ÖNSÖZ

Yeni dinlerin ortaya çıktığında olduğu gibi İslam dininin de ortaya çıkmasıyla beraber başka dinlere mensup toplumlar ile çeşitli çekişmeler ve sürtüşmeler yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. Norman Daniel, İslam ve Batı ile ilgili çalışmasında Doğu ve Batı olarak da isimlendirdiği Müslüman ve Hristiyan dünyaları arasındaki bu sürtüşmelerin askeri, siyasi ekonomik, dini ve sosyo-kültürel alanlarda yaşandığını belirtmiştir (Norman, 1973). Bu çekişmelerin tarihten gelen korkuları sürekli canlı tutma ve yeni şartlar altında yeni korkuların ortaya çıkmasında önemli bir etkiye sahip olduğu söylenebilir. Bu korkular nedeniyle ortaya çıkan toplumsal sorunlar Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı İzleme Merkezi tarafından da dikkate alınarak araştırma konusu olmuştur. Yapılan çalışmalarda tarihten gelen korkuların yanında, son yıllarda yaşanan ve İslam adı kullanılarak yapılan terör olaylarının zaten var olan önyargıları pekiştirdiği ve buna tepki olarak daha fazla önyargılara neden olduğu belirtilmektedir (EUMC, 2006:6).

Özellikle 11 Eylül Olayları'ndan sonra Dünya'da, özellikle de Kuzey Amerika ve Avrupa'da Müslümanların birer düşman olarak görülmeleri yaygınlaşmıştır. Zaten tarihten gelen önyargı ve şüpheli duygular 11 Eylül saldırılarından itibaren daha da yoğunlaşarak düşmanlık duygularına dönüşmüş, Müslümanlar kötü ve cahil bireyler olarak görülüp toplumdan dışlanmışlardır (<http://www.stratejikboyut.com/article>).

11 Eylül saldırısının yanı sıra İspanya ve İngiltere'de yaşanan terör eylemleri, Avrupa'da Müslümanlara ve İslam dinine karşı gelişen bu düşmanlığı ve dışlama duygusunu arttırmıştır. Bu olaylardan sonra Avrupa'da çeşitli ülkelerde Müslümanlara yönelik artan bu düşmanlık ve ayrımcılık ile ilgili çeşitli olaylar

yaşanmıştır. Fransa’da Müslüman azınlıkla ilgili yaşanan toplumsal olaylar, Danimarka’da yayınlanan aşırı sağcı günlük gazete Jyllands Posten’da yer verilen ve tüm dünyada Müslümanların tepkisine neden olan Hz.Muhammed ile alay eden karikatürler ve İsviçre’deki minare yasağı bu örneklerden bazılarıdır (EUMC, 2006).

Müslümanlar hakkındaki ön yargılara neden olan unsurlardan bir diğeri ise Batı’ya göç eden Müslümanların kendi dünya görüşü ve geleneksel yaşam tarzlarıyla artık Batı toplumlarının sosyal yapıları içinde kendilerine rol edinme çabalarıdır. Çünkü Müslümanlar artık Batı’da "konuk işçi" statüsünde olmak yerine, kendilerini bulundukları ülkenin bireyleri olarak algılamaya başlamışlardır. Bu ise onların toplumda her alanda varlıklarını artırmaktadır. Bu durum, Batı’nın alışık olmadığı yeni, aynı zamanda da zorunlu olarak bir birlikte yaşama tecrübesinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu noktada birlikte yaşamak zorunda olma gerçeği Avrupalıların önemli bir bölümü için bir rahatsızlığa dönüşmüştür. Bu rahatsızlık, terör olayları ile pekişince, yerini derin bir korkuya, yani tüm dünyada "İslamofobi" olarak bilinen İslam korkusuna bırakmıştır.

İşte bu tez İslamofobi’nin ortaya çıkış nedenlerini sosyolojik açıdan ele almayı hedeflemektedir.

İslam’dan, Müslümanlardan ve onlara dair olan her şeyden duyulan korku ya da kaygı olarak ortaya çıkan *İslamofobi* kavramı aslında tarihsel kökenlere sahiptir. Bu nedenle bu araştırma ile İslamofobi kavramı ve bu kavramın ortaya çıkış nedenleri hem tarihsel hem de sosyolojik olarak açıklanmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede “İslamofobi nedir? Batı ve İslam dünyası açısından ifade ettiği anlamlar nelerdir? Bu kavram ile ilgili diğer kavramlar ve ilişkileri nasıldır?” sorularına cevap bulmak araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

Tezin Giriş bölümünde tezin amacı, önemi ve sınırlılıkları anlatıldıktan sonra çalışmanın yaklaşımı, sayıtlıları ve yöntemi belirtilmiştir.

Birinci bölümde İslamofobinin kavramsal analizi yapılmaya çalışılmıştır. Terimin tanımı yapıldıktan sonra bu tanımdan hareketle, ilişkili olduğu “yabancı düşmanlığı”, “ırkçılık” ve “Öteki” gibi kavramlara değinilmiştir.

İkinci bölümde; İslamofobi’nin yaygınlaşmasına etki eden olaylar ele alınmıştır. Bu olayların etkileri sosyolojik manada değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise; İslamofobi’nin yaygınlaşması sonucu ortaya çıkan sorunlar ve bunların önlenmesi için alınması gereken tedbirlere değinilmiştir.

Sonuç bölümünde ise çalışmanın sonuçları değerlendirilmiştir.

Bu tez için değerli katkılarını esirgemeyen tez danışmanım Sn. Prof. Dr. Niyazi Akyüz’e ve Doç. Dr. İhsan Çapçioğlu’na desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Ebru ŞEREF

Ankara 2010

GİRİŞ

I. Tezin Amacı

İslamofobi kavramının ortaya çıkmasının asıl nedenleri, Batılıların İslam ve Müslümanlara yönelik önyargılarının kaynağı İslam'ın yayılış tarihi ve yeni bir medeniyet kurarak Batı egemenliğine meydan okumasında aranması gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda yapılacak olan çalışma ile İslamofobi kavramının tarihsel ve sosyolojik olarak ortaya çıkışı, buna etki eden faktörler ve araştırma konusu içerisinde belirtilen sorunların araştırılması, tezin amacını oluşturmaktadır.

II. Tezin Önemi

İslamofobi bugün daha çok Batı'da ortaya çıkmış olmakla beraber, aslında bu İslam karşıtlığı ve düşmanlığı çok eskilere dayanmaktadır. Küçükcan'a göre, tarih boyunca Batılılar tarafından Müslümanlarla ilgili yazılan eserler incelendiğinde önyargı ve yaftalamaların sanıldığından daha yaygın olduğu ve Batı'daki bu İslam karşıtlığının tarihsel gelişimi, kültürel ve siyasal etkilerin birçok kitapta görülmektedir. Bu nedenle, son yıllarda daha sık olarak karşılaşılan İslam karşıtlığının bir görünüşü olan İslamofobi anlayışının bu tarihsel bilinçaltının değişik bir yansıması olduğu düşünülebilir (Küçükcan, 2007).

İslamofobi'nin kelime karşılığı İslam korkusu olmasına rağmen, aslında bu kelime bugün daha çok Batı'da zaten var olan yabancı düşmanlığının Müslüman yabancılara karşı yönelmiş halini ifade etmektedir. İslamofobi 11 Eylül saldırılarından önce de var olmasına rağmen bu saldırı ile bir dönüm noktası yaşanmış ve bu karşıtlık ve düşmanlık daha radikal olmaya başlamıştır. Bu saldırıdan

sonra İspanya ve İngiltere’de meydana gelen terör saldırılarından sonra medyanın da yönlendirmesi ile Müslümanları terörist olarak görenlerin sayısı artarken, buna paralel olarak İslam terörizm ile birlikte anılır hale gelmiştir (Aydın ve Yardım, 2008:17).

Bu nedenle, konu hakkındaki sorunların ortaya konularak sorunlara çözüm önerilerinin getirilecek olması bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

III.Tezin Sınırlılıkları

Araştırmanın en önemli sınırlılıkları öncelikle çalışmanın teorik olarak hazırlanmasından kaynaklanmaktadır. Çalışmada somut veriler sağlayan araştırma yöntemlerinden zaman ve mekan kısıtlaması yüzünden yararlanılamamıştır. Bu durum çalışmanın somut verilerle desteklenememesi sonucunu doğurmuştur.

Çalışmanın hem tarihsel yönünün hem de sosyolojik yönünün bulunması birden fazla yaklaşımdan yararlanılmasına neden olmuştur. Ancak yine de çalışma her ne kadar birden fazla yaklaşımı içerse de daha çok çatışma kuramı çerçevesinde sınırlandırılmaya çalışılmıştır.

Diğer bir sınırlılık ise; konu ile ilgili farklı dillerde kaleme alınan çeşitli çalışmaların olmasına karşın, araştırmacının dili gereği, çoğunlukla Türkçe, az sayıda da İngilizce eserden yararlanılmıştır. Araştırmacının bilmediği diğer dillerde yazılan eserlerden yararlanmak mümkün olmamıştır.

IV.Yaklaşım

Bu çalışma daha çok Çatışma Kuramının kavramları çerçevesinde hazırlanmıştır.

Cuff ve Di.(1989)’a göre sosyolojide toplumun ne olduğunu tanımlarken temelde iki farklı yaklaşımda bulunmaktadır. Bunlardan biri insan çıkarlarının çatışmasını, diğeri ise insanların ortak noktalar üzerinde anlaşmaya varmasını önemser. Çatışmacı kuramcılar kendilerini mevcut toplum yapısının eleştirmeni olarak görürken, oydaşma yanlıları var olan sistemi savunurlar. Oydaşmacılar çatışmayı, mevcut toplum yapısını değiştirme anlamında politik bir girişim olarak gördükleri için göz ardı etme eğilimindedirler. Aslında her iki yaklaşımın da toplumsal yapı üzerinde odaklanma gibi ortak yönleri bulunmaktadır. Nitekim oydaşma kuramı genelde “Yapısal İşlevselcilik” olarak anılırken (Comte, Spencer, Durkheim, Parsons, Merton, Smelser, Davis ve Moore) diğeri “Çatışmacı Yapısalcılık” (Marx, Weber, Dahrendorf, Coser, Parkin) olarak bilinir.

Çatışma kuramının temel öğeleri, ilk sosyologların en büyüklerinden Karl Marx ve Max Weber tarafından konulmuştur.

Karl Marx (1818-1883): Sosyolojide çatışma kuramı Karl Marx tarafından yaratılmıştır. Marx ilk olarak, insanların belli bir tabiata ve önceden belirlenmiş çıkar duygularına sahip olduklarına inanır. Marxçılar, insanlar çıkarlarına göre hareket etmedikleri takdirde; bunun başkalarının lehine işleyen bir toplumsal sistem tarafından, kendi “gerçek çıkarları”nın ne olduğu hakkında aldatılmış oldukları anlamına geleceğini iddia ederler. İkinci olarak, Marx, tarihsel ve çağdaş toplumu, farklı çıkarlara sahip farklı toplumsal kümeler arasındaki çatışmalar açısından inceler. Son olarak, Marx, fikirler veya “ideoloji”lerin yapısı ile bunları geliştiren ve yayanların çıkarları arasındaki bağlantıyı vurgular ve bir devirde geçerli olan fikirlerin “egemen sınıf”ın çıkarlarını aksettirdiği üzerinde ısrar eder (Wallace ve Wolf, 2004:85).

Marx'ın 20.yüzyıldaki etkilerinden iki tanesi sosyoloji dünyası açısından özellikle önemlidir. Bunlardan biri, Frankfurt Okulu'nun kuruluşuna uzanan fikri etkisidir. İkincisi başta İngiltere'dekiler olmak üzere, pek çok ülkenin üniversitelerindeki sosyoloji öğretimine uzanan etkisidir (Çelebi, 2007:154).

Marx'ın var olanlar üzerine olan söylemesinde ana kavramı yabancılaşmadır. Marx'ın çalışmaları için sorulacak “ne” sorusu, ne'yi incelediği, ne'yi sorunsallaştırdığı, ne'yi bilmek istediği, ne'yi incelediği, ne'yi anlamak istediği ve ne'yi anlatmak istediği sorularının cevabı yabancılaşmadan geçmek zorundadır (Çelebi, 2007:154).

Yabancılaşma insanlık dışı davranıldığında, yerlerinden edildiklerinde veya iftiraya uğradıklarında insanlarda şiddetli öfke yaratan bir durumu anlatır.

Marx için yabancılaşma kavramı farklı, ancak karşılıklı ilişkili anlama sahiptir. Bunlar: *Yabancılaşma* öznel bir duygu, bir güçsüzlük ve soyutlanmışlık duygusudur.

İnsanları hem emeklerinin ürünlerinden yoksun bırakan, hem de çalışmaları üzerinde kontrol kuran ekonomik sistemlerin yapısal bir analizidir (Slattery, 2007:129-130).

Max Weber (1864-1920). Weber, objektif toplumsal bilimin önemine inanmıştır. Marx'ın yalnızca mülkiyet sınıflarına verdiği önemine karşılık, insanların hayatında önemli etkiler olarak sınıf, statü ve parti tipolojisini geliştirmiştir. Bundan başka, bunların ürettiği çatışmaların insan toplumun değişmez özellikleri olduğunu kabul etmiş ve modern toplumu komünist bir ütopya doğru değil, insan özgürlüğüne elverişli olmayan bir bürokratik topluma doğru gitmekte olarak görmüştür. Ancak bu, onun veya etkilemiş olduğu çatışma kuramcılarının siyasal eyleme karşı ilgisiz

oldukları demek değildir. Genel olarak, çatışma kuramı çok kuvvetli siyasal görüşlere sahip sosyologlara hitap etmektedir (Wallace ve Wolf, 2004:139).

Toplumsal yaşamda çatışmalar, bölünmeler, düşmanlıklar ve cezalandırmalar eşliğinde farklı çıkarlara sahip insanlar ve farklı temsiliyetler söz konusudur. Grupların oluşmasına yol açan ortak ilgi ve çıkarlar, aynı zamanda öteki gruplara karşı eyleme geçerek var olabilmeyi sağlar. İşte toplumsal değişme büyük ölçüde, grupların bu şekilde eylemde bulunmalarının bir sonucudur. Oydaşmacılar, norm ve değerlerin bütünleştirici sistemi ile insanlar arasında karşılıklılık olduğunu kabul ederler ve işbirliğini savunurlar. Oydaşmacılar için sistemin değişimi yerine kararlılık ve istikrar önemlidir. Her iki yaklaşımda da sosyologlar, toplumun bir bütün olarak işlediği, temel bileşenlerinin neler olduğu ya da toplumun neden oluştuğu ve bireyin davranışını nasıl belirlediği veya sınırladığı ile ilgilenirler. Her ikisi de toplumsal yapıyı karşılıklı ilişkiler içinde olan bir sistem olarak görürler ve ayrıca bu sistemin bir bölümündeki değişmelerin diğer kısımları da etkileyeceğini varsayarlar. Bu nedenledir ki her ikisine de yapısalcı denilmektedir.

Turner (1976)'ın da belirttiği gibi, yapısal işlevselciliğin yetersiz bulunarak eleştirilmesi karşısında alternatif olarak ortaya çıkan kuramsal yaklaşımların başında gelen Çatışma kuramı, güç ilişkilerinin, zor kullanımı, cezalandırma ve sosyal sistemdeki değişimin incelenmesinde adeta yeniden keşfedilmiştir. Artan polemiklere rağmen, çatışma süreçleriyle ilgili olarak Coser ve Dahrendorf tarafından önemli çalışmalar yapılmıştır (Kasapoğlu, 2008:12).

Coser'in çatışma üzerine çalışması *çatışmacı işlevselcilik* olarak tanımlanabilir. Coser; kendi çatışmacı bakış açısını, Alman sosyolog George Simmel'in çalışmalarından yararlanarak geliştirmiştir. Çatışmayı bir birlik biçimi olarak

değerlendiren Simmel'in çalışması temelinde, Coser çatışmanın toplumsal grup için işlevselliğini test etmek için önermeler ortaya koymuştur. Birçok işlevselci çözümleme, çatışmaya grup için bozuk işlevsel olarak işaret ederken, Coser, çatışmanın hangi koşullarda, toplumsal yapının sürdürülmesine olumlu katkıda bulunacağını ortaya koymaya çabalamıştır. Çatışma, toplumsal bir süreç olarak, grupların oluşmasının ve sınırlarının belirlenmesinin bir aracı olabilir (Poloma, 1993:113).

Coser gibi Dahrendorf da, değişme konusunu irdilemedeki yetersizliğinden dolayı klasik yapısalcı-işlevselciliği eleştirmiştir. Dahrendorf, çağdaş sanayi toplumunda kendi sınıf ve sınıf çatışması kuramını kurmada Marx'çı sınıflar arası mücadele kuramından yararlanmıştır. Sınıf Dahrendorf için, Marx'ta olduğu gibi üretim araçlarının mülkiyetini değil, daha çok başkalarına hükmetmenin meşru biçimi olan otoriteye sahip olmayı dile getirir. İster kapitalist ister komünist ekonomi olsun ya da serbest veya totaliter yönetim olsun, tüm çağdaş toplumlarda sınıf mücadelesi otoritenin kontrolü çevresinde şekillenir.

Dahrendorf, çatışma gruplarının örgütlenebilen bireylerin ortak çıkarlarından meydana geldiği gözlemini yapar. Dahrendorf bu süreci, yarı grupların, yapıya etkide bulunabilen çıkar gruplarına dönüşmesi olarak tanımlar. Bu çıkarların sonucunda oluşan kurumlar toplumsal değişimin aracıdırlar. Çabalar toplumsal çatışmayı bastırmak yerine, onu etkin bir kurumsallaştırma sayesinde düzenleme yönünde yoğunlaştırılmalıdır.

Dahrendorf'un kuramı kendisinin de belirttiği gibi kısmi bir toplumsal kuramdır. Bu kuramla örgütlerin, sınıf çatışmasından neden ve nasıl ortaya çıktığını gösterir. Kuramının kısmi özelliği insanın ve sosyolojinin konusu, (ahlaki, psikolojik,

ekonomik vb. olmayan) sosyal olan insandır. Ama aynı zamanda, sosyologlar, insanın diğer yönlerini tanımaya hazır olmalıdırlar, aksi takdirde ele aldıkları soyut insanın, dünyadaki geçeklikle ilgisiz olması riski söz konusu olur (Poloma, 1993:115-126).

1800’li yıllardan sonra makro ölçekte yaşanan sosyal çatışmalar belirgin şekilde artmıştır. Bartos ve Wehr’e (2002)’e göre bu tarihlerde bilim ve teknolojiye gelişmelerin silahlara uygulanabilmesi ulus devletlerin büyüyerek şiddet için kaynaklarını harekete geçirme kabiliyetinin artışı ve nüfusun genişlemesi; artan nüfus baskısı ile birlikte ihtiyaçların karşılanabilmesi, potansiyel çatışma nedenleri arasında yerini almıştır. Bartos ve Wehr’in (2002) çatışma teorisi modeline göre (using conflict theory) çatışma dayanışması da kişilerde çatışma davranışını da doğurur. Yani çıkarlar farklı ve karşıt olduğu kadar aynı olduğunda da ortaya çatışma davranışı çıkabilir. Bartos ve Wehr (2002) çatışma davranışının ortaya çıkma nedenini altı temel başlık altında toplamıştır.

- 1. Zıt veya uyuşmayan amaçlar (incompatible goals):** Taraflar uzlaşmaz amaçlara sahiptirler veya öyle olduğuna inanabilirler.
- 2. Dayanışma (solidarity):** Taraflardan her biri kendi aralarında yüksek derecede dayanışmayı sağlamış olabilir.
- 3. Örgütlenme (organization) :** Taraflar çatışma için örgütlenmiş olabilirler.
- 4. Hareketlilik (mobilization):** Taraflar çatışma kaynaklarını harekete geçirme kabiliyetine sahip olabilirler.
- 5. Düşmanlık (hostility):** Taraflar karşıtlarına karşı husumet besleyebilirler.
- 6. Kaynaklar (resources) :** Taraflar yeterli maddi kaynağa sahip olabilirler.

Çatışmanın sosyolojik analizinde en önemli olan noktalardan başında, birbirine karşıt veya zıt düşen amaçların nasıl ortaya çıktığı gelir. Bartos ve Wehr (2002:29-49)’e göre, bunun olası üç nedeni bulunmaktadır.

a. Uğruna Mücadele edilen kaynaklar (contested resources) : İnsanlar para, toprak, dini inanç veya çocukları için çatışabilirler. Ancak esas olarak mücadele konusu olan üç kaynak söz konusudur. Maddi zenginlik (wealth), güç (power) ve hak ettiğimizden daha azına sahip olduğumuzda hissettiklerimiz olarak “adaletsizlik” (injustice); arzu ettiğimiz her ne ise ona sahip olamamak anlamında “mutlak yoksunluk” (absolute deprivation) ve barışçı olmak yerine saldırganlığın ödüllendirildiği “kavgacı/savaşçı kültür” (belligerent culture) veya kişilik gibi faktörler ise, kaynak mücadelesinin nedenleri olarak sıralanabilir.

b. Zıt veya uyuşmayan roller (incompatible roles) : Tarafların bir kurum ve örgütte farklı roller oynamasından kaynaklanabilir. Örneğin güç hiyerarşisindeki dikey (vertical) rol farklılıkları olarak ailede ebeveyn ve çocuk rolleri; sanayide işçi-işveren rolleri çatışmaya yol açabilir. Çok sık rastlanmasa da işbölümü ve uzmanlaşma temelindeki yatay (horizontal) rol farklılıkları da uyum yerine çatışma yaratabilir. Öte yandan rol farklılaşmasının doğrudan veya dolaylı olarak uzlaşmaz amaç ortaya çıkarma olasılığı da göz ardı edilmemelidir.

c. Zıt veya uyuşmayan değerler (incompatible values) : Bir örgüt içinde ayrımlaşan gruplar zamanla neyin doğru veya iyi, neyin yanlış ve kötü olduğuna dair birbiriyle uzlaşmayan değerler geliştirebilirler. Bireysel veya grup halinde ayrılma/ayırma (seperation); kişisel veya grup halinde kendini diğerlerinden fazla önemseyerek farklı kimlik özdeşimi kurma (personel or grup identity) ve son olarak her topluluk veya alt sistemin kendine özgü değerlere sahip olma olasılığı çatışmaya

yol açabilmektedir. Diğer bir ifade ile diğerlerinden ayrılan kişiler arasında geliştirilen sosyal ilişkiler yapılaşmakta ve kendine özgü değerlere sahip bu insanlar diğerleriyle çatışabilmektedir. Öte yandan büyüklük (size) ve teknolojinin de bir ayrılma ve değerlerde farklılaşma nedeni olarak düşünülmesi mümkündür. Nitekim küçük kırsal bir yerleşim bölgesi kökenli tarafların topluluk değerleri ile büyük/geniş ölçekteki sanayide çalışan kent soyluların değerleri, çatışmaya yol açabilmektedir. Bu nedenle büyüklük ve teknoloji faktörleri de analize dahil edilebilir (Kasapoğlu, 2008:22-23).

Çatışmayı anlama ve yönetme konusunda Bartos ve Wehr üç temel araç olduğunu ileri sürmektedir:

a. Ezici güç kullanmak (overwelming force): ABD'nin Japonya'ya atom bombası atması. Ancak günümüzde bu tür uygulamalar ahlaki olarak kabul edilmemektedir.

b. Görüşme/müzakere yapmak (negotiation): Burada da çoğu zaman tarafların görüşmeyi reddetmesi ve çatışmanın sürmesinden çıkar (payoff) ummaları söz konusu olabilmektedir.

c. Mütakabiliyet stratejisi (tit-for-tat strategy): Oyun kuramında (Game theory) olduğu gibi yapılan bir muameleye aynı veya eşit şekilde misilleme (equivelant retaliation) ile cevap vermedir. Aslında burada iki temel bileşen söz konusudur: “Karşılıklılık” (reciprocation) ve “tırmandırmama” (deescalation). Bilindiği üzere taraflar işbirliği yerine zorlamayı tercih ederse çatışma tırmanır (escalation); zorlama yerine işbirliği yapıldığında ise çatışma azalır (deescalation) (Kasapoğlu, 2008:27).

Bu çalışmanın konusunu oluşturan ‘İslamofobi’ günümüzde batı dünyasında oluşan İslam ve Müslümanlar hakkında özel bir kurgu inşa etmektedir. Bu kurguya göre “Batı Batı’dır, Doğu da Doğu.” Bu iki dünya arasında uzlaşmaz çelişkiler mevcuttur. Biri olumlu özelliklere, diğeri de olumsuz özelliklere sahiptir. Klasik oryantalist bir söyleme dayanan bu kurgu, dünya gerçekleriyle bağdaşmadığı gibi sonuçları itibariyle de çeşitli sorunları doğurmaktadır. Çünkü bu söylem, farklı dinlerin ve kültürlerin bir arada ve barış içinde yaşadığı ve gelecekte de yaşayabileceği gerçeğini göz ardı ettiği gibi, olası bir “uygarlıklar savaşı”nı da öngörmektedir. Bu anlamda oryantalizm kadar “İslamofobi” de çatışmacı bir ideolojidir ve çatışma temelli bir ideolojinin kendisini barış yanlısı, ötekileri ise terörist ve saldırgan olarak sunması, kendi mantığı içinde giderilmesi mümkün olmayan çelişkiler barındırmaktadır (Canatan, 2007:10). Bu düşünceden hareketle bu çalışma hazırlanırken Bartos ve Wehr (2002) “Using Conflict Theory” kitabındaki modellerden yararlanılmıştır.

V. Sayıtlılar

Bu araştırmanın temel sayıtlıları aşağıda belirtilmektedir.

- (i) **İslamofobi:** Avrupa Konseyi tarafından yayınlanan "Islamophobia and its Consequences on Young People (İslamofobi ve Gençlik Üzerindeki Etkileri)" adlı raporda, "*İslamofobi, İslam'a, Müslümanlara ve onlarla ilgili durumlara karşı duyulan korku ya da önyargılı görüş*" olarak tanımlanmıştır (Ramberg, 2006:6).
- (ii) **Yabancı Düşmanlığı: Xenophobia** yani **yabancı düşmanlığı**, Yunanca 'xenos/yabancı' ve 'phobos/korku' kelimelerinin biraraya

gelmesiyle 'yabancı korkusu' terimini oluşturmaktadır. Bu korku, korku duyulana zamanla düşmanlık olarak tezahür ettiği için zamanla yabancı düşmanlığını da beraberinde getirmiş ve yabancı korkusu kavramının yerine 'yabancı düşmanlığı' kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Canatan, 2007:26).

(iii) Medeniyetler Çatışması: Samuel P.Huntington tarafından 1993 yılında ortaya konulan ve Batı ve İslam medeniyetleri arasında bir çatışma olduğunu iddia eden görüş. Bu görüşe göre “Medeniyetler çatışması şiddet içermeyebilir ama bu kaçınılmazdır. Medeniyetler arasındaki kırılma noktaları medeniyetlerin sahibi olduğu farklı sosyal ve siyasi değerlerden kaynaklanmaktadır” (Lewis, 1990’dan akt. Erdem, 2002:3).

(iv) Karikatür Krizi: Batı’da 1990’lı yıllarda Salman Rüşdü olayı gibi genelleyici tartışmalarla başlayan İslam ve batı değerleri karşıtlığının Kaare Bluitgen’in yazdığı kitaba karikatüristlerin Müslümanlardan çekindikleri için kendisine kitabın kapağına koyacağı bir çalışma vermedikleri iddiası (bir anlamda çağrısıyla) üzerine Jyllands-Posten gazetesinin editörü Flemming Rose’un “fikir ve basın özgürlüğüne destek vermek gerekçesiyle 40 karikatürcüye başvurarak Hz. Muhammed’i kendi anlayışlarına göre çizerek gazeteye göndermelerini” istemesiyle başlayan ve bu çağrıya, 12 karikatürist tarafından olumlu cevap bulmasıyla tırmanması sonucu ortaya çıkan olay. (NTVMSNBC, 2006)

VI.Yöntem

Bu çalışmada **Anlamacı Epistemoloji** yaklaşımı temel alınmıştır. Bu bölümde İslamofobi kavramının Batı toplumlarında yarattığı önyargıyı problem olarak ele alan çalışmanın yöntemine ilişkin bilgiler verilmektedir. Ayrıca, Bartos ve Wehr (2002)'in Using Conflict Theory'sinin bazı kavramları kullanılmaya çalışılmıştır. Kavramlarına uygun olarak anlamacı epistemoloji yöntemi hakkında bilgi verilecektir.

Kuş'a göre, anlamacı epistemolojide, teorilerimizden, inançlarımızdan ve anlamlandırmalarımızdan bağımsız bir dış gerçeklik bilgisi bulunmakta ve böylece nesnellik yerine öznelcilik benimsenmektedir. İnsanlar davranışlarıyla, duygularıyla, düşünceleriyle ve anlamlandırmalarıyla gerçekliği inşa etmekte ve kendilerinden bağımsız bir gerçeklik anlayışını reddetmektedirler. Doğa bilimsel bir yaklaşım ve pozitivizm kaynaklı olan bu gerçeklik anlayışı, beşeri/soysal gerçeklik yaklaşımından farklı ve ikinci durumda insan faktörünün beraberinde kendi anlamlandırmaları ile beraber bu gerçekliği sürekli değişen kılmaktadır. Ayrıca aynı tez doğal gerçeklik için de geçerlidir (Kuş, 2003:65).

a. Araştırma Tipi

Bu çalışma betimsel bir çalışma olup, bilgi toplamada dokümantasyon metodu kullanılmıştır. Betimleyici araştırmalar bize o olgunun niçin öyle olduğunu, o ilişkinin niçin öyle kurulduğunu değil, olgulardan neyin olduğunu, nelerin neler ile birlikte olduğunu bildirirler. Çelebi'ye göre betimleyici araştırmada; herhangi bir ilişkinin varlığı ya da yokluğu araştırılmaktadır (Çelebi, 2007:103).

Tez konusu olan İslamofobi kavramı hakkında daha önceden ileri sürülen görüşler, elde edilen bulgular belgesel gözlem tekniğiyle incelenmiştir. Konu

hakkında daha önceden yapılmış çalışmalar derinlemesine araştırılıp incelenerek varsa zaman ve mekan içerisinde oluşan değişiklikler ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

b. Araştırma Tekniği

Bu çalışmada nitel araştırma tekniği kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek nitel araştırmayı, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlamıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2008:39).

Nitel araştırmadaki esneklik boyutu da unutulmamalıdır. Nitel Araştırmanın her aşamasında yeni yöntemler geliştirilebilmekte ve araştırma deseninde değişiklikler yapılabilmektedir. Bu ise nitel araştırmanın sosyal olaylar ve insan ile ilgili olguların bağımsız olarak gerçekleşemeyeceği, araştırma sırasında bile bütün olayların akış içinde olduğu varsayımına dayanmaktadır. Ayrıca hiçbir ölçüm aracının tam ve kesin sonuçlar verdiği düşünülmemektedir, çünkü nitel araştırmaya göre sosyal olaylar nesnel ölçütlerle kesin olarak ölçülemezler.

Nitel-yorumsal çözümlemenin klasik bir alanı olarak kabul edilen belge incelemesi bu araştırmada kullanılan bir teknik olarak yer almaktadır.

Sosyal bilimler için belge kavramının geniş bir tanımıdır ve çok farklı şekillerde olabilir. Mayring de çalışmasında bunu belirtmiş ve metin, film, kaset, alet, bina, sanat eserleri gibi değişen bu kaynakların çokluğunun temel bir avantaj olduğunu vurgulamıştır. Bu yöntemin testler ve davranış gözlemleri ile çıkarılamayacak bazı sonuçlara ulaşabilmeyi sağladığını belirtir. Mayring ayrıca belgelerin hazır olması nedeni ile bir ön çalışma yapılmasına çoğunlukla gerek olmadığını ve bu nedenle

veri toplama, sinama yapma gibi kısımlar olmadığından daha az hata kaynağı olacağını iddia etmiştir. Bu şekilde araştırmacının öznelliğini belgelerin toplanmasından ziyade düşünce tepkisiz ölçüm olarak da tanımlar (Mayring, 2000:36-37).

VII. Bulgular ve Tartışma

Bu çalışma Batı ve İslam Dünyası arasında yaşanan ve geçmişten günümüze kadar uzanan çatışma üzerine yapılmıştır. Çalışma hazırlanırken, Bartos ve Wehr'in (2002) "Using Conflict Theory" kitabında önerilen modellerden yararlanılmıştır.

Bartos ve Wehr, çatışmacı davranışın altı temel nedene bağlı olarak ortaya çıktığından bahsederler. Bunları; uzlaşmaz amaçların varlığı ya da var olduğu inancı, yüksek düzeyde dayanışma, çatışmanın düzenlenmesi ya da örgütlenme, çatışmacı kaynakların seferber edilmesi, rakibe düşmanca davranma, etkili kaynaklara sahip olma olarak sıralarlar (Bartos ve Wehr, 2002:10).

Araştırmada çatışma olgusu Müslümanlık ile Batı'nın hakim dini olan Hristiyanlık üzerinden ele alınmıştır.

Çalışmada; Bartos ve Wehr'e (2002) göre çatışmacı davranışı oluşturan altı temel nedenden biri olan uyuşmaz amaçlar başlığına yoğunlaşmıştır. Çatışmacı aktörlerin birçok uyuşmaz amacı olabilir. Bartos ve Wehr (2002) uyuşmaz amaçları, yarışılan kaynaklar, uyuşmaz roller ve uyuşmaz değerler olarak üç temel başlıkla sınırlandırmışlardır. Yarışılan kaynaklar olarak, Weber (1947)'nin zenginlik, güç, prestij olarak üç temel kategorideki sınıflandırması benimsenmiştir. Zenginlik, geçmiş zamanlarda toprak olarak anılırken günümüzde para olarak değerlendirilmektedir. Adaletsizlik hissi, mutlak yoksunluk ve saldırgan kültür ve kişilik bileşenleri yarışılan kaynaklarda etkenken, göreceli yoksunluk ve gayrimeşru

gücün adaletsizlik hissinde belirleyici olduğu belirtilmiştir (Bartos ve Wehr, 2002:30).

a. Uyuşmaz Amaçlar

Hristiyan dini ile İslam dini arasındaki çatışma İslam dininin ortaya çıkışından itibaren başlamaktadır. Dini, psikolojik ve siyasal nedeni bulunan bu durumun temel nedeni, Batı'nın İslamiyet'i Hristiyanlığın ciddi bir rakibi olarak görmesi ve Hristiyanlığı tehdit ettiğini düşünmesi olduğu söylenebilir (Said, 2000:80). İki din arasında ortak inanç değerlerinin bulunmasına rağmen bazı hususlardaki farklılıklar çatışmanın yaşanmasının belli başlı nedenleri arasında yer almaktadır. Örneğin Hristiyanlara göre İslam dininin Hristiyanlığın en önemli unsuru olan Baba-Oğul-Ruhu'l-Kuds şeklinde formüle edilen teslis anlayışını, Hz. İsa'nın çarmıhta ölmesi ve yeniden dirilmesini reddetmektedir. Bu durum İslam dininin, Hristiyanlığı ve Hristiyan kimliğini tehdit eden en büyük düşmanı olarak algılanmasına neden olmuştur (Reeves, 2000'den akt. Günay, 2008:111).

Hristiyanlık, İsa merkezli bir dindir. Bütün Hristiyan teolojisi, Hz. İsa üzerine temellenmektedir. Hristiyanlığın on üç maddelik Katolik İlmihali de İsa üzerine bina edilmiştir. İnsanoğlu (Hz. Adem) Allah'a karşı suç işlemiştir. Bu suç nesilden nesile devam etmektedir. Allah, insanlar bu suçtan kurtulsunlar diye biricik oğlu İsa'yı göndermiş; onlar da onun kıymetini bilmeyerek çarmıha germişlerdir. O, öldükten üç gün sonra tanrının huzuruna çekilmiştir. Kıyamete yakın tekrar yeryüzüne gelecektir. Hristiyan inancı bu inanç üzerine kurgulanmıştır. Hz.İsa'nın ilahî, dolayısıyla getirdiği dinin de ilahi kaynaklı olduğu üzerinde durulur. Bu nedenle Hristiyanlık da ona nispet edilir. Bu anlayışı İslâm'a tatbik ederek İslâm dinini de Hristiyanlık gibi Muhammed merkezli bir din olarak görürler. Dolayısıyla Hz. Muhammed

yıpratılmalıdır ki, İslâm da yıpratılsın. Böylece Hristiyanlar, Hz. İsa'nın Tanrı oğlu olması fikrinden hareketle Hristiyanlığın Tanrısal bir din olduğunu, Hz. Muhammed'in ise insanî boyutlu, normal bir ana ve babadan meydana gelmesinden dolayı tebliğ ettiği dinin ve getirdiği kitabın da ilahi yönünün olmadığını ispat etmeye ve İslâm'ın gerçek bir din olmayıp, Hz. Muhammed tarafından oluşturulmuş beşeri bir din olduğu anlayışını yerleştirmeye çalışırlar (Abdülmesih, 2008'den akt. Günay, 2008:125-126). Dolayısıyla denilebilir ki, Batılıların Hz. Peygamber'i olumsuz takdim etmesinin temelinde, teolojik anlamda İslâm'ı Hristiyanlığa rakip bir din olarak görmeleri yatmaktadır. Her iki dinin de evrensel kurtuluş öğretisi sunan ve hedef kitlesinin bütün insanlık olması ve böylece yayılmacı bir anlayışı benimsemesi gibi özellikleri bulunmaktadır. Hristiyan düşüncesine göre; İslâm'ın yıpratılması için yapılacak başlıca işlem İslamiyet'i tebliğ eden Hz. Muhammed'e olumsuz sıfatlar yükleyerek gözden düşürülmelidir. Bunun yanı sıra Hz. Muhammed'e karşı çıkmalarının ve olumsuz sıfatlarla anmalarının nedenleri arasında siyasi ve ekonomik nedenler de bulunmaktadır. Çünkü Hz. Muhammed ve ona inananlar, Hristiyanların topraklarını ele geçirmişlerdir (Abdülmesih, 2008'den akt. Günay, 2008:125-126).

b. Adaletsizlik Duygusu

İslamofobi bağlamında tespit edilmesi gereken en önemli değişimlerden birisi de yaşanan göç olgusudur. Avrupa'da yaşayan Müslümanların çoğu, batıya 1960'lardaki ekonomik kriz sırasında gelmiştir (EUP-PDSCP, 2007'den akt. Er ve Ataman, 2008:753). Çünkü bu zaman diliminde Avrupa'ya ortaya çıkan işgücü açığını kapatmak için kitlesel olarak Müslüman göçü başlamış ve bu göç, orada daha sonra Müslüman toplulukların yerleşmesine neden olmuştur (Canatan, 2007:27).

Göçmenler ile bulundukları toplum arasındaki çatışma bu aşamadan sonra başlamış; ancak sosyo-ekonomik bakımdan belirgin bir dışlanmaya başlamaları bu ülkelerde doğan ikinci kuşakların yetişmesiyle ortaya çıkmıştır. “Yerli halkın istemediği işlerde çalışan ilk kuşak yabancıların, yerli işçilerle rekabetleri minimum düzeyde kaldığı için bir tehdit algılaması yaratmamışlardır. Dil bilmemeleri ve eğitim düzeylerinin düşüklüğü de bunu desteklediğinden, ilk kuşak yabancıların ırkçılık veya yabancı düşmanlığına yoğun bir şekilde maruz kaldıkları söylenemez. Irkçılık ve yabancı düşmanlığını tetikleyen en önemli etken, ikinci ve sonraki kuşakları oluşturan yabancıların aldıkları eğitim ve kültürle bulundukları toplumlardaki bireylerle iş yaşamında rahatlıkla rekabete girebilmeleri ve anne babalarının yapmış oldukları işleri istememeleridir (Yalçın, 2004:172-173).

c. Göreli Yoksunluk ve Gayri Meşru Güç

Görelî yoksunluk, aynı konudaki birey ya da grupların eşit kaynaklara sahip olmadıklarında yaşadıkları duygudur. Örneğin aynı işi yapan, aynı özelliklere sahip iki işçiden birinin diğerinden daha fazla maaş alması ötekinde göreli yoksunluk yaratabilir. Batı toplumlarında da bütün vatandaşlar eşit muameleye tabi olmak durumundadır. Ancak özellikle de Amerika ve Londra’da yaşanan terör saldırılarından sonra özellikle Müslümanlara karşı uygulanan ayrımcı girişimler Müslümanlar arasında göreli yoksunluk yaratmıştır. Terör saldırılarından sonra ekonomik güdülerin hâkim olduğu dışlama kültürel bir çehreye dönüşmeye başlayarak ırkçılık ya da yabancı düşmanlığının bir göstergesi olmaya başlamıştır. Ortaya çıkan ayrımcılık ise iş olanaklarının dışında eğitim, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetler alanlarında da kendisini göstermiştir (Akdemir, 2009)

Yine inanç özgürlüğü adına Müslümanların Peygamberi'ne yönelik yapılan hakaretler ya da Minare Yasağı gibi uygulamalar Müslümanların görece yoksunluk yaşamalarına neden olmuştur.

d. Mutlak Yoksunluk

Mutlak yoksunluk, taraflardan birinin uygun bir yaşam geçirmek için ihtiyaç duyduğu her şeyin yoksunluğunu yaşamasıdır. Örneğin Müslümanların yeni yerleşim yeri olarak seçtikleri (göç ettikleri) Avrupa ülkelerinde yerleşik toplumların benimsediği modern ve seküler yaşamdan farklı olarak kendi kültürlerini yaşamak istemeleri ancak bunu tam olarak yerine getirememeleri onların mutlak yoksunluk yaşamalarına neden olmuştur. Yine zamanla Müslümanların bu konudaki ısrarları ile ekonomi ve siyasi alanda söz sahibi olmalarının yanı sıra nüfuslarının yerleşik topluma göre hızla artması da Batı'da kolonileşme ve köklerinden koparılma gibi endişelerle Avrupa değerlerinin kaybolmaya başladığı düşüncesi yaygınlaşmaya başlamış, bu durum da Batı toplumlarınca mutlak yoksunluk yaşanmasına neden olmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İSLAMOFOBİ KAVRAMININ ANALİZİ

1.1. İslamofobi'nin Tanımı

İslamofobi, son yıllarda sıkça kullanılan bir kavram olmasına rağmen hakkında bugüne kadar sosyal bilimler alanında, tüm dünyaca kabul edilmiş bir kavramsallaştırmaya gidilememiştir (EUMC, 2006:60). İslamofobi kavramının dünyada yaygın olarak kullanılmaya başlaması ise özellikle 11 Eylül olaylarından sonra olmuştur (Er ve Ataman, 2008:756).

Genel olarak “İslam” ve “Fobi” kelimelerinin birleşmesinden oluşan İslamofobi “İslam korkusu” anlamına gelmektedir. Etimolojik olarak “Fobi” kelimesi, Yunan mitolojisindeki “dehşet tanrısı”nın ismi “Phobos” kelimesine dayanmaktadır (Canatan, 2007:82). Ana Britannica fobiyi; Nevroz türünden hafif bir ruhsal bozukluk olarak kabul edilen korkuların öğrenilmiş duygusal yanıtlar olarak, gerçek bir tehlikeden kaynaklanan korkunun zamanla başka nesne ve durumlara aktarılmasıyla ortaya çıktığını belirtmektedir (Ana Britannica, 1998:285). Genel anlamda ise fobi; belirli nesne, durum ya da kimseler karşısında duyulan, yersiz, temelsiz, mantık dışı, ancak önlenemez korku olarak tarif edilmektedir (Cevizci, 1999:355). Psikolojik rahatsızlıkların çoğunda olduğu gibi, fobilerde de temel etkenler biyolojik, siyasal, toplumsal ve ekonomik çevre faktörleridir. Fobisi olan kişilerde “fobi” duydukları nesneye gösterilen korku dışında başka bir bozukluk genellikle bulunmaz. Fobisi olanların klinik belirtileri ise, şiddetli korku, fobi nesnesinden kaçma, korku nesnesinden uzaklaşınca rahatlama gibi hisleri barındırır (Canatan, 2007:82).

“Fobi” bağlamında açıklanan bu psikolojik durumların, “İslamofobi / islam korkusu” için de geçerli olduğu görülmektedir. Bu tanım doğrultusunda, ”islamofobi” terimi herhangi bir gerçekliğe dayanmadığı halde İslam’dan ve Müslümanlardan çekinme, korkma ve kaçma içgüdüsünü ifade etmektedir (Canatan, 2007:83-84). Başka bir deyişle İslamofobi, “İslamı, hem din anlamında, hem hayat tarzı anlamında, hem toplumsal proje anlamında (project communautaire), hem de kültürel anlamda tamamen reddetmektir” (Gardesse, 1995’den akt. Aydın ve Yardım, 2008:8). Psikolojide sosyal fobi türlerinden biri olarak gösterilen “Xenophobia=yabancı düşmanlığı” teriminin de, İslamofobi terimiyle kesişen yönleri sahip olduğu anlaşılmaktadır (Canatan, 2007:83-84). **Xenophobia** yani **yabancı düşmanlığı**, Yunanca 'xenos/yabancı' ve 'phobos/korku' kelimelerinin biraraya gelmesiyle 'yabancı korkusu' terimini oluşturmaktadır. Bu korku, korku duyulana zamanla düşmanlık olarak tezahür ettiği için zamanla yabancı düşmanlığını da beraberinde getirmiş ve yabancı korkusu kavramının yerine 'yabancı düşmanlığı' kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Yabancı düşmanlığı (Xenophobia) ile ilgili olarak da iki boyuttan söz edilebilir. İlk olarak; korku duyulan grup, fiziksel, etnik veya kültürel özellikleri itibariyle 'farklı' olduğundan genellikle toplumun ayrılmaz bir parçası olarak görülmemektedir. Yabancı düşmanlığı da bu farklı olana duyulan antipati olarak ortaya çıkmaktadır. İkinci olarak; yabancı düşmanlığındaki temel kaygı, bir kültürü veya toplumu saf tutmak onu yabancı etkilerden korumakla mümkün olacağı düşüncesinden hareketle yabancının bu saflığı bozacağı şeklindedir. Canatan'a göre esas sorun ise; farklı ve yabancı olanı kendisi için bir tehdit ve korku kaynağı olarak algılayan öznenin kendisi olmasıdır (Canatan, 2007:26).

Çoğu zaman Yabancı Düşmanlığı içinde değerlendirilen Irkçılık teriminin de Batı tarihinde yabancı düşmanlığı kavramı ile özdeşleştiği görülmektedir (Canatan, 2007:27).

Vorster (2002 akt. Yılmaz, 2008)’a göre Antropolojik çalışmalar ve biyolojik açıklamalar sonucu ırk kavramından hareketle anlam kazanan **ırkçılık** kavramı, günümüzde farklı disiplinlerin çalışma alanları içinde ele alınmaya başlanmıştır. Bu disiplinler arası yaklaşım ise, ırkçılığın sadece ‘ırk’ kavramına dayandırılmayarak ya da ırk temelli özelliklerle sınırlandırılması doğru bulunmayarak onun sosyal bir yapılanmanın ifadesi olarak kabul edilmesine neden olmuştur. Günümüzde ise daha çok “öteki”nin algılanış biçimi ile şekillenen ırkçılık, etnik-merkezli (ethno-centric) bir ortak payda ile “biz” ve “onlar” arasındaki ayrıma bağlanmaktadır. Farklı gruplar arasındaki önyargı ve hoşgörüsüzlük nedeniyle, “öteki”nin diğerinden üstün olan özellik ve değerlerinin ön plana çıkarılması, ırkçılığı bir davranış biçimi haline getirmiştir. Bu kapsamda “bir kişinin yabancı olarak algıladığı diğer kişi ya da gruplardan korkması veya uzak durması olarak tanımlanan **yabancı düşmanlığının**; ortaya çıkan kolektif korku ile bu korkuyu takip eden özellikle de kültürleri farklı olan bireylere yönelik, saldırganlık hissini beraberinde getirmesi **ırkçılık** ile aynı faktörler tarafından tetiklendiğini göstermektedir. Dolayısıyla yabancı düşmanlığı da, ırkçılıkta olduğu gibi, önyargılar, basmakalıp inanışlar ve ayrımcılık gibi düşünceleri barındırmaktadır. Yabancı düşmanlığı terimiyle ortak yönlere sahip olan İslamofobi de çoğu zaman ırkçılığın bu önyargılarından beslenmektedir.

İslamofobi teriminin resmi bir kavram olarak ortaya çıkışı ilk defa, İngiltere’de 1996 yılında ırkçılıkla mücadele eden bir kuruluş olan **The Runnymede Trust**’a bağlı olarak **İngiltereli Müslümanlar ve İslamofobi Konseyi** adlı kuruluşun

kullanmasıyla olmuştur. Bu çalışmada İslamofobi, ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla ilgili yapılan çalışmalar arasına alınmıştır. İslamofobi kelimesinin kullanımı ise, bu Konsey'in başında bulunan G.Conway'in 1997 yılında yaptığı çalışma¹ ile iyice yaygınlaştığı anlaşılmaktadır (Gresh, 2007'den akt. Aydın ve Yardım, 2008:9). Diğer yandan, 1998 yılında Birleşmiş Devletleri'nin İnsan Hakları Komisyonunun 54. oturumunda konuşan ırkçılık ile ilgili raportörü Maurice Glèle-Ahnanhanzo da İslamofobi kelimesini şu şekilde kullanmıştır: "Araplara karşı uygulanan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı gittikçe İslamofobi tutumlarını almaktadır." Fransa ise İslamofobi kelimesiyle 1998'te Tarık Ramadan² ve Le Monde Diplomatique'te³ tanışmıştır (Ahnanhanzo, 2007'den akt. Aydın ve Yardım, 2008:9).

CECLR (Irkçılıkla Mücadele ve Fırsat Eşitliği Merkezi) ise; 2002'de yaptığı çalışma sonucunda İslamofobi'yi "İslam'ı tehlikeli bir öze indirgeyerek kin duymak, halbuki İslam dini, tarihi, kültürel, coğrafi, sosyal boyutu olan bir bütündür. Bu kin olumsuz ön yargı ve tek tip(stéréotype)lerle beslenmiş olup İslam, Arap, Müslüman, İslamist, terörist, entegrist gibi terimleri birbirine karıştırmaktadır." Vincent Geisser,⁴ *Islamophobie: Essai de définition* adlı kitabında bu tanımlamaya da vurgu yaparken aynı zamanda İslamofobi'nin; sadece Araplara, Faslılara veya banliyö gençlerine duyulan ırkçılık olmadığını, daha çok Religiopfobie : din korkusu ile ilgili olduğunu belirtmektedir (Camille, 2007'den akt. Aydın ve Yardım, 2008:10).

2004 yılında Budapeşte'de Avrupa Gençlik Merkezi'nde yapılan uluslararası bir seminerde Avrupa Konseyi tarafından yayınlanan **"Islamophobia and its Consequences on Young People (İslamofobi ve Gençlik Üzerindeki Etkileri)"**

¹ Commission on British Muslims, Islamophobia: Fact Not Fiction, Runnymede Trust, 1997.

² Oxford Üniversitesi Doğu Araştırmaları Fakültesi'nde Çağdaş İslam Araştırmaları Profesörü

³ Fransız Gazetesi

⁴ Fransız Ulusal Bilimsel Araştırmalar Merkezi İslam ve göç konusunda uzman bilim adamı.

adlı raporda da, İslamofobi şu şekilde tanımlanmaktadır: "*İslamofobi, İslam'a, Müslümanlara ve onlarla ilgili durumlara karşı duyulan korku ya da önyargılı görüştür. İster ırkçılık ve ayrımcılığın günlük formları halinde olsun, isterse daha saldırgan bir yapı alsın, İslamofobi, insan haklarının ihlali ve toplumsal birliğe bir tehdit olarak algılanmaya başlanmıştır.*" (Ramberg, 2006:6)

Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi (EUMC) de, The Runnymede Trust'un 2006 raporunda yaptığı tanımlamada İslamofobi'nin ortaya çıkmasında şu algılamaların olduğunu açıklamaktadır (<http://www.runnymedetrust.org/publications/pdfs/islamophobia.pdf>).

1. İslam dini değişime kapalı, ilerlemeyen bütün bir blok olarak görülmektedir.
2. İslam dini farklı ve başka olarak görülmektedir. Diğer kültürlerle hiçbir ortak yönü yoktur.
3. İslam dini Avrupa'ya nazaran geride kalmış, barbar, akıl dışı, cinsiyet ayrımcılığı yapan ve ilkel olarak görülmektedir.
4. İslam dini saldırgan, şiddet uygulayıcı, tehdit edici, terörizme eğilimli ve medeniyetler çatışmasına teşvik edici olarak görülmektedir.
5. İslam dini siyasi veya askeri yarar sağlamak için kullanılan bir ideoloji olarak görülmektedir.
6. Müslümanlar tarafından yapılan Avrupa hakkındaki eleştiriler hemen reddedilmektedir.
7. İslam düşmanlığı Müslümanlara karşı uygulanan ayrımcılıklar ve toplumdan dışlanmalarını haklı göstermek için kullanılmaktadır.
8. Müslüman düşmanlığı normal ve doğal olarak gösterilmektedir.

Yukarıdaki açıklamalar çerçevesinde Batı'daki İslam korkusu algısının temel nedeninin İslam'ın bir din olarak algılanmaktan ziyade hem ırksal bir özellik taşıdığı hem de batılı değerlere uzak olduğu düşüncesinin benimsenmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır (Bilici, 2007:19).

EUMC'nin yaptığı bir çalışma sonucuna göre; İslamofobi terimi sıkça ve çokça kullanılmasına, iyi anlaşılmasına ve yasal olarak bir tanımlaması olmamasına rağmen, ırkçılık ve ırk ayrımcılığı çerçevesinde devletler ve uluslararası kuruluşlar İslamofobi olgusuyla mücadele için politikalar ve eylemler geliştirmişlerdir. Örneğin Avrupa Konseyi'ne üye bütün ülkelerde ırkçılık, ayrımcılık, Yahudi düşmanlığı ve hoşgörüsüzlükle mücadele etmeye öncülük eden ve bunlara karşı yasal ve siyasi korumayı güçlendirmek için çalışan *Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu* (ECRI), konuyla ilgili olarak ulusal ve uluslararası önlemlerin etkinliğini değerlendirmiştir. Buna göre; komisyon “*Müslümanlara Yönelik Ayrımcılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele*” başlıklı 5 numaralı tavsiyesinde, Müslümanların ön yargılardan dolayı ayrımcılık, şiddet ve rahatsız etme gibi sıkıntıları çektiklerini belirterek bir takım öneriler sunmuştur (ECRI, 2000).

Son olarak da 8-9 Aralık 2007'de “Uluslararası İslamofoby Konferansı”, İstanbul'da düzenlenmiştir. Konferansın sonuç bildirgesinde İslamofobi ile ilgili olarak “*Müslümanların maruz kaldıkları ayrımcı uygulamalar; dindar kişi ve gruplara, ibâdet mekânlarına yönelik sözlü ve fiili saldırılar; Müslümanların temel haklardan mahrum bırakılmaları; İslami değerler ve mukaddesler hakkında yapılan tahkir edici, incitici, rencide edici yayınlar ve ifadeler; dini değerlerin yaşanmaması için yapılan siyasi, sosyolojik ve psikolojik baskı ve uygulamalar; siyaset, eğitim, sağlık, iş sektörlerinde, hizmet alırken veya hizmet sunarken, Müslümanın dininden*

dolayı maruz kaldığı her türlü kötü muamele İslamofobyanın kapsamı içerisinde değerlendirilmelidir.” ifadesi yer almıştır (İDSTKB, 2007).

1.2. İslamofobi’nin Kaynağı ve Tarihsel Kökenleri

Bugün tüm dünyada çok yaygın bir düşünceye göre İslamofobi; 11 Eylül sonrasında ortaya çıkmış yeni bir fenomen olarak algılanmaktadır. Yakın zamana kadar pek çok kimsenin önemseyip görmezden geldiği Batı’daki İslam korkusu ve karşıtlığı olgusunun, özellikle El-Kaide’nin 11 Eylül saldırısından sonra yaygınlaştığı söylenebilir (Canatan, 2007:19). 11 Eylül olaylarının etkisiyle İslam dini temel alınmak suretiyle radikal olaylarla ilişkilendirilmiş, bu dine mensup olanlara karşı önyargı ve endişe dolu tavırların ifadesine dönüşen biçimiyle İslamofobi, tüm dünyadaki ve özellikle Avrupa’daki Müslüman göçmenler aleyhine ırkçı bir zemin oluşturmuştur (Yılmaz, 2008:86). Ancak bu ırkçı ve islamofobik düşüncenin 11 Eylül öncesinde de mevcut olduğu görülmektedir (Canatan, 2007:10).

Batı ve İslam dünyasının tarihsel ve teolojik olarak ilk karşılaşması İslam’ın başlangıcından (622) ve “dört halife” döneminin bitmesinden (661) hemen sonra Emeviler’in 711’de Avrupa’ya ayak basmasıyla olmuştur. Endülüs veya bugünkü İspanya’da 711’de başlayan dönem 1610’a kadar sürmüştür. Bu dönemin 781 yılı, 1492’de Beni Ahmer Devleti’nin yıkılışına kadar “kültürel varlık” olarak değil, “egemenlik” biçiminde olmuştur. İslam ordularının Endülüs’ü almasının hemen ardından ise 1099’da haçlı seferleri başlamıştır. 1187’ye kadar süren Haçlı Seferleri ise Doğu ile Batı’nın tanışmasına ve etkileşmesine neden olan olayların başlangıcı olarak kabul edilmektedir (http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=3766).

Hız.İsa'nın çektiğı acının sembolü olan haçı boyunlarında taşımaları nedeniyle kendilerine “Haçlılar” denilen batılı Hristiyanların başlattığı **Haçlı Seferleri** 11.yy'dan 13.yy'a kadar Hristiyan aleminin (Hristiyan ve Frenk orduları) İslam alemine (Müslüman ve Arap orduları) karşı bir dizi askeri seferini içermektedir (Esposito, 1999:88-89).

610 yılından sonra Orta Asya, Hız. Muhammed'in peygamber olarak “ortaya çıkışı”yla birlikte büyük bir güç olarak yükselmeye başlamıştır. Bundan önce ise Ortadoğı Pers, Suriye ve Bizans egemenliğindeki Mısır'ın çok çeşitli sömürgeleştirme çabalarına tabiydi. Hız.Muhammed'in en büyük katkılarından birisi, İslam'ın gücüyle yavaş yavaş bir birlik oluşturması ile yine ticarete ve rasyonel kapitalist faaliyetlere olan eğilimi olmuştur. Bu durum Batı'nın merkezci görüşüne göre; İslam'ın kapitalist faaliyet olasılığını engelleyen baskıcı bir din olduğu yolundaki yaklaşımla çelişmektedir. Çünkü Hız.Muhammed peygamberliğinden önce de “ortaya sermaye koyan bir tüccar”dı (Hobson, 2005:50).

Temelde, İslam'ın karşılaştırmalı üstünlüğü, İslam dininin, kapitalizmi yayma kapasitesine sahip olmasının yanı sıra yayılmacı fetihlerle dünya üzerinde geniş bölgelere de ulaşabilmesinden kaynaklanmaktadır. İslam'ın gücü 7.yy'dan sonra süratle yayılmaktaydı ve İslamiyet'in merkezi Mekke, artık küresel ticaret ağının merkezi olmuştu. Bu yayılma sonucunda Akdeniz bir Müslüman gölü, “Batı Avrupa” da Afro-Asyalı küresel ekonomi içinde bir çıkıntı haline gelmişti. Bu bakımdan da İslamiyet, özellikle Avrupa'nın gelişimi üzerinde çok güçlü bir etkiye sahip olmuştur (Hobson, 2005:51).

Batı, 1000 yılına kadar kendini milletlerin denizden ve karadan şiddetli hücumlarına karşı savunan fakir, geri ve cahil bir bölgeydi. İslam medeniyeti ise iç

savaşlardan uzak bir iç barış ve huzura sahipti. Bu özelliğiyle de İslam medeniyeti bu dönemde parlak ve etkili bir şehir kültürü inşa edebilmiştir. Ancak sonraları Batı’da kasaba ve pazarlarda ticaretin canlanması, alışverişin yaygınlaşması, nüfusun artması, bilim ve sanatın gelişmesiyle bu durum hızlı bir biçimde değişmiştir (Sounders, 1978:154).

Karanlık çağlarından çıkmaya başlayan Batı, İslam dünyasının siyasi ve dini çekişmelerde artış yaşadığı bir dönemde, Müslümanları İspanya, İtalya, Sicilya ve Akdeniz’den atmak için karşı saldırıya geçmiştir. Öncelikli olarak; 11. yüzyılın sonlarına doğru, kuvvetleri Abbasi orduları tarafından bozguna uğratılan Bizans İmparatoru I. Alexis, Müslüman orduların Asya’yı ele geçirmesinden ve Constantinople’u (Dönemin Bizans Başkenti) işgal etmesinden korkarak, Batı’dan yardım talep etmiş ve Hristiyan idarecilere ve Papa’ya, üç İbrahimi dinin de kutsal saydığı Kudüs şehri ve çevresini Müslüman hakimiyetinden kurtarma ve İslam egemenliğini tersine çevirme çağrısında bulunmuştur (Esposito, 1999:89-90).

Bunun üzerine 1095 yılında Fransa’nın Le Play şehrinde Papa II.Urban Kudüs’ün de içinde bulunduğu kutsal toprakların Hristiyanlara ait olduğunu, Hz. İsa’nın burada doğup vaftiz edildiğini, ilk kilisenin burada kurulduğunu ve “Tanrı’nın krallığı”nı yeniden tesis etmek için bu kutsal toprakların mutlaka Hristiyan idaresine geçmesi gerektiğini söyleyerek Avrupa’yı, Haçlı seferlerine davet eder. Ancak Haçlı seferlerinin sadece dini gerekçelerle yapıldığını söylemek mümkün değildir (Kalın, 2008:64). Çünkü Papa açısından imanın ve Kudüs’ün kurtarılması çağrısı, papalık otoritesini elde tutmak, dünyevi idarecileri meşrulaştırma rolünü devam ettirmek ve Doğu (Yunan) ve Batı (Latin) kiliselerini tekrar birleştirmek için ideal bir fırsat sağlaması açısından önemli idi (Esposito,

1999:91). Oluşturulacak bu dini birlik Avrupa'nın siyasi sınırlarını Arap Yarımadası'na kadar genişletebilirdi. Bu bakımdan Haçlı Seferlerinin Avrupa tarihindeki asıl misyonu Papa, derebeyi ve kralların hedeflediği bir “Birleşik Avrupa” yaratmaktı. “Doğudan gelen tehlike” olarak İslam ise, bu süreci doğuran değil, sadece tetikleyen bir etkindir (Kalin, 2008:65).

Dolayısıyla Haçlı Seferlerinin görünen sebebi dindir. Kilise, ekonomik ve siyasi çıkarlarını korumak için dini motifler kullanarak halk desteğini arkasına almaya çalışmıştır. Fakat aslında asıl sebep ekonomik ve siyasi kaynaklıdır (Er, 2006:22).

Haçlı Seferlerine hazırlıksız ve çalkantılı bir dönemde yakalanan Müslümanların haçlılara tepkisi başlangıçta etkili olamamış ve Birinci Haçlı Ordusu 1099'da Kudüs'ü ele geçirerek Suriye ve Filistin'de Latin Devletlerini⁵ kurmuşlardır. 1147-1149 yılları arasında en büyük ordunun katıldığı II. Haçlı Seferi haçlılara herhangi bir başarı getirmemiştir. İslam'ın başarılı kumandanlarından Selahaddin Eyyubi tarafından 1187'de Kudüs'ün tekrar ele geçirilmesi ise 1188-1192 III. Haçlı Seferlerinin başlamasına neden olmuştur. 1201-1204 yılları arasında gerçekleşen IV. Seferle Haçlılar Constantinopolis (İstanbul'u) talan etmişlerdir. 1217-1221 yılları arasında Mısır'a karşı yapılan V.Haçlı seferi ile Haçlılar yenilerek Müslümanlarla anlaşma yapmak zorunda kalmışlardır. 1128-1129 yılları arasında yapılan VI. Haçlı seferleri ile Alman İmparatoru II. Frederik Kudüs'ü kısa bir süreliğine işgal etmiştir. Sırasıyla 1248-1254 ve 1270 yıllarında gerçekleşen VII. ve VIII. Haçlı Seferleri'nde de Haçlılar büyük bir yenilgiye uğramışlardır (Kalin, 2008:65-66). 1453'te Constantinople'nin, yani İstanbul'un Osmanlı İmparatorluğu'na geçmesiyle birlikte İslam ilerleyişini tersine çevirmek için başlatılan Hristiyan kutsal savaşı, sona ererek

⁵ Bu devletler; Kudüs Krallığı (1099-1187) Tripoli Eyaleti (1109-1289), Antakya Eyaleti (1098-1268) Edessa Eyaleti(1098-1144) ve Klıkya'daki Ermenistan Krallığı'dır (1098-1375)

Hristiyan korkusu ve güçlü yayılmacı bir “İslam tehdidi”, Osmanlı idaresine geçen Doğu Avrupa’yı kuşatmıştır (Esposito, 1999:91).

Müslüman ordularının ve İslam dinini yayanların başarısı, Hristiyanların varlığı ve temellerine dünya çapında meydan okuyan bir kuvvet olarak algılanmıştır. Müslümanlar başlangıçta fethedilen topraklarda azınlıkta olmuş olsalar da, o topraklarda yaşayan Hristiyanların kitleler halinde din değiştirmeleriyle zaman içinde çoğunluk olmuşlardır (Humphreys, 1988’den akt. Esposito, 1999:86). Ayrıca Hristiyan olarak kalanlar da Arap dili ve kültürünü benimseyerek Araplaşmışlardır. Hristiyanların buna tepkisi ise, genellikle savunmacı ve kavgacı bir tavır sergilemek şeklinde olmuştur. İşte tam da bu özelliğiyle İslam hesaba katılması gereken bir tehlike olarak görülmüştür (Esposito, 1999:86).

İslam dünyasında yaşanan birçok siyasi bölünmelere ve Müslüman imparatorlukların sınırlarındaki dalgalanmalara rağmen Avrupalılar İslam egemenliğinin her zaman farkında olmuşlardır. Southern’e göre, “aklın ulaşabileceği ve bilginin doğrulayabileceği yere kadar Akdeniz’in güney ve doğusunda her zaman Müslümanlar vardı.” (Southern, 1953’den akt. Er ve Ataman, 2008:749). Maxime Rodinson’a göre de, “Müslümanlar, bir problem olmaya başlamadan çok daha önce Batı Hristiyanlığı için bir tehditti.” (Rodinson, 1974’dan akt. Esposito, 1992:37). Müslümanların hâkimiyeti İspanya’da geriliyorken bile, Müslümanlar sayesinde Doğu Avrupa’ya doğru sürekli yayılıyordu. Bu sebeple Avrupa’nın, kuşatılmışlık duygusundan ve korkusundan hiçbir zaman kurtulamadığını söylemek yanlış olmaz (Kahf, 2006’dan akt. Er ve Ataman: 2008:749).

Genellikle İslam dinini hem teolojik hem de siyasi açıdan bir tehdit olarak gören Hristiyan düşüncesi İslam dininin hızlı yükselişi ve yayılmasını Hristiyanlığın dünya

ölçeğindeki konumuna doğrudan bir tehdit olarak algılanmasını yine Southern şu şekilde ifade etmektedir : “1100’den önce – İspanya ve Güney İtalya hariç – Orta Çağ edebiyatında Muhammed isminin sadece bir yerde geçtiğini müşahade ettim. Ama 1120 yılından itibaren, Batıdaki herkes İslam’ın ne anlama geldiğine ve Muhammed’in kim olduğuna dair belli görüşlere sahipti. Bu görüşler gayet netti ama kesinlikle bir bilgi değildi... Söz konusu görüşlerin yazarları, muzafer bir muhayyilenin önemsemez tavrından haz alıyorlardı.” (Southern, 1962’den akt. Esposito, 1999:45).

İstanbul’un fethinden sonra Müslüman Doğu’yu mağlup edememe fikri sonucu Avrupa içinde yeni bir kimlik anlayışı ortaya çıkmış ve merkezi Batıya kayan bir üstünlük söylemiyle “öteki” tanımını Müslümanlardan ziyade barbar kavramı almıştır (Yılmaz, 2008:88).

Bu yeni Avrupa kimliğinin oluşturulmasında söz sahibi Hristiyan din adamları önemli rol oynamışlar ve İslam dinini bu amaçta kullanılacak en uygun aday olarak seçmişlerdir. İslamiyet sadece kötü bir etki olarak değil, aynı zamanda bir tehdit unsuru olarak ele alınmıştır. İslamiyet hakkında çeşitli yorumlar yapan Hristiyan din adamları öncelikli olarak İslamiyet için puta tapılan bir pagan din yakıştırması yapmışlardır. Bunu meşrulaştırmak için de Nuh peygamber ve üç oğlunun yaratılış hikayesini⁶ kullanmışlardır. Yafes’e “Hristiyan Avrupa” verilmiş ve onu genişletmekte görevlendirilmiştir. Sami’ye imansız paganlarla dolu ve Yafes tarafından yok edilmesi gereken Asya verilmiştir. Bu hikaye ile İslamiyet ve özellikle Hz.Muhammed’in pagan kötülüğünün cisimleşmiş hali olarak sunulmasında uygun bir zemin hazırlamıştır (Hobson, 2005:116-117).

⁶ Bu hikayeye göre Nuh’un üç oğlu bulunmaktadır ve bütün dünya ırkları bu oğullarından türemiştir. Bu oğulların isimleri; Sam (sami), Ham (Kenan) ve Japheth’dir (yafes). Sam Arapların, Yafes Rumların, Ham ise Habeşlerin soyudur.

İslamiyet'in her an bir tehlike olduğunun altını vurgulayan diğer varsayım ise, İslami “domino teorisi”nin yaratılmak istenmesidir. Buna göre İslamiyet evrensel *cihad* kavramını kabul etmektedir ve eğer Müslümanlar isterlerse Avrupa'nın geri kalmış bölgelerini istila edebilirler. Ancak bunu yapmamayı tercih etmektedirler (Hobson, 2005:118).

İslamiyet'in “günahkar tehdit” olarak yapılandırılmasından sonra, Avrupa'nın geri kalmış bölgeleri için yeni kimlik oluşturulması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ancak düzgün coğrafi sınırlarla çizilmiş Avrupa gibi bir varlığın olmaması nedeniyle sınırlar ve koşulların coğrafi değişimleri bilimsel ya da nesnel şekilde kıtanın yeniden tanımlanması için kullanılmasına rağmen manevi açıdan Avrupa'yı oluşturacak koşullar hiçbir zaman tam olarak belirlenememiştir. Bu nedenle de “Avrupalılar”ın kendilerini görmek isteyecekleri bir tür manevi tanımlama yoluna gidilmiştir (Hobson, 2005:120).

Bu doğrultuda ilk olarak Avrupa “Hristiyan Dünyası” olarak adlandırılmıştır, çünkü kimliği İslami Ortadoğu'nun zıddı olan Katolik Hristiyan olarak tasarlanmıştır. Bu yaratılan Avrupalı kimliğinin ilk kademesidir ve 16.yüzyıla kadar geçerliliğini korumuştur (18. yüzyıla kadar *respublica christiana*⁷ ait kalıntılar bulmak da mümkündür). Batı Avrupa - Hristiyan alemi “fikri”, Hristiyanlığın Doğu'ya ait bir din olduğu dönemlerin yansımasıdır. Kaçınılmaz şekilde Avrupa'yı Hristiyan inancının doğduğu ya da savunulduğu yer olarak göstermek ve kitleleri Avrupa ile Hristiyanlığın doğal şekilde birbirini tamamladığına inandırmak için bazı önemli düşünsel hareketler gerçekleştirilmiştir. Robert Holton bu konuda şöyle demektedir:

⁷ Hristiyan Milletlerin topluluğu anlamına gelen Latince terim.

“Hristiyanlık Avrupa’da değil Ortadoğu’da ortaya çıkmış bir din olmasına karşın, sonradan Batılılaştırılmış ve Avrupalılaştırılmıştır. Bu çaba oldukça başarılı olmuş ve Haçlı Seferleri’nde İslamiyet’e karşı ‘Batı uygarlığı’nın siperi haline gelmiştir. Bir kez daha Batılı olmayan bir gelişme, Batılı görünen güçler tarafından Batı’ya mal edilmiş ve kendine özgü bir yaşam tarzı haline getirilmiştir.” (Holton, 1998’den akt. Hobson, 2005:121).

Batı’da Rönesans ve reform hareketlerinin getirdiği Aydınlanma ile de dini öğelerin getirdiği tanımlamalar darbe almış ve sonrasında yükselen milliyetçilik hareketleri ile başlayan ulus-devlet süreci içinde Avrupa daha çok kendi iç sınırları üzerinden ötekini belirleyerek bir anlamda kendi içine dönmüştür. Söz konusu dönemde aşağı olarak görülen ve barbar olarak tanımlananların Orta Doğu Müslümanları olması ve Hristiyan değerlerin evrensel ilkeler olarak gösterilmesi İslam’ın dolaylı olarak “öteki” şekline bürünmesine neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı’nın Avrupa’da neden olduğu maddi ve manevi yıkımlar sonucu da, aşırı milliyetçi duyguların reddi ve Avrupa bütünleşmesi projesiyle yola çıkan Avrupa’da, bütünleşme derinleştikçe, bu dönemin “öteki”leri üçüncü dünya kökenli göçmenler ve Müslümanlar haline gelmeye başlamıştır (Erdenir, 2005:53-92). Dünya çapında yaşanan ekonomik krizler, sosyal anlamda küreselleşmenin çok kültürlülüğü tetikleyerek göçü hızlandırması, ekonomik küreselleşme ile yükselen neo-liberalizmin sosyal refah devletini olumsuz etkilemesine paralel olarak, 21.yüzyıla yaklaşırken Avrupa ülkelerinde milliyetçilik yeniden baş göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda göç olgusunun istihdam üzerinde yaptığı baskı, yabancıların ötekileştirilmesini ve dışlanmasını hızlandırmıştır. Bu sürece Batı’yı da yakından etkileyen terör saldırıları eklenince, dışlamacı kültürün yeniden filizlendiği

Avrupa’da Müslümanlar “öteki” olarak algılanmaya ve böylece de bu zeminden prim yapan aşırı sağcı ve milliyetçi kesim tarafından İslamofobi körüklenmeye başlanmıştır (Yılmaz, 2008:89).

1.3. Batı’nın İslam, Hz.Muhammed ve Kur’an Algısı

Batılı egemen sınıfların Doğu’ya olan ilgisi Haçlı Seferleri’nin sona ermesiyle başlayan süreçte daha da artmıştır. Bu ilginin başlıca nedenleri arasında, Haçlı Seferleri’nin beraberinde ticari ilişkileri de geliştirmiş olması yer almaktadır. Diğer bir neden ise, feodal beylikler çözülüp yerlerini merkezi krallıklara bırakmaya başlarken, ticaret ile birlikte yeni bir sınıfın, burjuvazinin de gelişmeye başlamasıdır. Bu iki durum ve Haçlı Seferleri sonucu Doğu uygarlığının ürünlerinin tanınması niyeti Batılı egemen sınıfları bir kez daha Doğu’yu ele geçirme planları yapmayı düşündürmüştür. Söz konusu faktörlerin etkisi ise 1312’de Viyana’da toplanan *Kilise Şûrası’nın* Paris, Oxford, Bologna, Avignon ve Salamanca üniversitelerinde Şark kültürünün araştırılması ve dillerinin öğrenilmesi için kürsüler kurulması kararının alınmasına neden olmuştur. Kilise Şûrasının böyle bir karar almasıyla birlikte Batı’da Şark’ın incelenmesi akademik meslek düzeyine yükselmiş ve bir *Doğubilimi* (Oryantalizm) dalı doğmuştur (Kızılok, 2007).

Oryantalist düşüncenin temelinde; hayali, fakat kesin çizgilerle ayrılmış iki coğrafi bölge yer almaktadır. Bu bölgelerden daha büyük ve “farklı” olanına **Orient** veya Doğu; “bizim” olarak bilinen diğerine de **Occident** veya Batı denilmektedir. Orient’in hemen her zaman dünyanın daha seviyesiz bir parçası olarak düşünülmüş olmasına rağmen bölgenin Batı’ya oranla hem daha geniş hem de daha büyük bir potansiyel güce sahip olmuştur. İslamiyet’in de, Doğu’ya ait olarak görülmesi, onu

oryantalizm çerçevesi içinde değerlendirilmesine neden olmuştur. Önceleri bir bütün olarak değerlendirilen İslam medeniyeti; sonraları bir düşmanlık ve korku ile izlenilmeye başlanmıştır. Birçok dini, psikolojik ve siyasal nedeni bulunan bu durumun temel nedeni, Batı'nın İslamiyet'i Hristiyanlığın ciddi bir rakibi olarak görmesi ve Hristiyanlığı tehdit ettiğini düşünmesidir (Said, 2000:80).

Said'e göre; İslam Dünyası'nın geri kalma sürecine girdiği, Avrupa'nın süratle ilerlediği dönemde bile, "Muhammedizm" korkusu devam etmiştir. İslam dünyasının Avrupa'ya Hristiyan olmayan diğer bütün bölgelerden yakın olması, Batı'nın İslam Dünyası'nın bir zamanlar kendi topraklarına el uzatmış olduğunu unutmalarına engel olmuştur. Batı için Hindistan ve Çin gibi Doğu'nun bütün medeniyetleri yenilmiş ve uzak olarak düşünebilirdi ve bunlar sürekli bir tedirginlik kaynağı olarak görülmeyebilirdi. Fakat Batı'ya hiçbir zaman tümüyle boyun eğmeyen İslamiyet her zaman göz önünde bulundurulması gereken tek medeniyet olarak algılanmasına neden olmuştur. Örneğin 1970'lerin başında, petrol fiyatlarının hızla artması da Batı tarafından, Müslüman Dünyası'nın eski fetihlerini tekrarlamaya başlayacağının bir işareti olarak algılanmıştır (Said, 2000:81).

Ortaçağ boyunca İslam, Hz.Peygamber ve Müslümanlarla ilgili görüş bildirmiş, çoğunluğu Hristiyan olan Avrupalı oryantalist yazarlar, genelde subjektif bilgi ve belgeleri objektif olanlara tercih etmişler ve daha ziyade bu subjektif bilgi ve belgeleri görüşlerine yansıtarak yazılarında kullanmışlardır. Bu nedenle oryantalistlerin veya genel olarak günümüz pek çok batılı yazarın ve akademisyenin, İslam, Kur'an ve Hz.Peygamber karşıtı, pek çok söylemle şekillenen "islamofobik" eylem ve söylemlerin doğru bir şekilde kavranması için Ortaçağ Batı bilgi mirasının incelenmesi ve kavranması gerekmektedir (Canatan, 2007:85).

İslam dini ortaya çıktığı VII. yy.da, Hristiyanlık Avrupa'nın ortalarından Arap Yarımadası'na kadar yayılmış bir dindi. İslam ve Hz.Muhammed hakkında ilk bilgi sahibi olanlar Doğu'da yaşayan Süryani, Nesturi, Monofizit ve Melkit gibi farklı etnik ve gruplardan oluşan Hristiyanlardı. Katolik kilisesinin ve Avrupa'da yaşayan Hristiyanların İslam dini hakkında ilk bilgilere ulaşması ise birkaç yüzyıl sonra olmuştur. Orta Çağ Batı dünyasının temel sorunlarından bir tanesi İslam dini hakkında ilk elden kaynaklara dayalı, sağlam ve güvenilir bilgiden yoksun olmasıdır. Ne iki yüz yıldan fazla süren Haçlı Seferleri ne de yedi yüzyıl süren Endülüs İslam tecrübesi bu bilgi eksikliğinin önüne geçebilmiştir. Günümüzde de Avrupa ve Amerikan kamuoyunun genel eğilimleri ve bilgi seviyesi, bu sorunun hala devam ettiğinin bir göstergesidir (Kalın, 2008:39).

İbrahimi geleneğin sonuncusu olduğunu belirten İslam dininin, Yahudilik ve Hristiyanlıkla ortak noktaları bulunmasına rağmen onlara önemli eleştiriler getirmesi, İslam dininin Hristiyan dünyası tarafından, dini-teolojik olarak bir meydan okuma ve rakip olarak algılanmasına neden olmuştur. İslam düşüncesinin temel ilkelerinden birisi olan tevhit inancının evrenselliği ve sürekliliği ile ilgili olarak Kur'an'da çeşitli bilgiler verilmektedir. Kur'an'da yer alan Hz.Adem, Hz.Nuh, Hz.İbrahim, Hz.Süleyman, Hz. Musa ve Hz. İsa gibi peygamberlerin hayatları aynı zamanda Yahudi ve Hristiyanların kutsal kitapları Eski ve Yeni Ahit'te de ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır. Kur'an'ı öğrenen Hristiyanların ilk olarak tepkisi bu noktada ortaya çıkmıştır.

VIII. ve IX. Yüzyıllar, İslam karşıtı teolojik polemiklerin yoğunlaştığı bir dönemdir. Bede (ö.735) Yuhanna Ed Dimaşki (Johannes Damascenus) (Ö.749) ve öğrencisi Theodore Ebu Kurre (ö.825) gibi Hristiyan teologları, eserlerinde, İslam,

Kur'an ve Hz.Muhammed'den bahseden ilk düşünürlerdir. Teolojik İslam algısının en önemli temsilcisi olarak bilinen Yuhanna ed-Dımaşkı Hristiyan teolojisi üzerine önemli eserler yazmıştır (Kalın, 2008:42). Örneğin İslam karşıtı (anti-islamist) olan De Haeresibus adlı risalesi aynı zamanda Ortaçağ Hristiyan yazarları ile günümüz Batılı çoğu yazarın İslam dini ve Hz. Peygamber hakkındaki iddialarında esas aldıkları temel kaynaklardan birisidir. Yuhanna ed-Dımeşki risalesinde, "İsmaili Sapıklık" başlığı altında İslam'a reddiye olarak yazdığı bölümde, İslam'ı özünde heretik/sapık dini bir hareket olarak tanımlamaya çalışmıştır (Canatan, 2007:83-84).

Müslümanların (Osmanlı'nın) İstanbul'u fethedişi ve ardından Doğu Avrupa'daki fetihleri de, Batı Hristiyan dünyasında güçlü bir korku hissinin ortaya çıkmasına neden olan etkenler arasındadır. Böylece zaten var olan tehdit; dini, siyasi ve askeri olarak değerlendirilmiş ve buna karşı tepki daha önce olduğu gibi, İslam aleyhine iftiralar şeklinde tekrar kendisini göstermiştir. Bu süreç içerisinde Batılı yazarların düşman gördüğü İslam dini ve Hz. Muhammed'i uygun olmayan tasvirlerde algılama ve takdim etme süreci hız kazanmış; İslam, Kur'an ve Hz.Peygamber hakkında uygunsuz tasvir ve tanımlamalar ile İslam'a dair gerçeklerle örtüşmeyen hükümler ortaya konmuştur (Canatan, 2007:88).

Her ne kadar Yuhanna ed-Dımaşki Hz.Muhammed hakkında atıfta bulunan ilk Hristiyan düşünürü ise de, Haçlı Seferleri'nin başladığı ve Kur'an'ın Latinceye tercüme edildiği XI. ve XII. Yüzyıllarda Hz.Muhammed hakkında müstakil kitaplar yazılmaya başlanmıştır. Bunlar arasında Mainzli Embricco'nun (ö.1077) Vita Mahumeti, Compiègne'li Walter'ın 1137-1155 yılları arasında kaleme aldığı Otia de Machomete ve Nogentli Guibert'in XII. Yüzyılın başında yazdığı Gesta Dei per Francos adlı kitaplar bulunmaktadır (Southern, 1962'den akt. Kalın, 2008:72). Bu

Çalışmaların hepsi tarihi bir kaynak olmaktan daha çok, Bizans kökenli söylenti ve hikayelere dayanan ve önceden belirlenmiş bir Hz. Peygamber imajını doğrulamak için kaleme alınmış eserlerdir. Bu kitapların sunduğu Hz.Muhammed algısı Ortaağlardan günümüze kadar Avrupa’nın İslam Peygamberi algısını belirlemiştir.

Batı, İslam dininin kutsal kitabı Kur’an üzerinden yaptığı olumsuz çalışmaların yanı sıra İslām adıyla Doğu’da ve Batı’da var olan olumlu ya da olumsuz gelişmeleri İslam dininin son peygamberi Hz. Muhammed’e bağlamıştır.

Batı medeniyet algılamasına teolojik bir meydan okuma olarak da görülen Hz. Muhammed’in son peygamber olarak tarihteki yerini alması Ortaçağ boyunca kilisiye ve kilisenin şekillendirdiğı doktrinlere karşı bir başkaldırı olarak görülmüştür. Bu kapsamda, Ortaçağ batılı yazarlar, Hz.Peygamberin “tarihi ve siyasi bir şahsiyet”, “ruhani bir lider”, “zeki bir gözlemci” olarak algılanmasına herhangi bir itirazları olmamış ancak onun yeni bir din/teoloji getiren bir peygamber olarak ortaya çıkmasını kabullenemediklerini çeşitli eserlerinde vurgulamışlardır (Canatan, 2007:86).

Teolojik olarak Hristiyan tarihsel düşüncesinde İslam’ı herhangi bir yere oturtturmak mümkün değildir. Batı düşüncesi İslam’ı temel teolojik argümanları, kutsal metinlerin içeriği, tarihsel gelişimi ve kendi düşünsel arka planı olarak herhangi bir konuma yerleştiremediğı için bunun ilahi mesajlı bir din ve Tanrı ile herhangi teolojik bir bağının olmadığını kesin olarak kabul etmiştir (Günay, 2008:111). Bu noktada Norman Daniel⁸ de, İslam’ı anlamak isteyen Hristiyan düşünürlerin bir çıkmaza girdiklerini ve İslam’daki Hz.Muhammed’in konumunu Hz.İsa’nın Hristiyanlık’taki konumu gibi algıladıklarını belirtir. Yani teslisin bir

⁸ Harvard Üniversitesi Kamu Sağlığı Bölümünde Etik ve Nüfus Sağlık Profesörü.

unsuru olarak Hz.Muhammed'in Hz.İsa'nın konumunda olduğu anlayışı egemen olmuştur. Buna göre, Hz.İsa, Hristiyanlıkta vahyin kendisi ve dolayısıyla Hristiyanlığın temeli ise, Hz.Muhammed de İslam dininin temeli sayılmıştır. Ancak böyle bir şey sadece Hz. İsa'ya mahsustur ve Hz.Muhammed kendisini İsa'nın teslisteki yerine koymakla düzenbaz bir tutum takınmıştır. Bu bağlamda Hz.Muhammed ayrıca Hz. İsa gibi olmaya çalışmış sahte bir vahiyçi olarak görülmüştür. E.Said bu durumun Ortaçağa has bir olgu ve değerlendirme olmadığını, İslam hakkındaki benzer tutumların modern anlayışla da örtüştüğünü vurgulamaktadır (Said, 1998:108).

Batı düşüncesinde İslam'a yönelik saldırıların Hz.Muhammed üzerinde yoğunlaşmasının diğeri bir sebebi ise, Kur'an'ın Hristiyan ve Yahudiler hakkındaki ayetlerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Kur'an ehli kitap olarak vasıflandırdığı bu dinlere mensup kişileri Allah'ın yolundan dönmüş olarak tanımlamakta, hatta Hristiyanlıktaki teslis inancını bir tür şirklik olarak değerlendirmektedir. Hristiyan düşüncesi de; hem Kur'an'ı Hz.Muhammed'in bir ürünü olarak gördüğü için hem de kitapta yer alan bu ithamlardan dolayı, Kur'an ve onun tebliğ edicisi Hz. Muhammed'i sorumlu tutmaktadır (Karlığa, 2003:283-284).

Teolojik açıdan büyük oranda birbirine benzeyen Batı'nın hakim dini Hristiyanlık ve İslam dini evrensel bir misyon iddiasıyla yola çıktığını ifade eden John L.Esposito'ya⁹ göre; “Her iki din de ortak inanç, dünya milletlerine örnek olma gayesi, Tanrı krallığının yayılması üzerine temellenmiş bir anlayışı barındırmaktadır. Her iki dine inanan kişiler “vahiy tarihine” ve kendilerine gönderilen peygamberin sonuncu olduğuna inanmaktadır. Hristiyanlık son din olduğuna inandığı için

⁹ John L. Esposito, ABD Washington Georgetown Üniversitesi Müslüman-Hristiyan Anlayışı Merkezi (the Center for Muslim-Christian Understanding at Georgetown University in Washington) Kurucu Başkanı ve İslam Çalışmaları Profesörü'dür.

kendisini üstün bir konuma yerleştirmiştir. Buna karşın, Allah'ın tek temsilcisi ve kurtuluşun tek aracı olarak Hristiyanlığın kendine özgü oluşu ve semavi olarak belirlenmiş rolü açısından İslam dini büyük bir tehdit olarak algılanmıştır. Bu algılamanın bir sonucu olarak İslam; en iyi ifadeyle yanlış sevk eden bir peygamberin vaaz ettiği bir dalalet, en kötüsüyle Hristiyan davası ve misyonuna doğrudan doğruya bir meydan okuma olarak görülmüştür. İslam dini "Saçma ve kesinlikle haksız bir dizi hikaye ile üretilen korku ve önemsemezliğin bir bileşimi, Müslümanlar batıl bir teslise ibadet eden putperestler; Hz. Muhammed bir büyücü, Papa olma ihtirasına engel olunmuş, Arabistan'a göç etmiş ve orada kendi kilisesini kurmuş, Roma kilisesi'nin bir kardinalidir." (Esposito, 1999:85-86).

Klasik Hristiyan düşüncesi İslam'ın Tanrı ile olan bağııı kesin bir şekilde reddettikten, insanı ve evreni açıklamada kendi savlarını ve inançlarını mükemmel olarak ve kendi dışında herhangi bir dini oluşumun teolojik olarak mümkün olamayacağı anlayışını onayladıktan sonra, İslam'ı ilahi alanla bağlantılı bir din olarak algılama tarzının yerini Hz Muhammed tarafından oluşturulmuş bir oluşum olarak görme eğilimi almıştır. Bu durumda Hz.Muhammed'in peygamberliğinin sahte olduğunu ispatlamak için tarihi, felsefi ve teolojik olarak ulaşabildikleri materyalleri hep bu amaca hizmet edecek şekilde yorumlamışlardır. Çünkü onlar şayet Hz.Muhammed'in gerçek bir peygamber olmayıp Hristiyan rahipler tarafından eğitilen kilisenin mevcut doktrinlerine karşı olan sapkın ve Kur'an yazarı olduğunu ispat edebilirlerse İslam'ın başarısız olup çökeceğine inanıyorlardı. Bu manada Hristiyanlar için kendi dinleri ve vahiyleri, Tanrı'nın insanlığa en son vahyini ve mesajını temsil etmektedir. Bu durumda bir Müslüman için Hz.İsa, bir müjdeci ve

Mesih, bir Hristiyan içinse Hz.Muhammed bir yalancı ve sahtekardır. Batı'daki bu anlayışın günümüzde de devam ettiği görülmektedir (Aydın, 2003, 272).

Batı'nın İslam dinine yönelik düşünceleri arasında, İslam dininin kutsal kitabı Kur'an'ı ilahi kaynaklı bir vahiy olarak kabul etmeme anlayışı da yer almaktadır. Hristiyan dünyası Kur'an'la Haçlılar döneminde tanışmıştır. I.Viyana kuşatmasından sonra matbaanın etkisiyle daha önce uzmanların bilgisinde olan Kur'an, bundan sonra düşmanın güç kaynağı olarak çeşitli dillere çevrilmiştir. 17.-18. yüzyıllarda Kur'an karşıtlığı çabasıyla farklı Avrupa dillerine çok sayıda çevirisi yapılan Kur'an'ın bazı çevirilerinde 18.yy.da başlayan umut verici gelişmeler sağlansa da, genel anlamda Kur'an mesajının farklı olarak algılatılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır (Yaşar, 2007, 122).

İslam dinine karşı oluşturulan bu tutum, batıda yaşayan eğitimli eğitimsiz insanlarda sadece bilgi eksikliği olarak değil, aynı zamanda mevcut olan bir eğilim olarak da yansımıştır, yani bir tarafa üstün bir konum elde edebilmek için karşı tarafa iftira edilmiş, onların insan olmadıkları kabul edilmiş, bir tarafın meydan okuyucu ve tehdit edici inanç ve çıkarları, bayağı, küfre ait, fanatik ve akıldışı ithamlarıyla gözardı edilmiştir. Hz. Muhammed ve İslam çarpıtılarak tasvir ve karakterize edilmiştir. Sık sık İslam dinine ve Peygamberi'ne çoktanrıcılık, domuz eti yeme, şarap içme ve gayri meşru cinsi münasebet gibi inanç ve eylemler yakıştırılmıştır. Hz.Muhammed'e kiliseyi yok etmek amacıyla sihir yapan ve karışıklık çıkaran İsa aleyhtarı bir hilekar olduğu iftirası yapılmıştır. Bu bilgisizlik ve çarpıtmaların diğer bir sonucu olarak; İslam'ı kabul edilmez ve Yahudi inancına yakınlaştırmak için Hz.Muhammed, sinagoglarda ya da 'mahomeri'lerde tasvir edilmiştir (Rodinson, 1974'dan akt. Esposito, 1992:97).

Batı’da ortaya çıkan ve günümüzde gittikçe artmaya devam eden söz konusu bu hor görme, İslam dini ve Müslümanların, olumsuz olarak algılanmasına neden olmuş ve akademisyenlerin İslam’ın Batı düşüncesine katkılarını ciddi şekilde anlatabilecek çalışmalar yapılmasını engellemiştir. Bu konuda Espesito “İki dünya savaşı arasındaki döneme kadar, İslam’ın Batı düşüncesine katkısını ve İslam komşuluğunun Batı toplumuna etkisini anlamak için yapılmış ciddi bir çaba yoktu” şeklinde bir açıklama yapmıştır (Southern, 1962’den akt. Esposito, 1999:96).

İslam ve Müslümanlarla ilgili bu algılama biçiminin, daha çok Rönesans düşünürlerinin özelde Hristiyanlık genelde de dinden giderek uzaklaşmaları ve pozitivizmin de etkisiyle seküler bir kainat tasavvuru inşa etme çabası içine girmeleri sonucunun bir etkisi olduğu da söylenebilir. Bu dönemlerde İslam dini, Hristiyanlığın evrensellik iddiasına karşı yer yer bir alternatif olarak da takdim edilmiştir. Hristiyanlık dışında başka dini sistemlerin mümkün ve hatta başarılı olduğu fikri, İslam üzerinden ifade edilmiştir (Canatan, 2007:90).

Hristiyan-Müslüman tarihinde yaşanan olayların olumsuz havası, Batı edebiyatı ve düşüncesinde yer alan İslam görüşlerine de yansımış ve Aydınlanma ilkeleri ile erdemlerini en ön sıraya koyan yazarlar tarafından İslam dini, Aydınlanma’yı yüceltmek için bir kıyas aracı olarak kullanılmıştır. Örneğin, Fransız yazar Voltaire (1694-1778) *Le Fanaticisme or Mahomet le Prophete* adlı oyununda İslam dini ve peygamberi hakkında olumsuz bir imaj çizmiştir. İslam dini ve Hz.Peygamber ile ilgili bu tasvirlerin, Batı’nın İslam algısına önemli oranda etkisi olmuştur. Voltaire kitabında Hz.Peygamber’i teokratik bir tiran olarak resmetmiştir. Ernest Renan¹⁰ da, bir konferansında, İslam’ın bilimle bağdaşmadığını, Müslümanların da yeni bir fikir

¹⁰ Erken Hristiyanlık tarihi ve siyasi teoriler üzerine etkili tarihi araştırmaları ile tanınmış Fransız filozof yazar.

öğrenme veya kendilerini böyle bir fikre açık tutmada yeteneksiz olduklarını belirtmiştir. Bu şekilde oluşturulan kalıp tipler ve inançlar, halen 20. yüzyılda bazı İslam karşıtı akademisyenler ve gelişme teorisyenleri tarafından devam ettirilmektedir (Esposito, 1999:98).

İslam dininin batıdaki imajını etkileyen bir diğer aydınlanmacı; İtalyan şair Dante Alighieri ve onun önemli eseri İlahi Komedya'dır. Bu eserinde Dante, Hz.Muhammed'i ve Hz.Ali'yi cehennem, bölücü ve bozguncuların alıkonulduğu sekizinci katına yerleştirmiştir (Canatan, 2007:91).

Papa'ya ağır tenkitlerde bulunan ve Katoliklikten sonra Hristiyanlığın en yaygın mezhebi Protestanlığın kurucusu olan Martin Luther'in (1483-1546) söylemlerinde de İslam diniyle ilgili olarak aynı tasvirlerle rastlanmaktadır. Martin Luther, İslam'ı "İsa karşıtlarının hizmetinde olan Orta Çağ tarzı bir şiddet hareketi" olarak görmüş ve "İslam doğru yola getirilemez çünkü akla kapalıdır; ona sadece büyük zorluklara göğüs gerilerek kılıçla direnç gösterilebilir." şeklinde bir yorum getirmiştir (Hourani, 1980'den akt. Esposito, 1999:97). İslam ile Hristiyanlığın yoğun olarak karşılaştığı bir zaman dönemde İslam'ı devlet olarak Osmanlı İmparatorluğu temsil etmekte ve siyasal gücünü bütün Avrupa üzerinde hissettirmekteydi. Luther'in reform hareketini¹¹ başlattığı dönemlerde henüz Osmanlılar, Avrupa ortalarına kadar ilerlemişler ve Hristiyan dünyada derin izler bırakacak olan Viyana Kuşatması'nı gerçekleştirmemişlerdi. Ancak Avrupa'da bir Türk/Müslüman korkusu/tehlikesi'nin yaklaştığı düşüncesi iyice yaygınlaşmıştı. Luther de; her ne kadar, Haçlı Savaşları'nı teolojik olarak onaylamadığını her zaman ifade etse de kendisi bu ortamdan etkilenmiştir. Bu nedenle 95 maddelik bildirisinin 5'inci maddesinde "Türklerle

¹¹ 31 Ekim 1517'de Wittenberg Kilisesi kapısına 95 maddelik bildirinin asılmasıyla Reform Hareketi başlamıştır.

(Müslümanlarla) savaştan başka yol olmadığını” belirtmektedir. 1520 yılında “Alman milletinin Hristiyan soylularına Hristiyanlığın durumunun düzeltilmesi hususunda” kaleme aldığı yazısında da “Türklere karşı savaşmak istiyorsak şimdi onların en az olduğu yer olan buradan başlayalım...” diyerek, Viyana kuşatması sürecinde iyice şekillenecek Türkler’e/İslam’a yönelik tutumunun ipuçlarını vermiştir (Canatan, 2007:89-90).

19. ve 20. yüzyıllarda da birçok oryantalist, İslam ilimlerinin klasik kaynaklarından yola çıkarak İslam'a Hz. Muhammed tarafından oluşturulmuş bir tanımlama getirmiştir. Bu dönemde I. Goldziher, David Samuel Margoliot, Hermann Reckendorf, Frantz Buhl, Leone Caetani, Emile Dermennhem ve M. G. Watt gibi oryantalistler daha sonraki oryantalist kuşağı etkileyecek şekilde bu alanda çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmalarda da ele alınan ortak tema yine, İslam'ın Hz. Muhammed tarafından ortaya çıkarıldığı, Kuran'ın Hz. Muhammed tarafından üretildiği yönündedir (Aydın, 2000:273).

1992 yılında Leiden Üniversitesi'nde görevli iki profesör W.A.Shadid ve P.S. Van Koningsveld, “İslam Tehlikesi Efsanesi: Entegrasyonun Önündeki Engeller” adıyla bir kitap yayınlamışlardır. Bu kitap; 1990 yılında “Muhammed Resul” takma adıyla Pakistan kökenli olduğunu söyleyen bir kişinin “Hollanda'nın Çöküşü” adlı bir kitabı piyasaya sürmesinden hemen sonra yayınlanmıştır. “Hollanda'nın Çöküşü” adlı kitapta; Hollanda'da hızla artan Müslüman nüfusunun Hollanda'yı fethetmek üzere gizli bir plan hazırlığı içinde olduklarını iddia etmektedir. 2010 yılında Hollanda'daki Müslüman nüfusu önemli bir orana ulaşacak ve Hollandalılar buna karşı direnişe geçeceklerdir. 2020 yılında ise Müslümanlar Hollanda kültürünü çökerterek yerine kendi kültürel değerlerini yerleştireceklerdir. Daha sonra da

Müslüman ülkelerden Hollanda'ya göç hareketlerini teşvik ederek 2050 yılında Hollanda'yı ele geçirmiş olacaklardır!

Leidenli profesörler çalışmalarında özellikle “yeni düşman” fikrinden yola çıkarak Batı dünyasındaki anti-islamizm olgusunun köklerini açıklamaya çalışmışlardır. Buna göre; batıdaki İslam tehlikesi fikri ilk olarak İslam'ın doğuşuyla birlikte Katolik dünyası tarafından ortaya atılmıştır. Bu anlayış çerçevesinde İslam'ın doğuşu bir komplo teorisi şeklinde açıklanmaya çalışılmıştır. Söz konusu teoriye göre; Katolik kilisesinden uzaklaştırılan bir papaz, kiliseden öç almak üzere Arap yarımadasına gitmiş ve orada Muhammed adlı birini bulurak, ona Yahudi ve Hristiyan gelenekleri üzerine bilgiler vermiş ve böylece yeni bir din icat etmiştir. Bu bakımdan İslam Hristiyanlığı yıkmak üzere uydurulmuş bir dindir. Bu dinin görünürdeki peygamberi Hz.Muhammed olmakla birlikte, görünmeyen lideri Katolik kilisesinin görevden uzaklaştırdığı bir papazdır (Canatan, 2007:20-21).

Bütün bu düşünceler göstermektedir ki; batının İslam anlayışı, esasen bir tehdit algısına dayanmaktadır. Bu tehdit algısı, **dini (teolojik), siyasi ve kültürel** olmak üzere üç alanda ortaya çıkmıştır. Bu durum Avrupa'nın Orta Çağlar'daki İslam ve Müslüman imajını da büyük ölçüde belirlemiş ve günümüze kadar bu imaj algısı devam etmiştir. Bu dönemde bir Avrupalı'nın gözünde İslam; özünde şiddete dayalı, kılıç yoluyla yayılmış, ötekini asimile ve yok etmeyi hedefleyen bir din olarak algılanmıştır. Bunun yanı sıra İslam bir tevhid dini olmasına rağmen, Avrupalı Müslümanlar, barbar ve putperest olarak görülmüştür. İslam dininin kutsal kitabı olan Kur'an'ın ilk defa 1243 yılında Latinceye çevrilmesi ve Endülüs'te yaklaşık beş asır süren bir arada yaşama tecrübesi bile, İslam dinine yönelik algılamaların değişmesine katkıda bulunmamış; hatta İslam dini “bilinmeyen öteki” veya “karşı

çıkılması gereken öteki olarak kalmaya devam etmiştir. Dolayısıyla; batının İslam ve Müslümanlarla ilgili aslında bu “bilinçli cehaleti”, Avrupa’nın daha derinlerdeki “ben” tasavvurunun ve “öteki” algısının bir neticesidir (Canatan, 2007:86).

Ayrıca günümüzde Batıda hala İslam’a yönelik bu tür kötü düşüncelerin nedenleri arasında şu maddeler sıralanabilir:

1. Sürekli yükselen ve gelecek zamanların dini olmaya aday görünen İslam’ı çağın gözünde çirkin ve kanlı göstererek reddettirmek ve sahne dışına itmek,
2. Çirkin, kanlı, bozguncu terörcü gösterilen Müslümanların çeşitli bahanelerle topraklarındaki enerji kaynaklarının üstüne oturup yönetim ve tasarruflarını ele almak,
3. Etkisini yitirip uyuma, belki de tükenme dönemine girmiş bulunan Hristiyanlık’ı, yeni bir atılım ruhuna ulaştırıp yeni dünyada yeniden etkin hale getirmek.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İSLAMOFOBİ'Yİ ETKİLEYEN OLAYLAR

2.1. Göç, Toplumsal Uyum ve İslamofobi

II. Dünya Savaşı'ndan sonra aralarında Türkiye'nin de bulunduğu Akdeniz çevresindeki azgelişmiş ülkelerden Batı Avrupa'nın gelişmiş ülkelerine doğru kitlesel bir göç akımı gerçekleşmiştir. Avrupa'nın ekonomik büyümesiyle ortaya çıkan işgücü açığını yerel işgücü ile karşılayamaması onları ilk etapta Güney Avrupa ülkelerine, daha sonraki aşamalarda ise Akdeniz çevresindeki ülkelere işgücü alımına zorlamıştır. Batı'daki işgücü açığı ile ekonomik sistem arasındaki dengenin bozulmasında ekonomik etkenlerin yanında, demografik, tarihsel ve toplumsal koşulların da önemli bir rolü bulunmaktadır. II. Dünya Savaşı'nın nüfus üzerindeki olumsuz etkisi, nüfus artış hızının gittikçe yavaşlaması, sömürgelerin bağımsızlığa kavuşarak işgücü kaynağı olmaktan çıkması ve refah olanaklarının arttığı gelişmiş ülke işçilerinin düşük statülü işlere olan ilgisinin azalması gibi nedenler Batılı ülkelerin gelişen ekonomilerinin taleplerini karşılayamamasının ardındaki belli başlı faktörlerdir (Canatan, 1990:13).

1950'li yılların ikinci yarısından sonra Batı'ya doğru yaşanan göç hareketi ile Avrupa ülkeleri önceden İrlanda, İtalya ve Yugoslavya'dan göçmen işçi alırken kısa sürede göç aldıkları alanları genişletmişlerdir (Mutluer, 2003:32). İngiltere, Fransa ve Hollanda gibi ülkeler eski sömürgelerinden göçmen alırken, sömürgecilik konusunda fazla bir deneyimi olmayan Almanya; Yunanistan, Türkiye, Portekiz vb. Akdeniz ülkelerine yönelmiştir (Hayter, 2004:11-12).

Bugün İslamofobi bağlamında tespit edilmesi gereken en önemli değişimlerden birisi de yaşanan bu göç olgusudur. Avrupa’da yaşayan Müslümanların çoğu, batıya 1960’lardaki ekonomik kriz sırasında gelmiştir (EUP-PDSCP, 2007’den akt. Er ve Ataman, 2008:753). Çünkü bu zaman diliminde Avrupa’ya ortaya çıkan işgücü açığını kapatmak için kitlesel olarak Müslüman göçü başlamış ve bu göç, orada daha sonra Müslüman toplulukların yerleşmesine neden olmuştur (Canatan, 2007:27). Ve böylece Avrupa’nın 1950’lere kadar nispeten homojen olan kültürel ve toplumsal yapısı yoğun Müslüman göçü ile değişmeye başlamıştır. Modern ve seküler kültürel değerlerini ve toplumsal yapılarını evrensel normlar olarak kabul edip yaşayan Avrupalılar, bu tarihten itibaren farklı kültürel ve dinsel kimlikleri olan bir grupla, yani Müslümanlarla komşu olmaya, aynı iş yerinde çalışmaya ve aynı sokakta yürümeye başlamışlardır (Küçükcan, 2009).

1970’ler ve 1980’lerde de göçmen işçilerinin aileleriyle birlikte gelmeye başlaması bu göç dalgasını etkilemiştir. Örneğin Fransa’ya göç, büyük ölçüde eskiden kolonisi olan Mağrip, Cezayir, Fas ve Tunus’tan olurken, Hollanda Endonezya’dan, Birleşik Krallık ise genellikle Pakistan ve Bangladeş’ten göçmen kabul etmiştir (EUMC, 2006:22). Etnik olarak, Avrupa’daki Müslümanlarının büyük çoğunluğunu Kuzey Afrikalılardan oluşan Araplar oluşturmaktadır. İkinci büyük grubu ise Türkiye’den gelen Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları oluşturmaktadır. Türkler, büyük ölçüde Almanya’da olmak üzere, farklı oranlarda hemen hemen tüm Avrupa ülkelerinde bulunmaktadır. Üçüncü büyük grubu ise Güney Asya-Hindistan bölgesi kökenliler, özellikle de Pakistanlılar oluşturmaktadır (Cesari, 2003’den akt. Er ve Ataman, 2008:753).

1960’larda Avrupa’ya devlet eliyle getirilen işçiler her ne kadar başlangıçta geçici bir süre için getirilmişlerse de, bu insanlar geldikleri ülkeye temelli yerleşmişler ve bu ülkelerin etnik ve dinsel toplum yapısını değiştirmişlerdir (Unat, 2006:34).

Bu işçilerin “misafir” yani “geçici” statüleri nedeniyle, bulundukları topluma uyum sağlaması ilk başlarda önem verilen bir konu olmamıştır. Örneğin Almanya’ya giden birinci kuşak Türkler, çoğunlukla vasıfsız işlerde çalışmak zorunda kalmışlar, yerli halktan izole edilerek onlarca yıl ailelerinden ayrı tek başlarına “hostel” diye anılan ve çalıştıkları yerlerin yakınlarındaki bekar odalarında çok zor koşullarda yaşamışlardır. Bu insanlar, Almanya’da misafir işçi statüsünde bulunduklarından Alman toplumuna uyumları, dil öğrenmeleri, barınma ve sosyal güvenlik sorunları ilk on yıllık dönemde önem verilen konular olmamıştır. Ancak 1973 sonrası ailelerini yanına aldıklarında, sorunların ciddiyeti görülmeye başlamıştır. Bu işçilerin başlangıçta sahip oldukları bir gün yurda kesin dönüş yapma fikri de sonraları pek çoğu bulundukları ülkelerde hayatlarını devam ettirmeleri yönündeki tercihlerini ortaya koymuştur (Çağlar, 1997:21). Yaşadıkları ülkelerin hayat şartlarının Türkiye’deki koşullardan daha iyi olması (eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, işsizlik ödeneği vb.) bu ülkelerde bulunan Türklerin kesin dönüş fikrinde tereddütler yaratmıştır (Yalçın, 2004:10).

Türkler için yukarıda verilen bu örnek, Avrupa’ya bu dönemde gelen diğer bütün göçmenler için genellenebilir bir özellik arz etmektedir. Göçmenler ile bulundukları toplum arasındaki çatışma bu aşamadan sonra başlamış; ancak sosyo-ekonomik bakımdan belirgin bir dışlanmaya başlamaları bu ülkelerde doğan ikinci kuşakların yetişmesiyle ortaya çıkmıştır. “Yerli halkın istemediği işlerde çalışan ilk kuşak

yabancıların, yerli işçilerle rekabetleri minimum düzeyde kaldığı için bir tehdit algılaması yaratmamışlardır. Dil bilmemeleri ve eğitim düzeylerinin düşüklüğü de bunu desteklediğinden, ilk kuşak yabancıların ırkçılık veya yabancı düşmanlığına yoğun bir şekilde maruz kaldıkları söylenemez. Irkçılık ve yabancı düşmanlığını tetikleyen en önemli etken, ikinci ve sonraki kuşakları oluşturan yabancıların aldıkları eğitim ve kültürle bulundukları toplumlardaki bireylerle iş yaşamında rahatlıkla rekabete girebilmeleri ve anne babalarının yapmış oldukları işleri istememeleridir (Yalçın, 2004:172-173).

Bugün, Avrupa'daki Müslüman nüfusu orantılı olarak dağılmış değildir. Bütün Avrupa'daki Müslüman sayısı, Avrupa nüfusunun yalnızca %4-5'ini oluşturmaktadır. Bu oran ülkeden ülkeye farklılık göstermekle beraber %6'dan (Fransa'da) %0,5'e (İsveç) değişen bir oran oluşturmaktadır. Demografik tahminler, bu oranların yıllar geçtikçe hızla artacağını göstermektedir (EUP-PDSCP, 2007'den akt. Er ve Ataman, 2008:753).

Doğu'dan ve Batı'dan gelişen bu geniş ölçekli göç olgusu ve toplumsal sonuçları, günümüzün politik tartışmalarında da önemli bir yer edinmektedir. Geçmişte ülkeleri sömürgeleştiren ve insanları köleleştiren Batı uygarlığı; liberalizm, globalizm vb. sloganlarla emperyalist faaliyetlerini sürdürmeye devam ederken, sömürdüğü ülkelerdeki yoksulluk nedeniyle “göçmen işçi” veya “3D, Dirty (Kirli) Dangerous (Tehlikeli) ve diffucult (Zor)” olarak tabir edilen işleri yapmak yani modern anlamda köle olmak üzere, kendi ülkelerine gelmek isteyenleri artık almamakta ve gelmiş olanlardan da kurtulmaya çalışmaktadır.

Birçok Avrupa ülkesinde göç, tarihsel olarak daimi yerleşime ve milli nüfusa entegresasyona götüren bir şey olarak düşünülmemiştir; ancak zamanla Müslüman

göçmenlerin dönemsel işçiler değil, daimi vatandaşlar olduğu anlaşılmıştır. Bu durum Avrupalıları kendi vatandaşlık politikalarını düşünmeye, etnik, dini ve milli kimliklerini yeniden formüle etmeye zorlamıştır. Artık göçmen nüfusuyla başa çıkma ihtiyacı içinde olan Avrupa devletleri de değişik politikalar benimsemişlerdir. Öncelikli olarak vatandaşlığın yükümlülükleri ve imkanları göçmenler açısından ele alınması gerekmiştir. İngiltere ve Fransa’da göçmenler, 5 yıl, Almanya’da 8 yıl ikamet sonrası vatandaş olabilirler. Her üç ülkede dil ve halk geleneklerini bilme ile iyi karakterli olma yükümlülüğü vardır; ancak pratikte vatandaşlık en kolay İngiltere’de elde edilmektedir. Fransa yüksek derecede bir asimilasyonu istemektedir. Alman kanunları resmi memurlarına milli çıkarlar için vatandaşlığı sınırlama yönünde geniş bir takdir yetkisi vermektedir (Lapidus, 2010:524).

Ev sahibi ülkeler, beklenmeyen göçmen nüfusları ile birlikte yaşama tarzını bulmakta zorluklar çekmektedir. Göçmenlerin büyük kısmı Avrupa toplumlarının bireyleri asimile etme ve grup kimlikleri ile farklı din ve kültürlerin ortak haklarını tanıma kapasitelerini test etmektedir. Avrupalıların çoğu Müslümanları tek bir etnik grup şeklinde düşünmekte ve İslam’a beden siyasetinde ayrımcılığı tehdit eden radikal bir din olarak bakmaktadır. Çok sayıda Müslüman varlığı hem İslam dininin Avrupa kurumları ile uyuşması sorununu hem de Avrupa’nın özellikle bu tür toplulukları kabullenmesi hakkında soru(n)ları ortaya çıkarmıştır. Kaddafi ve Humeyni gibi şahısların iktidara gelmesi, terörist olaylar ve Taliban’ın Afganistan’da ortaya çıkması gibi uluslar arası gelişmeler de Müslüman karşıtı duyguları uyandırmıştır (Lapidus, 2010:526).

Sonuç olarak, Batı’da göçle ilgili tartışmalarda daha çok kültürel ve dinsel endişelerin yüzeye çıktığı anlaşılmaktadır. Avrupa’yı çevreleyen bölgelerde Kuzey

ile Güney'in demografik yönelimleri arasındaki uyumsuzluk göz önüne alındığında, bu alandaki politikaların ve tutumların geçirdiği evrim, Müslüman alemiyle ilişkilerde kilit bir rol oynamaktadır (Gommel, 1992:76-77).

Müslümanların göç ettikleri yerlerde kendi kültürlerini yaşama biçimleri de batı toplumlarında yaşamaya başlayan Müslümanlardan endişe duyulmasına neden olmuştur. Yerleşik toplumların benimsediği modern ve seküler yaşamdan farklı olarak Müslüman göçmenler, yerleştikleri yeni ülkelerinde ilk olarak kendi ibadethanelerini açmışlardır. Bunu, diğer dini inanışların gerçekleştirilmesi izlemiştir. Örneğin helal gıda ve kurban kesim imkanı talepleri ve çocuklarına İslam dinini öğretme istekleri bunlar arasındadır. Yine dini gerekçelerle savunulan geleneksel kıyafetlerinin korunması da Müslümanları batı toplumundan ayıran bir topluluk olarak algılanmasına neden olmuştur. İkinci ve üçüncü kuşak Müslümanların bir kısmının okulda, işlerinde ve diğer kamusal mekanlarda dini kimlikleri ile var olma talep ve girişimleri de Avrupalıların alışageldikleri ve çoğu kez kutsadıkları hayat biçimine yönelik bir tehdit olarak görmelerine neden olmuştur (Küçükcan, 2009). Ayrıca bütün göçmenlerin ortak sorunu olan, dil, ırk ve farklı kültüre mensup olmanın göç edilen ülkedeki sosyal, ekonomik ve siyasal mekanizmaların sunduğu nimetlerden yeterince faydalanamamasına neden olması temel sorunlardan birisini oluşturmaktadır (Bilici, 2007:19).

Müslümanların, dini değer ve yaşayışlarını kurumsallaştırmaları, savunmaları ve yaygınlaştırmalarına ilaveten, nüfuslarının yerleşik topluma göre daha hızlı artışının karşısında da Batı, kolonileşme ve köklerinden koparılmaya endişesiyle

acaba Avrupa değerleri darbe mi alıyor sorusunu sormaya başlamıştır (Küçükcan, 2009).

İşlam sosyolojisi ve felsefesi konusunda uzmanlaşmış olan Ron Haleber de Müřlőmanların göçő sonucunda ortaya çıkan bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: “Göçmenlerin kalıcı olarak yerleşmesinin anlaşılmasından sonra, göçmenlerin varlığına yönelik direnişler artmaya başlamıştır. Bu olguya karşı yönelen olumsuz tepkilerin hedef noktasını, göçmenlerin beraberinde getirdikleri kültőrel farklılıklar, özellikle de İşlam oluşturmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana modern biçimiyle ortaya çıkan ırkçılık, artık fenotipik ve deri rengi gibi fiziksel özellikleri dışlama biçiminde tezahőr etmemektedir. Zira bu ırkçılık, yasal olarak yasaklanmış olduğundan cezalandırılmaktadır. Modern ırkçılık ise, kültőrel dışlama biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda ilk aşamada anti-islamizm olarak başlayan süreç, daha sonra İşlamofobiyi doğurmaya başlamıştır. Başka bir deyişle temelde ideolojik ve politik bir tutum, sosyolojik bir olgunun şekillenmesine hizmet etmiştir.” (EUMC, 2001’den akt. Er ve Ataman, 2008:757).

Müřlőmanların Avrupa’da ve Amerika’da yeni bir grup olarak yerleşik toplumla tam olarak bütünleşmemiş olması, “onların” dışarıdan ve “yabancı” bir grup olarak tanınmasına neden olmaktadır. Çünkü Müřlőmanlar, içinde yaşadıkları toplumlarda hala proleter bir konuma sahiptirler. Bu durumun bir sonucu olarak da yabancı dőřmanı olan çevrelerin, Müřlőmanları hem rakip olarak görmelerine hem de bu zayıf kesimi kolayca suçlamalarına neden olmaktadır (Canatan, 2007:38).

Birçok ölkede gettolarda yaşayan Müřlőmanların, sosyo-ekonomik konumları da son derece düşük düzeydedir. Bugőn Avrupa’da bulunan Müřlőman nüfus buradaki ikinci büyük dinsel azınlık olmalarına rağmen, kendi oranlarına nispetle dinsel

azınlıklar içinde en eğitimsiz ve işsiz kesimi oluşturmaktadırlar. Barınma, eğitim, iş bulma, sağlık hizmeti vb. alanlarda Avrupa ortalamasının epey altında bir oran ve kalitede yaşamlarını devam ettirmektedirler. Temel olarak bu durum sadece İslamofobi'nin sonucu değildir, ancak onun bu resimdeki rolü yadsınamaz bir gerçekliktir (Bilici, 2007:18).

Avrupa'da ulusal ve göçmen topluluklar arasında çoğu zaman ırkçılık şeklinde patlak veren kültürel gerilim, birçoğu ülkelerin kırsal bölgelerden gelen Müslüman göçmenlerin dindar ve geleneksel yapılarını sürdürmek istemeleri nedeniyle daha da tırmanmaktadır (Kamm, 1993'den akt. Fuller ve Lesser, 1996:50). Dolayısıyla bunlar Batı'nın kent yaşamı içinde kolay kolay asimile edilememekte, mültecilerle göçmenlerin yaşadığı tecrit edilmişlik ve yabancılaşma duyguları da batı toplumuyla bütünleşmeyi engellemektedir. Böyle durumlarda da etnik kimlik ile dinin daha fazla öne çıktığı söylenebilir (Kamm, 1993'den akt. Fuller ve Lesser, 1996:50).

Bugün, iç ve dış göçler nedeniyle pek çok dinin küreselleşmesine şahit olduğumuz son derece önemli bir dönemde yaşamaktayız. Demografik olarak ise İslam'ın hem Batı'da, hem de tüm dünyada en hızlı yayılan din olduğu alanın uzmanlarınca sıkça dile getirilmektedir. Sadece 20–30 yıl önce Müslümanlar Batı'da nispeten belirsizken bugün pek çok Batı şehir ve kasabasının dini çehresi, kilise ve sinagogların yanı sıra cami ve İslam merkezlerinin varlığıyla büyük bir değişime uğramıştır. Artık bugün, dünya üzerinde çok sayıda Müslüman'ın yaşadığı şehirler arasında sadece Kahire, Şam, İslamabat ve Kuala Lumpur gibi şehirler değil, Londra, Bradford, Paris, Marsilya, New York, Washington, Detroit ve Los Angeles gibi şehirler de bulunmaktadır (Esposito, 2003'den akt. Er ve Ataman, 2008:752).

Ayrıca, işgücü ihraç eden Portekiz, İspanya ve İtalya gibi ülkeler de, bugün Müslüman ülkelere daha fazla sayıda ekonomik göçmen ve mülteci kabul etmektedir. Refahları artan ülkeler, doğrudan göç hedefi haline de gelmektedirler. Yaşanan bu göç sürecinin bir sonucu olarak da Batı’da İslam dini, giderek gözle görülür bir varlık haline gelmektedir: Batı’da bu kadar çok Müslüman nüfusun artmasına rağmen bir kültür ve din olarak İslam’a karşı hala az bir hassasiyet gösterilmesi ise dikkat çekicidir (Fuller ve Lesser, 1996:50).

2.2. Medeniyetler Çatışması, 11 Eylül ve İslamofobi

Müslümanlar ile Hristiyan Batı arasındaki çekişme artık günümüzde “Medeniyetler Çatışması” adı altında şekillendirilmeye çalışılmaktadır. Bu yeni çatışmanın temelinde de geçmişin etkileri bulunmakla birlikte, asıl belirleyici faktörler “Soğuk Savaş” döneminde ve sonrasında yaşanan gelişmelerde saklıdır. Soğuk Savaş döneminde Batı, ABD’nin önderliğinde, en büyük tehdit olarak algıladığı komünizmi ve dolayısıyla Sovyetler Birliği’ni kontrol altında tutmak için komşu ülkelerde “Yeşil Kuşak” projesi adıyla İslamcı ideolojileri desteklemiş ve bir anlamda Siyasal İslam’ın kök salmasına göz yummuştur. Batı’nın da etkisiyle büyüyen bu Siyasal İslam ideolojisi, Soğuk Savaş sonrası dönemde, içinden çıkan radikal unsurlarla Batı’yı hedef alan terör boyutuna taşınmış ve Batı’nın yeni düşmanı olmuştur. 11 Eylül terör saldırıları ile desteklenen “Medeniyetler Çatışması” tezi de, Batı’nın bu dönemde dünyayı kontrol altında tutmaya yönelik çabalarının felsefi ve ideolojik altyapısını oluşturmuştur (Özlem, 2006).

Medeniyetler Çatışması tezi, günümüzde Batı ve İslam medeniyetleri arasında bir çatışma olduğunu iddia etmektedir. Samuel P.Huntington tarafından 1993 yılında

Foreign Affairs dergisinde yayımlanan “Medeniyetler Çatışması mı?” başlıklı makaleyle birlikte “Medeniyetler Çatışması” kavramı uluslararası ilişkiler literatürüne girmiş ve soğuk savaş sonrası ideolojik söylemde ve siyasette belirleyici unsur olmuştur (Çarhoğlu, 2007:207-208).

Ancak Samuel P.Huntington’dan önce ilk olarak tarih profesörü Bernard Lewis 1990 Eylül’ünde Atlantik Monthly dergisinde yayımlanan bir makalesinde Medeniyetler Çatışmasından bahsetmiştir:

“Şurası muhakkak ki biz (Batı), geleneksel uluslararası konuları, politikaları ve devletleri aşan bir hareket ve ruh haleti ile karşı karşıyayız. Bu gelişme bir **medeniyetler çatışması** olarak değerlendirilebilir ki bu kadim rakibimizin (İslam) Musevi-Hristiyan mirasımıza, seküler sistemimize ve bunların dünya çapında genişlemesine karşı belki irrasyonel fakat tarihi tepkisinin bir sonucudur. Şurası hayati öneme haizdir ki biz (İslam’ın) tarihi olduğu kadar irrasyonel tepkisine karşı tahrik olmamalıyız.” (Lewis, 1990’dan akt. Erdem, 2002:3).

Bu makaleden üç yıl sonra da, Huntington ‘medeniyetler çatışması’ kavramından bahsetmiştir. Huntington’a göre, farklı kültürel ve dini değerlere dayalı medeniyetler arası farklılıklar, soğuk savaş sonrası bölgesel ve küresel çatışmaların temel sebebini oluşturur. Medeniyetler çatışması şiddet içermeyebilir ama bu kaçınılmazdır. Medeniyetler arasındaki kırılma noktaları medeniyetlerin sahibi olduğu farklı sosyal ve siyasi değerlerden kaynaklanmaktadır. Huntington’a göre medeniyetler, tanrı/insan, birey/grup, vatandaş/devlet, çocuklar/anne-baba, karı/koca ilişkilerine ait farklı değerlere sahiptir. Aynı zamanda medeniyetler, haklar/sorumluluklar, özgürlük/otorite, eşitlik/hiyerarşi olgularına farklı önem atfetmektedirler (Huntington, 1993:25). Dünyadaki belli başlı yedi veya sekiz medeniyetten, özellikle

İslam ile Batı medeniyetleri arasında bir çatışma gerçekleşecektir, zira bu medeniyetler arasında sadece İslam evrensel misyonu olan bir medeniyettir ki, bu bağlamda Batı medeniyeti karşısında bir tehdit oluşturmaktadır. Diğer taraftan Huntington, Batı karşısında olası bir İslam-Konfüçyus (medeniyeti) ittifakından bahsetmektedir. Bununla bağlantılı olarak da Huntington'un Batı ülkelerine tavsiyesi, İslam-Konfüçyus medeniyetlerine ait devletlerin askeri ve ekonomik olarak güçlenmelerine engel olmak ve bu iki medeniyet arasındaki farklılıklarından faydalanmaktır (Erdem, 2002:3).

Bugün gelinen noktada ise 11 Eylül saldırıları, Afganistan'ın işgali, Irak'ın işgali, karikatür tartışmaları, minare krizi gibi son yıllarda yaşanan olaylar ve özellikle de 11 Eylül'den sonra Papa 16'ncı Benedictus'un da, İslam dünyasının tepkilerine yol açan 'Hz Muhammed söylemi' Huntington'un tezinin doğru çıktığı yönünde bir söylemin yükselmesine yol açmıştır. Papa, Bavyera ziyaretinde¹² Bizans İmparatoru II. Manuel Paleologos'un, "Bana Muhammed'in getirdiği yenilikleri gösterin. Sadece kötü ve insanlık dışı şeyler bulacaksınız. Tıpkı vaaz ettiği dinin kılıç gücüyle yayılması emrini verdiği gibi" sözlerinden alıntı yaparak "İslam'da Tanrı ile akıl arasında ayrılmaz bir bağ yok. İslami cihat akla ve Tanrı'ya karşı." şeklinde ifadeler kullanmıştır (Sazak, 2006). Yine İtalya başbakanı Silvio Berlusconi'nin 11 Eylül'ün hemen sonrasında İslam'ın hiçbir zaman Batı'nın sahip olduğu insan hakları anlayışına veya barışçı değerlerine sahip olmadığı açıklaması ve bundan sonraki süreci Haçlı Savaşları'na benzetmesi de bu tezi destekler niteliktedir (Howell, 2003'den akt. Altuntaş, 2009:36).

¹² 14.09.2006 yılında Papa, Bavyera'ya ziyarette bulunmuştur.

11 Eylül 2001’de New York’taki İkiz Kuleler’e ve Pentagon’a yapılan saldırılar, o tarihten itibaren belki de üzerinde en fazla yorum yapılan konulardan birisi haline gelmiştir. Bu yorumların bir kısmı uluslararası terörizme, bir kısmı yaşanan olayın ardından uluslararası ilişkilerde meydana gelebilecek olası gelişmelere, bir kısmı “terör” kavramına ve bir kısmı da olayın kültür-din eksenindeki yansımalarına ilişkin olmuştur. Uluslararası kamuoyunun dikkati ise özellikle din ve şiddet arasındaki ilişkiye çevrilmiş ve İslam ile şiddet ve terör ilintisi sıkça kurulmaya başlanmıştır (Akdemir, 2005).

Oysa genel olarak bütün dinler; savaşı, terörü lanetlemektedir. Yeryüzündeki hiçbir din; şiddet, terör ve kan istemez. Buna karşılık son yıllarda terör ve din yakınlaştırmalarının fazlalaşmaya başladığını ve özellikle de İslam diniyle bağdaştırılan bir takım dinsel içerikli terör olaylarının gündeme geldiğini görmekteyiz (Gölbaşı ve Dever, 2007:58). Ancak, güçlü durumda olan uygarlığın dini Hristiyanlığın teröre konu olması, terörle adının anılması bile bir suç sayılırken Medeniyetler Çatışması Tezi’yle Batı’nın karşısına bir düşman olarak getirilen az gelişmiş ve sömürülen durumda olan İslam ülkeleri ve Ortadoğu’da büyük taraftar bulan İslam dini terörle birlikte anılır olmuştur (Çarhoğlu, 2007:207-208).

11 Eylül saldırıları medeniyetler çatışması tezini doğrulayan ve bu tezin yeniden dünya kamuoyunca tartışılmasına neden olan olay olarak tarihe geçerken terörizm anlayışının da değişmesine neden olmuştur (Erdem, 2002:4). Eski terörizm anlayışı Sovyetler bağlantılı, devlet destekli ve Clausewitzci savaş paradigmasına¹³ uygun

¹³ Clausewitz’in savaş kuramı içinde öne çıkan en önemli düşünce, savaşın kendi yasalarına göre hareket eden bir varlık değil, bütünü bir parçası olduğudur. Bu bütün ise “politika”dır. Politik amaç, gaye; savaş ise bir araçtır ve araç hiçbir zaman amaçtan ayrı olarak düşünülemez. Savaş, doğuşundan bitişine kadar “politika”nın amaçlarına göre yön almakta ve kimi zaman “politika” eldeki araçlara göre zaman içinde değişikliklere uğrasa da, önalındaki yerini muhafaza etmektedir. Clausewitz’e göre, “strateji” de savaşın amacını gerçekleştirmek için çarpışmaların kullanımına ilişkin teoridir. (mülkiye 2008 Cilt: XXXII Sayı:260, Clausewitz’in Savaş Kuramı İçinden “Terörizme Karşı Savaş” Stratejisi, Ekin Oyan Altuntaş)

olarak ekonomik, siyasi veya askeri kazanımlar için kullanılan bir strateji olarak görülürken 11 Eylül ile birlikte “yeni terörizm” anlayışı da post modern dini ve etnik kimlik çözümlemelere dayalı başlı başına Batı karşıtı bir düşman ağı olarak ele alınmaya başlanmıştır (Altuntaş, 2009:36).

Bu durumun bir sonucu olarak da Batı’da Müslümanların ve İslam’ın varlığını Batılı değerlerin geleceği açısından birer tehdit olarak algılayanların sayısı giderek artmaya başlamıştır. Özellikle son yıllarda küresel düzeyde artan terör olaylarını İslam’la ilişkilendiren bazı Avrupalı kesimler bunu bir kampanyaya dönüştürerek çeşitli propagandalar yürütmektedirler (Akdemir, 2005).

11 Eylül terör saldırıları, ülkelere göre farklılık gösterse de, batıdaki anti-islamist eylem ve söylemleri artırmıştır (Canatan, 2007:91). Bu durum, Avrupa’da yaşayan Müslüman göçmenler ile milliyetçiler arasındaki gerilimi de artırmış ve mevcut İslam kültürünün asimile edilemeyecek bir kültür olarak algılanmasını güçlendirmiştir. 11 Eylül terör saldırıları sonrasında AB üye devletleri bu bağlamda bir takım önlemler almaya başlamıştır. Alınan önlemlerden biri Hollanda’daki imamların camilerde Flamanca konuşmak için Flamanca derslerine girmelerinin mecburi kılınması olmuştur. Bu derslerde ayrıca Hollandalıların homoseksüelliğe, kadın haklarına ve ötenaziye bakışları ile bu konular hakkındaki görüşleri de dahil edilmiştir. Bu dersler sadece ülkeye yeni gelen imamlara uygulanacaktır kararı alınmıştır (Noi, 2007:179).

Hollanda’nın bu dönemdeki yeni hükümeti, Müslümanlar arasında radikal Müslümanları tanımlamak için bu ülkede yaşayan tüm Müslümanları yakın takip altına alma kararı almıştır. Bu bağlamda, camilerin gelirlerini ve imamların eğitimlerini incelemeyi kararlaştırmıştır. Bu karar Hristiyan demokratlarca da

desteklenmiştir. Öldürülen aşırı sağ parti lideri Pim Fortuyn, göçmen karşıtı görüşleri ile seçimlerin ikinci en başarılı partisi olmayı başarmıştır. Televizyonlarda dört imamın davranışları ile ilgili yayınlanan bir raporun etkisiyle de ülkedeki Müslüman karşıtlarının sayısında bir artış olmuştur. Televizyonlarda yayınlanan bu rapor, bahsi geçen dört imamın Batı ve homoseksüellik karşıtı görüşlerine yer vermiştir. İmamların Batı karşıtı görüşleri Hollanda'da büyük bir tepkinin hedefi olmuştur (NTVMSNBC, 2002'den akt. Noi, 2007:180).

Fransa'da ise Müslüman kızların okula başörtü ile girmeleri yasaklanmıştır. Bu bağlamda, Fransa'da yapılan bir referandumun sonuçları Fransız halkının %65'inin başörtüsüne karşı olduklarını göstermiştir. Fransa Cumhurbaşkanı referandum sonucundan sonra bu yasağa devlet memurlarını da dahil etmiştir. Başörtüsü meselesi Fransız toplumu ile Müslüman azınlık arasındaki büyüyen uçurumun en iyi göstergesi olmuştur. Fransız halkı, "okullara çarşaf veya başörtüsü ile girmekte ısrar eden Arap kızları, Fransız değiller ve olmak da istemiyorlar. Avrupa'nın geçmişi beyaz ve Hristiyandı; ancak geleceği için aynı öngörüü yapmak mümkün değil" diyerek bu konudaki görüşünü belirtmiştir. Başörtüsü meselesi, AB üyesi diğer ülkelerin de gündemine alınmıştır. Örneğin Almanya'nın o dönemdeki Şansölyesi Gerhard Schröder, "Okullarda başörtüsü takan öğretmenlere yer yok." sözleri ile devlet memurlarının başörtüsü takmalarını yasaklayıcı bir takım önerilerde bulunmuştur (Radikal, 2003'den akt. Noi, 2007:181).

Avrupa'da sayıları giderek artan Müslüman nüfus ve 1980'ler itibari ile gerçekleşen siyasi İslamlaştırma sürecinin bir sonucu olarak, Müslüman nüfusun büyüyen kültürel farklılıkları ve bütünleşme problemleri Soğuk Savaş sonrası AB üye devletlerinde yükselen eğilimlerin yani yabancı düşmanlığı ve milliyetçiliğin

başlıca nedenlerinden biri olmuştur. Müslüman göçmenlerin Avrupa'daki artan mevcudiyeti, karşılıklı anlayış ve hoşgörü problemlerinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. İslam'ın camiler, başörtüleri ve çarşaf ile giderek artan görünürlüğü Batı Avrupa toplumlarındaki bazı grupları arasında endişe ve hoşnutsuzluk yaratmıştır. Bu İslam'a ve Müslümanlar'a karşı yapılan hoşgöründen uzak hareketler ve istismara açık bu mesele aşırı sağ milliyetçi partiler tarafından kendi amaçları doğrultusunda başarıyla kullanılmış ve seçimlerde oylarını artırmalarını sağlayan önemli bir etken olmuştur (Noi, 2007:181). Yine 11 Eylül olaylarının ardından, Amerika'da yaşayan Müslümanların hemen hepsine terörist gözüyle bakılmaya ve burada yaşayan Müslümanlara nasıl davranılması gerektiği konusunda çalışmalara başlanmıştır. Bu tarihten sonra yapılan araştırmalarda Amerika'nın %58'i Müslümanların tren veya uçağa binerken daha sıkı kontrol edilmesini, %3'ü Arap kökenli ABD'lilerin terörist saldırılarını önlenmek üzere kamplara alınmasını istemektedir (Seydi, 2003:8).

ABD açısından 11 Eylül 2001 tarihi, o zamana dek bu tür hadiselerin yıkıcı etkilerinden uzakta kalmış ABD açısından da küreselleşmenin yeni bir safhasının başlangıcına işaret etmektedir. Buna göre; 11 Eylül ile İslam, dünyanın karşısına şimdiki zaman içinden çağdaşları olarak dikilmiştir: "Ortaçağa ait" ve aydınlık karşıtı" olarak geçmişte kaldığı düşünülen İslam, böylece yeniden dünya tarih sahnesine çıkmıştır. Bu tarihten itibaren de kendini dünyaya ele alınması gereken bir "sorun" olarak kabul ettirmiştir. Böylece 1980'lerin başından beri oluşum halinde bulunan ve sadece terörist bir görünüme indirgenemeyecek olan İslamcılık, artık tek bir coğrafi alanla, Ortadoğu bölgesiyle veya Arap dünyasıyla sınırlı kalmaktan çıkmıştır. Artık İslam dini, ulus-ötesi dinamik bir yer edinen ve Batılı alanlara yerleşen bir olgu olarak görülmeye başlanmıştır (Göle, 2009:13).

11 Mart 2004 tarihinde 200'e yakın insanın ölümüne, 1600'den fazla kişinin yaralanmasına neden olan Madrid metrosunda gerçekleşen saldırı da AB ve üye devletler üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. 11 Eylül 2001'den beri dünyanın birçok başka bölgesinde olduğu gibi bu terörist saldırının ardından Batı'da terörist saldırı riski ve korkusu giderek artmaya başlamıştır. 11 Eylül 2001 ve 11 Mart 2004 terörist saldırılarının ardından hem Müslümanlara karşı duyulan önyargılar ve Müslümanların karşılaştıkları ayrımcılık ve dışlanmalar artmış hem de İslami varlığın hemen her Batılı toplum ve devlet tarafından Batılı yaşam tarzına karşı bir tehdit şeklinde algılanmasına neden olmuştur.

Günümüzde, Batı-dışı dünyanın ve özellikle İslâm toplumlarının uluslararası terörizmi yayma merkezi olarak algılanması ve algılatılması, aynı zamanda Avrupa'da aşırı radikal sağ düşünce tarzının iyice güçlenmesine yol açmıştır. Terörist saldırılardan sonra 'içerdeki tehdit ve düşman' olarak Batı'da algılanmaya başlayan Müslümanlar artık bazı kimseler tarafından Avrupa'da bir güvenlik sorunu olarak da görülmeye başlanmıştır. Bunun yanında Batı'nın bir refah adası olarak korunması kaygısı, Avrupa'daki radikal sağ hareketlerin AB politikalarını etkilemesindeki temel etkenlerden birisini oluşturmaktadır. Bu kaygı bugün AB üyesi ülkelerin kendi siyasal yelpazelerinin tümünü etkileyen bir noktaya ulaşmıştır. Hatta bu kaygı toplumun hemen hemen her kesiminde bir korku iklimi olarak da görülmektedir (<http://www.turksam.org/tr/a814.html>).

2.3. İslamofobi ve Medya İlişkisi

Batı'da ortaya çıkan korku iklimini yaratan, Müslümanları ve İslam'ı sıklıkla bir tehdit olarak algılatan diğer bir faktör medyadır. Günümüzde batı dünyasında

yaşayan insanların çoğu, İslam dünyası hakkında medya aracılığıyla bilgi edinmektedirler. Modern toplumlarda medyanın gücü ve etkisi gözardı edilemeyecek kadar büyüktür. Doğru ya da yanlış bir haber kamuoyuna duyurulduğunda, artık o haberin haber yapıcılardan bağımsız, kendine ait sihirli bir varoluşu söz konusudur. Bu habere karşı çıkılabilir, tepki duyulabilir veya haber düzeltilmeye çalışılabilir; ama bir kere yaratmış olduğu etki hiçbir zaman silinemez. Medya en önemli bilgi sağlayıcılarından birisidir. Medya aracılığıyla sadece bilgi aktarılmaz, aynı zamanda medya haberleri, yani haberlerin nasıl aktarıldığı, okuyucuların / dinleyicilerin olaylara bakış açılarını da etkiler. Medyada haberler genellikle belli bir dünya bakışını yansıtan yorumla birlikte aktarılır. Bu yorum kimi zaman üstü kapalı bir şekilde, kimi zaman da açıkça kitlelerin olayları algılamasına çok büyük etki yapar. Eğer bilgi güç ise, o zaman medya da en güçlü aygıtlardan birisidir ki, kişisel düzlemde neyi sevip sevmeyeceğimizi, neden korkup neden korkmamamız gerektiğini, daha da önemlisi neyi bilip neyi bilmememiz gerektiğini belirler. Söylemler taraflıdır ve belli bir söylemin yaratılmasında ve yayılmasında çok önemli bir rol oynar. İnsanların bilinçleri ve algıları da, olayların medyadaki temsilleriyle büyük oranda şekillenir (Çarhoğlu, 2007:209).

Batı medyasında belirli grupların tekelinden söz edilebileceği gibi, uluslar arası kitle iletişim araçları üzerinde de Batı hegemonyası ve tekeli bulunmaktadır. Tabi bu durum pek çok sakıncayı da beraberinde getirmektedir. Diğer kültür ve medeniyetler hakkında haksız imajlar ve yanlış şöhretler oluşturulurken, medyayı en amansız silah halinde kullanabilen batı dünyası kendi dışındaki tüm kültürlerin ve medeniyet unsurlarının marjinalleşerek silikleşmesine sebep olmaktadır.

Dünya kamuoyunu oluşturan, kültürel ve sosyal norm ve davranışları şekillendiren Batılı 5 medya devi uluslar arası bilgi aktarımını önemli ölçüde ellerinde bulundurmaktadır. Time Warner Inc (ABD), Bertelsman (Almanya), Rupert Murdoch'a ait News Corporation Ltd. (Avustralya), HachetteSA (Fransa), Capital Cities/(ABD).

Uluslar arası anlayışın ancak farklı kültürlerin ve sosyal özgünlüklerin kabul edilmesiyle gelişebileceğinin bilinmesine rağmen, adı geçen medya kuruluşları ait oldukları kültür ve medeniyetler dışındaki tüm medeniyetleri görmezlikten gelmekte ya da ihmal etmektedirler. Devletler, milletler, etnik gruplar, bölgeler ve kültürel varlıklarının egemenlik mücadeleleri için geliştirilen fikirler, ideolojik medya temsilcileri tarafından manipüle edilerek, basitleştirerek, karmaşıklıkları giderilerek devlet politikaları doğrultusunda istismar edilebilmektedir. Batı medyasında İslam dünyası genellikle, indirgemeci, kaba ve ırkçı bir yaklaşımla ele alınmakta ve televizyon şovları veya sinema filmlerinde Müslümanlar deve güdücü, terörist, zengin ve saldırgan şeyhler olarak gösterilmektedir (Keneş, 1998:164-165).

Avrupa ile İslam arasında günümüzde yaşanan karşılaşmaya neden olan bu iletişim yapılarının ve ağlarının oluşması küreselleşmenin de bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. 11 Eylül'den Ebu Garib cezaevindeki Amerikalı askerlerin fotoğraflarına veya Irak'taki rehinelerin video kayıtlarına kadar tüm dünyada yaşanan bu tür hadiseler, aynı zamanda küresel bir kamuoyunun oluşumuna ve çeşitli kamuoyları arasında yaşanan sarsıntılara tanıklık etmekte; bu çatışmalar hem o kitlelerin harekete geçirilmesine, hem de savaş ile terörizm alanlarında da araştırmalarına hizmet etmektedir (Göle, 2009:14).

Bilindiği üzere 11 Eylül olayları Batı'nın ilgisini İslam'a ve İslam-Batı ilişkisine çekmiştir. Daha sonrasında da, İslam, İslamcılık, Siyasal İslam, İslami köktendincilik medyada en sık kullanılan kavramlar olmuşlardır. 11 Eylül sonrasında terörizm, saldırı ve Müslümanlar arasında doğrudan bir bağlantı kurulmaya başlanmıştır. Medya'da İslam dini hakkında “tehlikeli bir hastalık” veya “kanser tümörü” tabirleri kullanılmıştır. Tüm bu olumsuz kavramların aslında Müslümanlar için değil de, İslami ideoloji için kullanıldığı ileri sürülebilse de, medyada Batı'nın yeni dünya düzeninin bir parçası olarak kurguladığı “İslam” ve İslami kültüre göre yaşayan Müslümanlar çoğunlukla aralarında bir ayrım yapılmadan kullanılmaktadır. Bu noktada batı dünyasının Müslümanları nasıl algıladığını anlayabilmek için, İslam'ın Batı medyasında nasıl sunulduğunun analizinin yapılması önem kazanmaktadır.

“İslami terörizm” veya “aşırı İslamcılık” kavramları kamuoyu ve siyaset tartışmalarına konu olmuştur. Televizyon, radyo, internet ve gazete haberleri Müslümanlar hakkında, onları kökten dinci, tutucu, despotik ve barbar gösteren ve etkileyen olumsuz mesajlarla dolmuştur (Çarhoğlu, 2007:208-209).

Soğuk savaşın bittiği tarihlere rastlayan dönemlerde de Batı'daki yayın organlarında Batı dünyasında İslam'a ve Hz. Muhammed'e yönelik, 19. yüzyılın sömürge üslubuna benzer yeni bir aşağılama ve saldırı dalgası başlamıştır (Sazak, 2006). Bu durum, *İslami kaynaklı terör (İslami Terör)* ifadesi şeklinde sürekli olarak kendini göstermiştir (Çarhoğlu, 2007:207-208).

11 Eylül 2001'de ABD'de yaşanan saldırılardan sonra ABD'nin dış politikasında olduğu kadar, halkın başta Müslümanlar olmak üzere yabancılara karşı yaklaşımında da köklü değişiklikler olmuştur. Bu tarihten sonra 7 Ekim 2001'de Afganistan' çeşitli operasyonlar düzenlenmiştir. 20 Mart 2003'te Irak Savaşı başlamıştır. ABD'nin dış

politikası değişmiş ve yeni kavram “Terör = İslam” özdeşleştirmesi olmuştur. Daha sonraki yıllarda yine medya aracılığı ile Hristiyan/İslâm krizine neden olan başka olaylar yaşanmıştır. Örneğin Danimarka’da Jyllands-Posten gazetesinde yayımlanan Hz.Muhammed karikatürleri ile başlayan kriz ve Norveç basınının yayımladığı Hz.Muhammed karikatürlerinin yarattığı kriz; Fransız ve Alman basınının da, müdahil olmasıyla iyice büyümüştür. Fransa’da France Soir, Almanya’da Die Welt gazetesi, “Laik toplumda dini dogmalar yıkılmalıdır” savıyla karikatürleri yeniden yayımlamışlardır. 12 karikatürün hepsini basan France Soir, “ifade özgürlüğü”, dört karikatür basan Die Welt, “Demokratik özgürlüklere kutsal değerlere küfretme hakkı dahildir” savunması yapmıştır. Diğer bir örnek ise, Papa 16. Benedict’in, Almanya’da Regensburg Üniversitesi’nde yaptığı bir konuşmanın medyada -Bizans imparatorunun, "Muhammed, vaat ettiği inancı kılıçla yayma emrinden başka hangi yeniliği getirmiştir, gösterin bana?" şeklindeki sözlerinden yola çıkarak, İslamiyet’te cihad anlayışının Tanrı’nın doğasına aykırı olduğu mesajını vermiştir. Batı medyası yaşanan bu olayları genellikle, Batı’da zaten hakim olan Müslüman algısından yola çıkarak, Müslümanları şiddet yanlısı, ilkel, tehlikeli gruplar olarak yansıtmıştır. Hollanda’da film yapımcısı Theo Van Gogh’un “Teslimiyet” adlı filmi sonucunda radikal İslamcı olduğu söylenen bir Faslı tarafından öldürölmesi olayı da medyayı uzun süre meşgul etmiştir. Van Gogh’un "Teslimiyet" adlı filminde, görücü usulü ile evlenmeye zorlanan bir kadının öyküsü anlatılmaktadır. On dakikalık bu kısa filmin kahramanı, kocasının tacizine ve amcasının tecavüzüne uğramaktadır. “Teslimiyet”, içindeki çıplaklık sahneleri ve tartışmalı görüşler nedeniyle ölkede yaşayan Müslümanlardan büyük tepki almıştır. Medyada yer alan bu olayların Avrupa’da sokaklara yansması, Müslüman kesime yönelik çeşitli şekillerde baskı

uygulanmasına neden olmuştur. Buna örnek olarak Paris'in kenar mahallelerinde 27 Ekim'de başlayan şiddet olayları gösterilebilir. 11 Eylül'den itibaren Batılıların, İslâm dini ve medeniyetini hedef alması, sadece kendi çıkarlarının ve hegemonyalarının önündeki en büyük engel olarak İslâm'ı görmeleri ve bu nedenle ötekileştirmeye çalışmaları, sonunda bir patlamaya neden olmuştur (Mora, 2008).

Batı medyasındaki İslam haberleri için yapılabilecek bir diğer tespit ise, dünyadaki değişik ülkelerde değişik maddi koşullarda yaşayıp farklı dini algılayışlara sahip 1.2 milyar Müslüman'ı homojen bir toplulukmuş gibi gösterme eğilimidir. Müslümanlarla ilgili yapılan haberlerde, birbirinden farklı olmayan insanlar topluluğu yaratılmaktadır. Batı medyasında görülen bir başka eğilim de demokrasinin, düşünce özgürlüğünün ve dinsel hoşgörünün sadece Batı toplumlarına ait bir özellik olarak gösterilmesidir. Bunun doğal sonucu olarak da, Batı dışında kalan toplumların, özellikle İslam ülkelerinin bu özelliklerin tam karşıtının savunucuları olarak gösterilmeleridir. Olayların sebeplerinin ve sonuçlarının tarihsel gelişimlerinden koparılması ve küresel kapitalist sistemin işleyişinden yalıtılarak sunulmaları, İslam dünyasının içinde bulunduğu durumu ve aşırı İslamcı saldırıları, Müslümanların Müslüman olmalarından kaynaklanan doğal eylemler olarak gösterme sonucunu doğurmuştur (Çarhoğlu, 2007:210).

Batı medyası; çoğunlukla kamuoylarında olumsuz İslam imajı oluşturan haberlere ya da yayınlara daha fazla yer vererek, akılcı yani gerçek İslam anlayışının akıllardaki algılamalarını etkilemektedir. Hatta çoğu zaman medya, Müslümanların meşru alanlarda kendini ifade etmelerine de engel olarak onların radikalleşmelerine neden olabilmektedir. Batı medyasının İslam dini hakkında olumsuz bir imaj oluşturmaları, Batının kendi dışındaki uygarlıkları batılı insanların algısına kendi

istediği gibi sunmasıyla başardığı söylenebilir. Bu bağlamda da Batı’da ve özellikle de 11 Eylül saldırılarından sonra ABD’de İslam’ın marjinalleştirilmesi ve aşağılanması günümüzde dahi sürmektedir (Keneş, 1998:164-165).

Batı medyasının İslam hakkında olumsuz bir algı yaratmaya çalışması konusuna değinen Akdemir’e göre de modern toplumlarda medyanın gücü ve etkisi yadsınamaz bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle ADB ve Avrupa’da yaşanan terör olayları sonucunda yapılan yayınlar İslam’a karşı büyük bir önyargı oluşmasına neden olmuştur. Medyanın İslam dini ve yaşanan terör olayları hakkında yaptığı haberlerde daha çok olumsuz bir dil kullanması, Müslümanların tamamını homojen bir toplulukmuş gibi göstermesine neden olarak onların bir tehlike ya da tehdit olduğu algısını ortaya çıkarmıştır (Akdemir, 2009).

Yine dinsel hoşgörünün, demokrasinin ve düşünce özgürlüğünün sadece Batı toplumları için özgün bir özellik olarak medya tarafından sıkça dile getirilmesi de Batı’nın uyguladığı yanlı medya çalışmaları arasında yer almaktadır. Bu tür haberler İslam ülkelerinin demokrasi ve düşünce özgürlüğü gibi evrensel değerlere karşı oldukları algısı oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca yine Müslümanların ekonomik nedenlerle Batıya göç etmelerinin Batı medyasınca olumsuz bir şekilde vurgulanması Müslüman göçmen çalışanlara karşı bir düşmanlık oluşmasına neden olmuştur (Çarhoğlu, 2007:210-211).

2.4. Karikatür Krizi ve İslamofobi’nin Yaygınlaşması

Batı’da İslamofobi anlayışının yaygınlaşmasını etkileyen diğer bir süreç ise Karikatür Krizi olmuştur. Eylül 2005’te Jyllands-Posten adlı bir Danimarka gazetesinin yayınıyla başlayan ve 2006 yılının Şubat ayında da, diğer Avrupa

lkelerinde tekrar yayınlanan bir karikatür krizi yaşanmıştır. İşlam Dünyası'nda bu olay Kutsal'a saygısızlık şeklinde algılandığından büyük bir tepki grmştir.¹⁴ Tepkilerin bazıları demokratik ölçüler içinde olurken, bazıları da bu ölçüler dışında olmuştur (Başaran, 2005). Karikatürleri yayınlayanlar ve yayınlanmasını destekleyenler, bu davranışı doğrudan düşünce ve ifade özgürlüğü ile ilişkilendirmişler ve özgürlüklere saygının esas alındığı bir lkede zgr basın tarafından yayınlandığını söyleyerek kendilerini savunma yoluna gitmişlerdir (www.hasanonat.com).

Ancak birçok Batılı siyasetçi, bilim adamı ve gazeteci de bu tür bir yayının basın özgürlüğü içerisinde değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir. Karikatür krizi ile ilgili bir makale yazan Mark LeVine böyle bir zgrlğn olamayacağını savunmuş ve *“Karikatrclk ve Medeniyetler atışması”* adıyla kaleme aldığı yazısında; *“...bir gazetenin ifade zgrlğ hakkı demek, gerçeği yansıtmayan bir durumla ilintilendirilerek hakaretvari şekilleri gazetede yayınlamak demek değildir”* ifadesine yer vermiştir (Başaran, 2005). Vatikan da, yayınlanan karikatürleri kınayarak: *“Düşünce ve ifade zgrlğ inananların dini duygularına saldırmayı kapsamaz”* demiştir (Başaran, 2005).

İfade zgrlğnn sınırsız olamayacağını belirten Seyyid Hüseyin Nasr¹⁵ da, bu konudaki görüşünü şöyle açıklamaktadır: *“İlk önce şunu söylemek gerekir ki, Avrupa'da hiçbir lkede veya Amerika'da, mutlak basın zgrlğ veya mutlak ifade zgrlğ yoktur. Cinsellik, ahlak, politika, milli güvenlik ve hatta din ile ilgili olan belirli şeyler vardır ki bunlar yasaklanmıştır. Bu yüzden, kendileri basın zgrlğne olan ihtiyaçlarından dolayı acı çekmelerine rağmen, bu özel konuyu basın*

¹⁴ Karikatür Krizinin Tarihsel Gelişimi Ekler bölümünde anlatılmıştır.

¹⁵ ABD George Washington Üniversitesi İşlam alışmaları Profesörü

özgürlüğü adı altında zikretmek çoğu Müslümanlar tarafından kabul edilmesi mümkün değildir. Bundan sonra da Müslümanlar, basın özgürlüğünü, diğerlerinin inançlarına hakaret etmediği müddetçe destekleyeceklerdir” (Başaran, 2005).

Türkiye’de Diyanet İşleri Başkanlığı da konu ile ilgili olarak özgürlüklerin sorumluluk gerektirdiğine vurgu yaparak bir açıklama yapmıştır. Başkanlık, 03.02.2006 tarihli basın açıklamasında *“Din, vicdan ve ifade özgürlüğü, hiçbir zaman başka inançlara hakaret etmeyi mazur kılmaz. Başka inançlara saygı, aslında insanın kendi inancına ve insanlığa saygının bir gereğidir.”* ifadelerine yer vermiştir (www.diyaret.gov.tr).

Karikatür krizinin oluş biçiminden aslında olayın ortaya çıkmadan önce bir alt yapısının oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Şöyle ki; Danimarka Kraliçesi 2. Margrethe’nin kriz yaşanmadan önce 15 Nisan 2005 tarihinde yaptığı konuşmasındaki şu sözleri dikkat çekicidir.

“Bu son yıllarda İslam, gerek küresel ve gerekse yerel ölçekte bize meydan okuyor. Bizim bu meydan okumayı ciddiye almamız gerekiyor. Hoşgörölü ve tembel olduğumuzdan bu sorunu gereğinden daha uzun süre askıda tuttuk. İslam’a karıştlığımızı ortaya koymalı ve zaman zaman hoş olmayan sıfatlarla anılmamız riskine katlanmalıyız; katlanmalıyız çünkü asla hoşgörü gösteremeyeceğimiz bazı şeyler vardır...” Yine dönemin koalisyon ortağı sağcı – ırkçı partiler de *“Danimarka’da yaşayan Müslümanlar bir kanser uru gibi, yapılacak tek şey hepsini Sibirya’ya sürmek”* gibi ifadelerde bulunmuşlardır (Aşık, 2006).

Jyllands Posten’de yayınlanan karikatürlerden sadece beş ay önce söylenen bu sözler aslında karikatür krizinin planlı bir uygulamanın sonucu ortaya çıkarıldığını düşündürmektedir (Uçar, 2007:215).

Karikatürlerin özellikle Danimarka’da yayınlanmasında ve daha sonra gelişen olaylarla büyümesinde ise yerel ve küresel faktörlerin etkisi ise şu şekilde özetlenebilir:

1. Danimarka’da 1990’lı yıllarda başlayıp günümüze kadar sürdürülen “yabancılar politikası” ve dönemin Danimarka hükümetinin karikatürleri yayınlanmasından sonra diyalog çağrılarına karşı takındığı olumsuz tavır.
2. Bazı siyasi partilerin üyelerinin, yabancı karşıtı organizasyonların ve bir takım medya kuruluşlarının, son yıllarda ülkede Müslümanlara karşı sürdürdükleri çatışmacı yaklaşım ve davranışlar.
3. Danimarka başbakanı Rasmussen’in Ekim 2005’te 11 Müslüman ülkenin büyükelçisinin konu hakkında kendisiyle görüşme talebini reddetmesiyle olayın uluslar arası alana taşınması.

Bu konuda başlangıçta ülkede ve dış dünyada meydana gelen tepkiler karşısında sessiz kalan Danimarka hükümeti, diplomatik girişimlerini karikatürlerin yayınlanmasından beş ay sonra başlatmıştır. Ancak bir yandan başbakan Rasmussen’in ulusal televizyon kanallarında ve bazı Müslüman ülkelerin kanallarında verdiği kararsız demeçleri, diğer yandan da Jyllands-Posten gazetesinin gönülsüz özür dileme girişimleri tepkileri azaltmamış, hatta söz konusu karikatürlerin bazı Avrupa gazetelerinde yayınlanmasıyla tepkilerin şiddeti daha da artmıştır (Kuyucuoğlu, 2007:430-431).

Batı’nın meseleye bakışı, doğrudan düşünce ve ifade özgürlüğü çerçevesinde şekillenmektedir. Batı, Müslümanların olayı büyütmesinin başka sebepleri olduğunu belirterek karikatürlerin Hz. Muhammed’e hakaret etmek gibi bir amaç taşımadığını, hatta bu karikatürlerin Müslümanların dogmalarını sorgulamalarına vesile olduğunu,

Suriye ve İran'ın dikkatleri başka yöne çekebilmek için konuyu istismar ettiğini ifade etmiştir. Bu nedenle Müslümanların gösterdikleri tepki, doğrudan “Aşırı İslamcılık” olarak nitelendirilerek; karikatürlerin “İlmli (Moderate) İslam” konusunda bir ölçüt olduğu belirtilmiştir.

Hasan ONAT Müslümanların karikatür krizine neden tepki gösterdiklerini ise şu şekilde açıklamaktadır: “*Müslümanlar, karikatür olayını, doğrudan İslam’a ve onun Peygamberi’ne saldırı olarak algılamışlardır. Peygamber sevgisinin teolojik temellerini Kur’an’dan aldığını bilmeyen insanların, Müslümanların tepkilerini anlamaları pek mümkün değildir. İslam’ın on dört asrı aşan tarihsel serüveninde, Peygamber sevgisi, çoğu zaman, din anlayışının en temel belirleyici öğelerinden birisi olmuştur. Kur’an’da, Hz. Peygamber’e uymak/itaat, doğrudan Allah sevgisi ile irtibatlandırılmıştır. Kur’an’da Hz. Muhammed, ‘örnek’ alınacak kimse olarak gösterilmiştir. Peygamber sevgisi, tarihsel akış içinde, Müslümanların temel ortak paydalarından birisi olmuştur. Hz. Peygamber’e yönelik olduğu bilinen bir saygısızlığın, her Müslüman’ı bir şekilde rahatsız etmesi; bütün Müslümanların tepkisine yol açması bu bakımdan son derece doğaldır. İçeriden bakıldığında, anlamlı ve anlaşılabilir bir tavır olduğu kolaylıkla söylenebilir. Müslümanların tepkilerini ortaya dökmelerinin de, küreselleşmenin boyutları düşünülürse, yerinde olduğu görülebilir.*” (www.hasanonat.com).

Karikatürlerin yayınlanması ve buna benzer olayların Batı’da daha da yaygınlaşmasının nedenleri arasında öncelikli olarak Avrupa’da Müslüman nüfusa tepkisel bir yaklaşımın hızla arttığı, giderek dinden uzaklaşan bir Batı toplumunun

dini hassasiyetleri anlamakta problem yaşadığını¹⁶ ve Avrupa'nın (onlara göre) İslamlaşmasını¹⁷ istemedikleri sonucu ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu görüşü savunanlardan John L. Esposito da Katolik Haber Servisi'ne karikatürler ile ilgili yaptığı değerlendirmede: *“Karikatür ihtilaflı, birçok Müslüman'ın Batı ülkelerinde sürekli bir şekilde, dışlandığı ve dinleriyle alay edildiği ve dolayısıyla kendilerinin aşağılanmış ve o toplumdan dışlanmış hissettiği bir zamanda olmuştur. Burada yaşanan olay, Batı'nın laik demokratik değerlerinden ziyade, Avrupa medyasının, büyüyen Müslüman göçü ve Müslüman karşıtı hissiyatını aksettirmektedir”* demektedir (Başaran, 2005).

Tarihsel arka plan, karikatür krizinin derinleşmesinin sebeplerinden birisidir. Müslümanların önemli bir kısmının yaşadığı “uygarlaştırma” kılıfındaki “sömürgeleştirilme” tecrübesinin izleri henüz silinmeden, “terör bataklarını kurutma”, “demokrasi getirme” iddialarının perdelediği yeni bir egemenlik hamlesi, “İslam'ın reforma ihtiyacı olduğu” şeklindeki dış dayatmalarla bütünleşince, gösterilen tepkilerin neden bu kadar keskin ve derin olduğunun biraz daha kolay anlaşılmaktadır.

Ayrıca 11 Eylül'den itibaren sistemli olarak yürütülen “İslam'ın şiddet ve terörü besleyen bir din olduğu” şeklindeki kampanyalar dikkate alındığında, batıda karikatür krizi ile iyice yaygınlaşan İslamofobi'nin ne türlü tehlikeleri beraberinde getirebileceğini daha iyi anlaşılabilir. Konu ile ilgili bir değerlendirme yapan Hasan ONAT *“Uygarlıklar çatışması tezi, İslamofobi'nin akıtacağı kanla beslenecektir.*

¹⁶ Brüksel'de Kraliyet Vakfı tarafından yapılan “Avrupa'da İmamların Statüsü” adlı panelin “Almanya” bölümünde; 1992-2001 tarihleri arasında sadece Almanya'da 1.4 milyon kişinin Katolik Kilise'sini ve 2.4 milyon kişinin de Protestan Kilise'sini terk ettiğini belirtmektedir.

<http://www.theepc.be/en/default.asp?TYP=TEWN&LV=187&see=y&PG=ER/EN/detail&AI=519&t=7>
29.03.2006 Akt. İsmail Başaran, a.g.m.

¹⁷ http://www.dohi.org/view_article.asp?id=192&cat=12 sitesinde yer alan 06.02.2006 tarihli haberde; Alman Evanjelistleri Birliği İslami Faaliyetler Enstitüsü Müdürü Christine Schirmacher, Müslüman kültürün Avrupa'da hakimiyet kurabileceğinden de endişe ettiğini belirtmektedir. Akt. İsmail Başaran, a.g.m.

Karikatürleri protesto ederken akan Müslüman kanı da, Müslüman öfkesine maruz kalan başka dinlere mensup insanların kanı da, eğer sağlıklı düşünülmezse, bütün insanları boğabilecek niteliktedir” demektedir (www.hasanonat.com).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İSLAMOFOBİ İLE MÜCADELE

3.1. İslamofobi'nin Toplumsal Sonuçları

Bugün küreselleşme denilen olgu sayesinde dünyanın farklı yerlerindeki insanlar, izleyici kitleleri, pazarlar arasındaki bağlantı ağları çoğalmaktadır. Bu durum sonucunda ortaya çıkan farklılıklar nedeniyle Batı ülkeleri özellikle kendi toplumlarındaki İslam'ın varlığından yola çıkarak onlarla bir arada yaşamak ve onları anlamak için çeşitli çalışmalar gerçekleştirmek zorunda kalmaktadırlar (Göle, 2009:16).

Son yirmi yıl içinde meydana gelen birçok olay zaten Batı'da var olan Müslüman imajını daha da zedelemiştir. Bu duruma neden olan olaylardan bazıları şunlardır: İran Devrimi, Enver Sedat'a gerçekleştirilen suikast, Lübnan'daki rehine alma krizi olayı, Salman Ruşdi olayı, Körfez Savaşı esnasında Saddam Hüseyin'in Batı'ya karşı cihat çağrısı, Dünya Ticaret Merkezi'nin bombalanması, Mısır'daki Koptik Hristiyanların öldürülmesi, Sudan'daki Hristiyan kiliselerine yapılan bezdirme ve eziyet, ABD'ye gerçekleştirilen 11 Eylül terör saldırıları, onu takiben El-Kaide terör örgütü tarafından gerçekleştirilen İspanya'daki ve Londra'daki metro saldırıları vb. Siyasi İslam'ın 1970'lerin sonu itibarıyla yükselişe geçmesi zaman içerisinde Avrupa'da yaşayan Müslüman nüfusun belli bölümlerinde radikalleşmelere neden olmuştur. Bu durum Avrupa'da İslami-kökten dinciliğin ihracından dolayı oluşan korku ve bunun iç güvenliğe getireceği tehdit ile birleşerek medyanın ilgi odağı

haline gelmiştir. Böyle bir ortamda, İslam Batı medeniyetinin başlıca değerlerine ters düşen her şey ile damgalanmış ve bu durum aşırı sağ milliyetçi partiler tarafından Müslüman göçmenlere karşı siyasi seferberlik aracı olarak kullanılmıştır (Noi, 2007:172).

Bu olaylar yerli halkın bir kısmında ırk ayrımcılığının oluşmasına neden olmuştur. Bu ayrıma kalanların çoğunluğunu ise gençler oluşturmaktadır. Avrupa ülkelerinde Müslüman oranının hızlı bir şekilde arttığı göz önüne alındığında bu durumun ileride tehlikeli sonuçlar doğuracağı görülmektedir. Çünkü göçmen pozisyonunda olan ilk nesil kendilerine sağlanan ekonomik imkanlar nedeniyle bu ayrımcılığa razı olmuşlardı. Fakat Avrupa’da doğup büyüyen gençler yerlilik duygusuyla bu tutumu benimsememektedir. Bu nedenle, hem Avrupa hükümetlerinin, hem halkının hem de Müslümanların birlikte yaşamayı daha problemsiz hale getirmenin yollarını araması gerekmektedir (Köse, 2009:34).

Ingmar Karlsson¹⁸, Müslüman nüfusun Avrupa ile bütünleşmemesi halinde ortaya çıkabilecek sorunlarla ilgili olarak şöyle demektedir:

“Eğer bütünleşme başarısız olursa ve Müslüman göçmenler, kendilerini dinsel vesayete konu oluyor, yüksek işsizlik oranın devamlılığı ile gettolara ve sosyal marjinalleşmeye zorlanıyor hissederse, göçmenlerimizin yaşadıkları yerlerdeki yer altı Kuran okullarının ortaya çıkmasını ve öğretmenlerinin öğrencilerini her türlü şekilde ezici Avrupa toplumuna karşı savaşılmaya zorlamasını hesaba katmalıyız. Bu durumda, modern, hoşgörülü ‘Avro-İslam’ın yerine İslam dünyasının köktendinci güçlerince desteklenen bir ‘Varoş İslam’ın geliştiğini göreceğiz.” (Karlsson, 2003’dan akt. Noi, 2007:174).

¹⁸ İsveçli Ortadoğu uzmanı, diplomat ve yazar.

Günümüzde batıya göre; Müslümanlar, sosyal alanda hakim batılı değerlerin dışında bir değerler ve simgeler olarak algıları etkilemekte ve çoğu zaman rahatsız etmektedir. Farklılık söylemlerinin ihtiyaç duyduğu barbar **öteki** rolü de onlar üzerinden seferber edilmektedir. Böylece temel olarak tek tipçi, ilerlemeci batı zihninin değerleri ve batı toplumunda arzulanan birlik için ortak düşman olarak ilan edilen İslam dini ve Müslümanlar, batı değer dünyasına ciddi bir şekilde meydan okuyan bir din olarak algılandığı gelmiştir. Ayrıca buna ilave olarak Batı’da yaşayan Müslümanların batı toplumunda kabul edilmelerinin tek yolunun kendi kimlik ve dinlerine yabancılaşmaktan geçtiği düşüncesi yaygınlaştırılmaktadır. Bu noktada İslamofobi sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda Müslümanlara karşı fiziksel ve psikolojik dışlamacılığın bir ifadesi olarak somutlaşmaktadır (Bilici, 2007:17).

Avrupa Konseyi’nin Irkçılık ve Hoşgörüsüzlükle Mücadele Komisyonu’nun Hollanda’da yaptığı araştırmaya ilişkin olarak 12 Şubat 2008 tarihinde yayınladığı raporunda; artan İslam korkusuyla birlikte, Müslümanlara karşı ırkçı saldırıların, şiddet olaylarının ve ayrımcı davranışların giderek daha sık görüldüğü üzerinde durulmaktadır. 2008 Kültürlerarası Diyalog yılını kutlayan AB açısından gelinen durum da benzer özellikler taşımaktadır. Bunun nedeni İslam fobisinin günümüzde artık Avrupa bütünleşmesini de tehdit etmesidir. Bu fobi aslında Avrupa’da çok kültürlülüğün önündeki en büyük engeldir. 21 Ocak 2008 tarihinde Davos Ekonomik Forumu dolayısıyla Gallup tarafından düzenlenen anket sonuçlarına göre; Avrupalılar arasında İslam’ın kültürel kimlikleri tehdit ettiği yolundaki kaygıların büyüdüğü üzerinde durulmaktadır (Bilici, 2007:17).

Bugün Batı’da İslam dini, tüm Avrupa dikkate alındığında, 20 milyonun üzerinde bir Müslüman nüfus tarafından temsil edilmektedir (Vortevic ve Peach, 1997’den

akt. Köse, 2009:8). Ama Avrupa, bünyesine sonradan katılan bu Müslüman nüfusu artık taşıyamamanın sinyallerini vermektedir. İnsan işgücünün yerini hızla teknolojinin alması ve son yıllarda yaşanan ekonomik krizlerle birlikte Avrupa’da işsizlik oranı artmıştır.¹⁹ Bu tür ekonomik problemler yabancı düşmanlığını da etkileyerek bir toplumsal sorun haline gelmesine neden olmaktadır.

Avrupa’da yaygınlaşan dışlamalar orada yaşayan Müslümanlar arasında mahrumiyetlere neden olmaktadır. Yapılan araştırmaların sonucuna göre; bu ülkelerde yaşayan Müslüman nüfus şu şekilde tanımlanmaktadır: *“bölünmüş ve travmatize olmuş, işsizlik ile zayıflatılmış ve sosyal refah devletine bağımlılığı ile küçük düşürülmüş...”* (Vortevic ve Peach, 1997’den akt. Noi, 2007:173).

Müslümanların batıda iş bulmada karşılaştığı zorluklar, sosyal ayrımcılık hissi, kamuoyundaki İslam’ın negatif imajı ile Marksizm’in iflası, göçmenlerin İslam’a olan bağlılığını biraz daha artırmıştır (<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4385768.stm>).

Günümüzde hala Batı’da yaşayan göçmen Müslümanlar, Avrupa’nın kültürel kimliğini tehdit eden en önemli unsur olarak algılanmaktadır. Batı’daki dini kurum temsilcilerinde de İslam ve Müslümanlar ile ilgili bu korkuyu görmek mümkündür (Said, 2005’den akt. Başaran, 2005). Bu algılamının bir örneği, Alman Evanjelikleri Birliği’nde²⁰ açık bir şekilde görülmektedir. Alman Evanjelikleri Birliği İslami Faaliyetler Enstitüsü Müdürü Christine Schirrmacher’e göre Batı, hiçbir şekilde, İslam’ın eleştirilmesini engellemek için yapılan davranışı (dine hakareti yasaklayan hukuki düzenleme ve cezai müeyyide getirilmesi vs.) kabul etmemelidir. Eğer bu güne kadar bu yapılmış olsa idi, bugün Müslümanlar (Batı’da) İslam’ı tek başına

¹⁹ AB istatistik kurumu Eurostat’ın verilerine göre 27 üyeli AB’nin işsizlik oranı yüzde 9,5 olmuştur. İşsizlik oranları, geçen yılın aynı döneminde Avro Bölgesi’nde yüzde 8,5 ve AB’de yüzde 8 düzeyindeydi. <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/13970927.asp> 01.05.2010

²⁰ Bu kuruluşun Almanca ismi: Evangelische Kirche in Deutschland (EKD)’dir.

geçerli din olarak hakimiyetini ilan ederek böyle bir hakkı kendilerinde görürlerdi (Avrupa'yı İslamlaştırırlardı). Schirrmacher aynı zamanda, Müslüman kültürün Avrupa'da hakimiyet kurabileceğinden de endişe ettiğini vurgulamaktadır. O'na göre Müslümanlar kendi dinlerine saygı gösterilmesini isteyeceklerine, diğer dinlere kendileri saygı göstermelidirler.²¹

Batıda son yıllarda özellikle artış gösteren islamofobik ve anti-islamist söylem ve eylemlerin işaret ettiği önemli gerçeklerden biri de, batıda artık Yahudilerin yerine Müslümanların ikame edilmeye başlandığı hususudur. Özellikle liberal Yahudilerden bazı akademisyenlerin de bu yönde görüş ve değerlendirmelerinin bulunması dikkat çekicidir. Batıda siyasi ve ekonomik kurumsal güçten yoksun olan Müslümanlar için bu durum oldukça olumsuzluklar içermektedir. Özellikle Amerika'da meydana gelen namaz kılan yolcunun uçaktan indirilmesi ve "Müslümanlar sokakta özel kimlikle dolaşsın" taleplerinin ötesinde, batıda bazı ülkelerde yapılan araştırmalarda İslam'a ve Müslümanlara olumsuz bakanların oranının neredeyse yüzde 50'yi geçmesi, hatta "İslam'ın kendisi Batı için tehdittir" gibi söylemlerinin sıkça duyulması, İslamofobik ve anti-islamist eğilimlerin Batıda hızla yükseldiğini göstermektedir (Canatan, 2007:91).

Diğer önemli bir sorun da hakim kültüre mensup grupların yabancı kültüre mensup gruplara yaklaşırken, farklı kültürlerin olumsuz sayılabilecek özelliklerine karşı kendi kültürlerinin en yüksek değerlerini ön plana çıkarmaları ve ötekini bu duruma göre kodlamalarıdır. Örneğin öteki kültürden bir ailede ortaya çıkan bir cinayet durumunun kendi ürettiği bir sorun olarak ailenin mahkum edilmesinin yanı sıra sahip olunan kültürün de mahkum edilmesine sebep olmaktadır. Bu doğrultuda

²¹ Geniş bilgi için bkz. http://www.dohi.org/view_article.asp?id=192&cat=12 06.02.2006 akt., İsmail Başaran, a.g.m.

yapılan çeşitli olumsuz haberlerle de batı medyası bu durumu desteklemektedir. Ve böylece şiddet ve cinayet öteki kültürle özdeşleştirilerek bu kültür mensupları bir bütün halinde cani olarak kodlanmaktadır. Kendi kültüründen veya ırkdaşı olan birinin işlediği suç veya suçlar ise bireysel olarak değerlendirilmektedir. Böylece suçlunun kendi kültürel kodlarının dışında kaldığını vurgulayarak hakim kültür yüceltilmektedir (Bilici, 2007:19).

Hoşnutsuzluğun diğer bir sebebi ise Avrupa'nın "Müslümanları asimile ettim" duygusunu yaşayamamasıdır. Bu başarısızlığın sebebini de Avrupa çoğu zaman dinde aramaktadır. Newsweek dergisinin "Asıl mesele Avrupa'ya gelen göçmenlerin sayısının fazlalığında değil, İslam'da. İslam'ı asimile etmek çok zor" sözlerine yer vermesi bu duyguyu açığa vurmaktadır (Newsweek, 1995'den akt. Köse, 2009:9). Avrupa'da yaygın kanaat, Müslümanların potansiyel terörist olduğu şeklindedir. Medyada İslam ve Müslümanlarla ilgili negatif imaj haberlerini gören halk da bunun etkisi altında kalmış durumdadır (Köse, 2009:9).

Avrupa'da yaşayan Müslümanların, yaşadıkları yerlerin kültürüyle uyuşan bir paylaşımlarının bulunmaması da onları bu toplumda yabancı hissetmelerine neden olmaktadır. Çünkü Müslümanlar kültür veya kimliği oluşturan dil, din, ırk ve milliyet gibi temel unsurlar nedeniyle aynı topraklarda yaşadıkları insanlardan ayrılmaktadırlar. Bu da onların "azınlık" tanımı içerisinde algılanmalarına neden olmaktadır. Ayrıca Müslümanların "yerli" değil de "göçmen" azınlık durumunda olması, üzerinde yaşanılan topraklara psikolojik bağlılık açısından önem arz etmektedir. Göçmen azınlık psikolojisi, şartlar gerektirdiğinde yaşanılan topraklardan "vatan" olarak görülen bir başka ülkeye gitmeyi her zaman akılda bulundurmaya gerektirir. Bu nedenle aslında Müslümanların birçok alanda batı'ya uyum

sağlayamamalarının ardında batı'daki bu göçmen psikolojisinden kaynaklandığı söylenebilir. Müslümanlar üzerinde oluşan bu tür psikolojinin diğer bir temel nedeni ise, Müslümanların batı ülkelerine geldiklerinden itibaren kendilerine kısa vadeli ekonomik hedefler koymalarıdır. Bunun doğal bir sonucu olarak da genellikle kalıcı işler yerine geçici işlerin tercih edilmesi nedeniyle Müslüman göçmenler bulundukları ülkelerde diğer etnik gruplar içerisinde en yüksek işsizlik oranına sahip kesimi oluşturmaktadır (Köse, 2009:32).

Hiç şüphesiz ki böyle bir ortamda yaşamak Müslümanları rahatsız etmektedirler. Günümüzde artık göçmen Müslümanların hem kendileri hem de onlardan sonraki nesiller kendilerini yaşadıkları bu ülkelerin vatandaşları olarak görmek istemektedirler. Ama bu istek belirli aralıklarla ortaya çıkan ve krize neden olan çeşitli olaylarla (Müslümanlara karşı uygulanan ayrımcılık nedeniyle ortaya çıkan olaylar) gerçek bir hisse dönüşmemektedir (Köse, 2009:34).

Bugün pekçok Batı ülkesinde İslam'ın bir din olarak tanınmaması Müslümanların kurumsal olarak bazı yasal haklardan yararlanamamalarına neden olmaktadır. Hristiyan ve Yahudi mensupları, tüzel kişilik taşıyan kurumlar oluşturup birçok hak ve imtiyazdan yararlanırken Müslümanların bunu gerçekleştirmesine izin verilmemektedir. Siyasal alanda; Müslümanlar vatandaşlık haklarından yararlanamama, siyasal ve kamusal alanda nüfuslarına oranla temsil edilememe, farklı kültürel kimliklerinden dolayı dışlanma ve hatta ırkçı grupların hedefi olma gibi problemlerle karşı karşıyadır. Ekonomik alanda ise Müslümanlar arasında istihdam probleminin olduğu ve işsizlik oranının Müslümanlar arasında oldukça yüksek olduğu bilinmektedir. Eğitim, Avrupa'daki Müslümanlar için bir başka problem teşkil etmektedir. Avrupa ülkelerinde çok sayıda ilk ve orta dereceli okul

öğrencisi Müslüman çocuk bulunmasına rağmen bunlar arasındaki başarı oranının düşük olduğu ve büyük bir çoğunluğunun yüksek öğretim aşamasına geçemediği bilinmektedir. Son yıllarda Batı ülkelerinde aşırı milliyetçiliğin ve ırkçı akımların güçlenmesi de bu durumun olumsuz etkilerini tetiklemektedir (Küçükcan, 2008).

Batıdaki Yabancı Düşmanlığının ekonomik boyutu dışında diğer önemli bir boyutu da “Kültürel ayrımcılık”tır. Günümüzde buna “İslam karşıtlığı-İslamophobia”, “Medeniyetler çatışması” gibi farklı isimler verilse de temel sorun göçmenler ile bulundukları ülke vatandaşları arasındaki kültürel değer farklılıklarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır (Erdemir, 2005:1).

Bugün artık Batı’da yaşayan Müslümanların en önemli sorunu terör saldırıları sonrasında iyice yaygınlaşan İslamofobi’nin günden güne yayılmış olmasının önüne geçilememiş olmasıdır. Avrupa Birliği’nin de tespit ettiği üzere, birliğin özellikle önemli sayıda Müslüman nüfusunu barındıran Fransa, Hollanda, Avusturya ve Almanya gibi ülkelerinde, İslamofobi büyük boyutlara ulaşmış bulunmaktadır (Şen, 2007:155-156).

Türkiye Araştırmalar Merkezi’nin (TAM) Almanya’da yaptığı “İslam’ın Almanya’daki İmaj Değişimi” başlıklı araştırmasına göre de, (bu araştırma 2000/2001’de -11 Eylül öncesi ve hemen sonrası- Alman politikacılarının federal parlamentoda yaptıkları konuşmaları ve 2003/2004 yıllarında aynı dönemde yapılan konuşmaları analiz etmektedir) İslam’a karşı önyargının belirgin biçimde arttığı sonucuna varılmıştır (Şen, 2007:166-167).

3.2. İslamofobi'nin Önlenmesine Yönelik Alınması Gereken Tedbirler

11 Eylül 2001 ve 11 Mart 2004 terörist saldırıları ile Karikatür Krizi ve İsviçre'de Minare yasağı gibi olayların ardından bugüne bakıldığında Avrupa'da İslam dini ve Müslümanlara karşı önyargıların hızla arttığı, bu durumun göstergesi olarak da sözlü tehditlerin ve mülklere yapılan fiziksel saldırıların yaygınlaştığı görülmektedir. Ancak, Avrupalı Müslümanlara karşı yapılan ayrımcılığın ve İslamofobik olayların yayılımı ve niteliği hala yeterince belgelenmemekte ve yeterince rapor edilmemektedir. Bu nedenle özellikle de İslamofobik tutumların yaygın olduğu Batı ülkelerinde olayların rapor edilmesinin sağlanması ve ayrımcılık ile ırkçılığa karşı daha etkili olacak tedbirler alınması gerekmektedir (Akdemir, 2005).

EUMC (Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını İzleme Merkezi) ve diğer kuruluşlarla birlikte Avrupa Konseyi, İslamofobi nedeniyle ortaya çıkan olumsuz durumların özellikle genç nesillerin dışlanmasına ya da bulundukları toplumdan kendilerini dışlamalarına yol açarak, öz saygı ve sosyal entegrasyonu olumsuz etkileyebileceğini belirtmektedir. Yine, İslamofobi'nin tekrar eden biçimlerinin ve özellikle bunun kitle iletişim araçlarındaki yansımalarının barış, istikrar ve demokrasi için tehdit oluşturduğunu kabul etmektedir. Bu nedenle Müslümanlara karşı hoşgörüsüzlük ve ayrımcılıkla mücadelede öncelikli olarak dini farklılıklara saygının pekiştirilmesi ve geliştirilmesi için sağlam stratejiler ve eğitimsel yaklaşımlar geliştirmek ve bunları uygulamak gerekmektedir. EUMC'nin 2006 yılında yayınladığı "Avrupa Birliği'nde Müslümanlar: Ayrımcılık ve İslamofobi" başlıklı raporunda İslamofobi ile ilgili olarak alınan ve alınması gereken tedbirler şu şekilde sıralanmaktadır: (EUMC, 2006)

1. Avrupa Birliğine üye devletler ayrımcılıkla mücadele direktiflerini (2000/43/AT sayılı Irk Eşitliği Direktifi ve 2000/78/AT sayılı İstihdamda Eşitlik Direktifi) tam olarak uygulamalı ve bunların eşitliği teşvik edecek belirli tedbirleri de içeren hükümlerinden daha çok yararlanmalıdır. Üye Devletler ayrıca direktiflerin asgari yasal gereklerinin ötesine geçmeyi de amaçlamalı ve ayrımcılığa maruz kalabilecek grupların haklarının bilincinde olmalarını ve bu hakları güvence altına alacak imkanların kendilerine verilmesini sağlamalıdır.

2. Üye Devletler, istatistikleri Müslümanların da dahil olduğu farklı mağdur gruplarını içeren olaylara göre bölmek amacıyla, genel ırkçılık olaylarını kaydedecek mekanizmalar oluşturmaya teşvik edilmektedir. Üye Devletler, polis eğitim programlarına ırkçılıkla mücadele ve çeşitlilik eğitimini de dahil etmeye teşvik edilmektedir.

3. Üye Devletler, Müslümanlar dahil olmak üzere göçmenler ve azınlıklara eşit fırsatlar sağlanması ve marjinalleşmelerinin önlenmesi amacıyla destek tedbirleri uygulamaya teşvik edilmektedir. Sosyal bütünleşmeye yönelik politikalar geliştirilirken azınlıklara etkin olarak danışılmalıdır.

4. Üye Devletler, Müslümanlar da dahil olmak üzere, özellikle azınlık gençliği için istihdam olanaklarını iyileştirmeye yönelik çabalarını yoğunlaştırmaya teşvik edilmektedir. Ulusal ve yerel makamlar istihdamda eşit erişimi teşvik etmek konusunda öncülük edebilirler.

5. Üye Devletler eğitime erişimdeki farklılıkların sebeplerini araştırmaya teşvik edilmektedir. Üye Devletler azınlık mensubu öğrencilerin ayrı sınıflara yerleştirilmesini engellemelidir. Üye Devletler, azınlık grupların tarihinin doğru şekilde sunulmasını sağlamak amacıyla okul kitaplarının incelenmesini sağlamalıdır.

İrkçılık, yabancı düşmanlığı, antisemitizm ve İslamofobi konularının tartışılması resmi okul müfredatına dahil edilmelidir.

6. Avrupa'daki tüm siyasi partiler "İrkçi Olmayan bir Toplum için Avrupa Siyasi Partileri Şartı"nı imzalayıp uygulamaya teşvik edilmektedir.

7. Avrupalı Müslümanların kamu hayatına (örneğin politik, ekonomik, sosyal ve kültürel kurumlar ile süreçlere) daha etkin bir şekilde katılmaya teşvik edilmesi gerekmektedir.

8. Medya, bu konuların işlenmesinde doğruluğundan ve içeriğinden emin olmak için yaptığı haberleri incelemelidir. Medya, AB'deki çeşitliliği daha iyi yansıtmak amacıyla gazeteciler için işe alım ve eğitim girişimleri uygulamaya teşvik edilmektedir. Üye Devletler, Elektronik Ticaret hakkındaki AT Direktifi'nin (2000/31/AT) 14.Maddesi uyarınca yasadışı ırkçı içeriğin yayılmasını önlemek için internet hizmet sağlayıcıları hakkında kanun çıkarmaya veya mevzuatı güçlendirmeye teşvik edilmektedir.

EUMC'nin belirttiği bu tedbirlerin bir benzeri ve daha fazlası olarak İslamofobi'nin engellenmesine yönelik başka tedbirler alınması da bu süreçte faydalı olacaktır.

Öncelikli olarak Batı toplumunda Müslümanlar hakkında oluşan olumsuz kanaatlerin varlığının kabul edilmesi gerekmektedir. Batı toplumunda oluşan bu kanaatler her ne kadar yanlış verilerden kaynaklansa da esas yanlış bazı Müslümanlar tarafından yapılan yanlışların bütün Müslümanlara ve İslam dinine genelleştirilmesidir.

Bilindiği üzere bilgi ve teknoloji güç anlamına gelmektedir (Fukuyama, 2000:39). Bugün bu güç kullanılarak Batı toplumunda oluşan olumsuz İslam algısı

ve korkusunun giderilmesi gerekmektedir. Bu nedenle bu korkunun giderilebilmesi için, görsel, işitsel ve yazılı medya araçları kullanılması etkin yöntemlerden birisi olacaktır. Batı toplumunda, kitle iletişim araçlarının İslam'ı, teröristlerin dini olarak yansıttıkları ve genel olarak yapılan yayınların kamuoyunu bu yönde etkiledikleri hatta yönlendirdikleri dikkate alındığında, bu hususun kolay olmadığı, ancak mutlaka gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bilgilendirme, önyargı ve yanlış anlaşılmalrı gidermek bakımından ilk adımı oluşturmaktadır.

Liberal düşünür Lodwing Von Mises, Bürokrasi isimli kitabında entelektüel uğraşın iki temel fonksiyonu bulunduğunu belirtmektedir. Buna göre birinci fonksiyon ortaya atılan iddianın ciddiliğı ve inandırıcılığı için bilimsel araştırma metotlarına uygun olmasıdır. Diğeri ise, ileri sürülen iddianın içeriğı, delillendirilmesi, sonuçlandırılması ve muhatabını ikna etmesidir. Bu da bilimsel uğraşın maddi unsurunu oluşturmaktadır. Bu durum dikkate alındığında, hem İslam dini hakkında bilgili hem de Batı düşünce yapısına hakim kişilerinAvrupa ve ABD üniversitelerinde görev almaları, buralarda ders vermeleri, İslam'ın bu toplumlara tanıtılmasında görev üstlenmeleri faydalı olacaktır. Yine bu nitelikteki kişilerin, yabancı dillerde eserler –başta kitap ve makale olmak üzere- yazmaları ve bunları saygın matbaa veya dergilerde yayımlanmalarını sağlamaları da ayrıca etkili olacaktır. Çünkü günümüzde, yabancı dille yapılan çalışmalar, dışımızdaki dünyada karşılığını bulmaktadır. Benzer şekilde, özellikle Amerika Birleşik Devletlerin enstitü ve düşünce kuruluşları bakımından yaygınlığı dikkate alındığında, İslam, İslami Terör, İslamofobi, Yabancı Düşmanlığı gibi alanlarda çalışmalar yapacak kurumların kurulmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Yukarıda da değinildiği üzere, hem batı'da yaşayan Müslümanlar hem de Müslüman ülkelerin çoğunluğu bugün eğitim, teknolojiyi kullanma, ekonomik refah, kültür ve diğer sosyal alanların önemli bir kısmı bakımından Batılı muhataplarından geride durmaktadır. Bu eksiklik de, genellikle Müslümanların pek çok alanda ciddiye alınmamasına neden olmaktadır. Bu nedenle, özellikle eğitim ve teknoloji alanında Müslümanların Batı'yı örnek alması gerekmektedir.

Batıda gerek terör olaylarının Müslümanlarla ilişkilendirilmesi gerekse medyanın Müslümanlar hakkında taraflı haber yapması ve uyum problemi olan insanlarmış gibi algılatılması herhangi bir Müslüman'ın yasalara ve genel ahlak kurallarına uymayacakları yolunda bir düşünce oluşmasına neden olmuştur. Bu nedenle de özellikle bu tür düşüncelerin önüne geçilmesi için Müslümanların bulundukları toplumların yasa ve kurallarına uyma konusunda daha hassas olmaları gerekmektedir.

Terörizmle mücadelenin küresel bir nitelik taşımaya başladığı 11 Eylül olayları ve sonrasında Müslümanlarca kurulduğu ileri sürülen terör örgütleri nedeniyle İslam'la ilişkilendirilen sıfatlar, korkuyu canlı tutmakta büyük rol oynamıştır. Hatta terörizm veya radikalizmin İslam'dan doğduğu gibi düşünceler ortaya atılmıştır (Heywood, 2007:365). Adeta radikalizm ve terörizm İslam'la özdeşleştirilmiş hale gelmiştir. Bazı Müslümanların, fiil ve tutumları da bu yöndeki kanaatin oluşmasına katkı sağlamıştır. Ancak, bu süreçte Müslümanlar kendilerini ifade etmekte ve savunmakta yetersiz kalmışlardır. İşte bu nedenle terörizmin her türlü ile İslam arasında bir örtüşme olmadığı, İslam'ın sevgi dini olduğu ve teröriste sempatiyle bakılamayacağı hususlarının önyargının hakim olduğu toplumlara deklere edilmesi ve savunulması da bir gereklilik olarak ortaya çıkmıştır (Yağlı, 2009).

Bugün hala İslamiyet ve ona inanan Müslümanlar hem ortaçağ Avrupa düşüncesinin oluşturduğu kodların etkisiyle hem de oryantalist söylemin belirttiği gibi akıldan ziyade duyguyla hareket eden, kafası hileye hurdaya çalışan, canı, kadınları ezen insanlar olarak algılanmaktadır. Batının bu noktada Müslüman göçe ve içindeki Müslüman varlığına hazırlıksız yakalandığı veya kamuoyunda etkili olan barbar Müslüman imajını dönüştürmek veya sarsmakta batılı entelektüel kanadın isteksiz davrandığı, siyasi olarak sorununu asimilasyoncu politikalar etrafında dönmesinden dolayı eski tarz algı kalıplarının işlevselliğini sürdürdüğünü vurgulamak gerekmektedir. Diğer yandan sorunun kaynağı ve çözümü temel olarak seküler olarak ele alınmaya çalışıldığı ölçüde azınlık olarak Müslümanların yabancılaşma oranı artacaktır. Şöyle ki batı kendi içinde tarihsel bir tecrübe sonucu din, devlet, toplum alanlarında belli bir uzlaşmayı sağlamıştır. İslam ise bu noktada sonradan gelen olarak oyunun kurallarına uymaya zorlanan bir etmendir. Bu nokta ise yabancılaşmayı doğurmakta ve yaymaktadır. Daha önce de vurgulandığı üzere özellikle Batı tarafından İslam dini bir din olmaktan çok bir ırk olarak algılanmakta ve dinsel boyutu kültürel faktörlere indirgenmektedir. Bu en açık örneğini cami ve başörtüsü gibi batının hakim sosyal simgelerinin dışındaki durumlarda kendini göstermektedir. Camiler özellikle 11 Eylül'den sonra militan üretim merkezi, başörtüsü ise ataerkil bir kültürün kadını ezen bir simgesi olarak tartışma alanına dahil edilmekte, ibadetin kutsal boyutu ve hakikat iddiaları görmezden gelinmektedir. Diğer yandan Müslümanların Avrupa devletlerinin politikalarıyla ilgili tepkileri temel olarak batının yaşam tarzına ve ideallerine bir tepki olarak ele alınmaktadır (http://www.ekopolitik.org/images/cust_files/071228140314.pdf).

SONUÇ

Siyasal İslam'ın radikal unsurlarının yarattığı terör, uzun bir sekülerizasyon geçmişine sahip olan Batılılara, unutmaya çalıştıkları kendi toleranssız ve şiddete dayalı dini geçmişlerini hatırlatmakta ve bir korku kültürü yaratmaktadır. Batı, bir yandan İslam'ın Batı değerleri ile uyuşmadığı şeklindeki görüşünü; pozitivism, aydınlanma, sekülerizm, modernite gibi değerlerin İslam ülkelerinde bulunmadığı teziyle savunmakta” diğer yandan terörle mücadele, demokrasi, açık toplum vb. söylemlerle İslam ülkeleri üzerinde baskı kurmaya çalışmaktadır. Böylece hem kendi toplumlarında komünizmden sonra ortaya çıkan “öteki” boşluğunun doldurulmasını sağlamakta hem de emperyalist politikalarının ideolojik altyapısını oluşturmaktadır. Sonuç olarak, Batı ve İslam ülkeleri arasındaki; “Avrupalıların korku kültürü ile Müslümanların kendilerini küçük görme kültürü arasındaki duygusal bir çatışma”, “Seküler veya laik bir dünya ile giderek dini özellikleri ön plana çıkan dünya arasındaki kültürel çatışma” ve “Küresel düzeyde güç mücadelesi şeklinde ortaya çıkan, Batı'nın teknolojik gelişmişliğine karşı “Öteki”nin terör yöntemleriyle yaptığı silahlı bir çatışma” göze çarpmaktadır.

İşte bu ortamdan beslenen İslamofobi; “Batı ülkelerindeki ‘Yabancı düşmanlığı’nın yabancılar içinde büyük çoğunluğunu oluşturan Müslümanlara yönelmiş hali” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorun karşısında Türkiye de, Doğu ve Batı arasındaki geleneksel köprü özelliğine dayanan ve sorunun çözümüne yönelik olarak kullanılabilecek birçok argümana sahiptir. Bu çerçevede, çözüm arayışlarının devam ettiği uluslar arası platformlarda (BM, AGİT, AB vb.) aktif rol

oynanması, “Tüm Müslümanların Terörist olarak algılanması” gibi önyargıların engellenmesi önemli faaliyet alanları arasında yer almaktadır.

Farklılıklardan yararlanırken başkalarına saygı duyarak yaşamayı öğrenmemiz gerekmektedir. Farklılıklar ayrımcılığa yol açmamalıdır. Uluslar ve toplumlar, bireyler gibi, kendileri için en iyi olduğunu düşündükleri şekilde hareket ederler. Ancak, ortak iyileştirici gücün anahtarının farklı çıkarlar arasında köprü kurmaktan geçtiğini de kabul etmeleri gerekmektedir.

Günümüzde ırkçılık, yabancı düşmanlığı, ayrımcılık ve bunlara bağlı hoşgörüsüzlüğe karşı harekete geçme ihtiyacının arttığına tanık olmaktayız. Pek çok uluslararası örgüt, sivil toplum kuruluşları ve devletler de hoşgörü ve ayrım gözetmeme konusuna özel önem atfetmektedirler. Bu çabalar memnuniyet verici olsa da, sorunlar giderilmedikçe etkileri devam edecektir. İnsan hakları sisteminin merkezinde hoşgörü ve ayrımcılık yapmama ilkelerinin yer almaktadır. Bu ilkeler aynı zamanda karşılıklı saygı kavramıyla da yakından ilişkilidir. Karşılıklı saygı, insan haysiyeti bakımından eşitliğin yanı sıra, insan haklarından yararlanmada da eşitlik temeline dayanır. Hoşgörü ve ayrım gözetmeme ilkelerini göz ardı etmek barışçıl, güvenli ve istikrarlı toplumların çözülmesine yol açar ve devletlerarası ilişkilere zarar verir. Diğer taraftan, demokrasi ve temel özgürlükler ile insan haklarının korunması, hoşgörü ve ayrım gözetmemenin başlıca teminatıdır.

11 Eylül'deki olaylar ve bu olayların yankıları, kökleri derinlerde yatan önyargıların yeniden su yüzüne çıkmasını engellemek için farklı kültürler arasında hoşgörü ve anlayışın güçlendirilmesi gereğini bizlere bir kez daha göstermiş bulunmaktadır. Terörizm eylemleri politik, dinsel, kültürel veya diğer hiç bir gerekçeyle açıklanamaz ya da haklı bulunamaz. Öte yandan, tüm tarafların bakış

açıları, değerler ve çıkarlar arasındaki farkları tartışması ve daha iyi anlamaya çabalaması ihtiyacının yanı sıra, hoşgörünün pekiştirilmesi ve kültürel çeşitliliğin takdir edilmesi gereğinin de giderek daha çok bilincine varılmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

Altuntaş, Ekin Oyan, *Terörizme Karşı Savaş Stratejisi*, 1.Baskı, İmge Kitapevi Yayınları, Ankara, 2009

Canatan, Kadir, *Göçmenlerin Kimlik Arayışı*, Endülüs Yayınları, İstanbul, 1990.

Canatan, Kadir, “İslamofobi ve Anti-İslamizm: Kavramsal ve Tarihsel Bir Yaklaşım”, *Batı dünyasında İslamofobi ve Anti-İslamizm*, der.Kadir Canatan ve Özcan Hıdır, Eskiyei Yayınları, Ankara, 2007.

Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınevi, İstanbul, 1999.

Çelebi, Nilgün, *Sosyal Bilimlerde Yöntem*, Aba&Sebat Yayınları, Konya 1996.

Çelebi, Nilgün, *Sosyoloji Notları*, Anı Yayınları, Ankara, 2007.

Er, Halil İbrahim, *Cennet Doğuda Bir Yerdedir*, 1.Baskı, Elips Yayınları, 2006.

Erdenir, Burak, *Avrupa Kimliği, Pan Milliyetçilikten Post Milliyetçiliğe*, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2005.

Esposito, John L., *The Islamic Threat Myth or Reality*, Oxford University Press, New York, 1992.

Esposito, John L., *İslam Tehdidi Efsanesi*, (Çev.: Ömer Baldık, Ali Köse ve Talip Küçükcan), Ufuk Kitapları, 1999.

Fuller, Graham E. ve Lesser, Ian O., *Kuşatılanlar, İslam ve Batı'nın Jeopolitiği*, (Çev.: Özden Arıkan), 1.Baskı, Sabah Kitapları, İstanbul, 1996.

Fukuyama, Francis, *Güven- Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*, (Çev.: Ahmet Buğdaycı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2000.

Göle, Nilüfer, *İç İçe Girişler-İslam ve Avrupa*, (Çev.: A. Berkay), Metis Yayınları, İstanbul, 2009.

Hayter, Teresa, *Open Borders: The Case Against Immigration Controls*, Pluto Press, London, 2004.

Heywood, Andrew, *Siyasi İdeolojiler*, Adres Yayınları, Ankara, 2007.

Hobson, John. M, *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökleri*, (Çev.: Esra Ermert), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

Hourani, Albert, *Batı Düşüncesinde İslam*, (Çev.: C. Kanat), 2. Baskı, Babil Yayınları, İstanbul, 2001.

Kalın, İbrahim, *İslâm ve Batı*, 3. Baskı, İSAM Yayınları, İstanbul, 2008.

Karlığa, Bekir, *İslam Düşüncesinin Batı Düşüncesine Etkileri*, Litera Yayınları, İstanbul, 2003

Kasapoğlu, Aytül, *Sosyal Hayat ve Çatışma Farklı Alan Panoramları*, Phoneix Yayınevi, Ankara, 2008.

Keneş, Bülent, *Batı Medyasında İslam İmajı*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1998

Köse, Ali, *Avrupa ve İslam*, İz Yayıncılık, İstanbul, 2009.

Kuyucuoğlu, İsa “*Danimarka’da Karikatür Krizi ve Sonuçları*”, *Batı Dünyasında İslamofobi ve Anti-islamizm*, (Ed.: K. Canatan ve Ö. Hıdır), Eskiyei Yayınları, Ankara, 2007.

Lapidus, Ira. M, *İslam Toplumlari Tarihi Cilt 2: 19.yy’dan Günümüze*, (Çev.:Yasin Aktay, Mevlüde Ayyıldızoğlu-Aktay), 1.baskı İletişim yayınları, İstanbul, 2010.

Merali, A., *Islamophobia: Fact Not Fiction*, 2007.

Mutluer, Mustafa, *Uluslar arası Göçler ve Türkiye*, Çantay Kitapevi, İstanbul, 2003.

Noi, Aylin Ünver, *Avrupa'da Yükselen Milliyetçilik*, IQ Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Poloma, Margaret, M., *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (Çev.: Hayriye Erbaş), Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993.

Ruth A.Wallace, Alison Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, (Çev.: Leyla Elburuz, M.Rami Ayas), Punto Yayıncılık, İzmir, 2004.

Said, Edward W., *Haberlerin Ağında İslam*, Babil Yayınları, İstanbul, 2000.

Said, Edward W., *Oryantalizm Sömürgeciliğin Keşif Yolu*, (Çev.: Nezih Uzel), İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1998.

Slattery, Martin, *Sosyolojide Temel Fikirler, İçinde Yabancılaşma*, (Çev.: Ümit Tatlıcan, Gülhan Demiriz), Sentez Yayıncılık, Bursa, 2007.

Sounders, John Joseph, *A History of Medieval Islam*, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1978.

Şen, Faruk, *Euro – Türkler Avrupa'da Türk Varlığı ve Geleceği*, Günizi Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Uçar, Abdullah, *Terör ve İslam*, Adım Yayıncılık, Konya, 2007.

Unar, Nermin Abadan, *Bitmeyen Göç; Konuk işçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2002.

Yalçın, Cemal, *Göç Sosyolojisi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2004.

Yılmaz, Fatma, *Avrupa'da Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı*, USAK Yayınları, Ankara, 2008.

SÜRELİ YAYINLAR

Aydın, Mahmut, *Bazı Çağdaş Hristiyan Düşünürlerine göre Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Diyanet İlmi Dergi, Hz. Muhammed Özel Sayısı, 2003.

Aydın, M. Zeki ve Yardım, Müşerref, *Belçika'da İslamofobi ve Müslümanlara Yönelik Ayrımcılık*, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C.XII, Sayı: 1, 2008.

Bilici, M.Veyssel, *Bak Seni Müslümanlara Veririm*, Gündem Analiz Siyasi ve Ekonomik Analiz Dergisi, Yıl: 2, Sayı: 20, 2007.

Bodur, Hüsnü Ezber, *Dini Motifli Terör Fenomeni ve İslâm'ın Siyasal İstismarı*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 5, 2005.

Çarhoğlu, Bihter, *Medeniyetler Çatışması ve Batı Medyasında İslam Söylemi*, Doğu-Batı Dergisi, Yıl: 10, Sayı: 41, 2007.

Er, Tuba ve Ataman, Kemal, *İslamofobi ve Avrupa'da Birlikte Yaşama Tecrübesi Üzerine*, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:17, Sayı: 2, 2008.

Gölbaşı, Haydar ve Dever, Ayhan, *Medeniyetler Çatışması Teorisi ve Dinler Çatışması "Kendini Gerçekleştiren Kehanet"*, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 1, 2007.

Günay, Nasuh, *Batı'nın Hz. Muhammed'e Karsı Takındığı Olumsuz Tutumun Tarihsel Arka Planı*, S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 21, 2008.

Huntington, Samuel, *The Clash of Civilisations?*, Foreign Affairs, Volume: 72, No: 3, (1993).

Kızılok, Utku, *Oryantalizm, Medeniyetler Çatışması ve İlmî İslam*, Marksist Tutum dergisi, Sayı: 31, (2007)

Seydi, Süleyman, *Batı'nın İslami Teröre Yaklaşımı*, Stradigma (E-dergi), Sayı:8, Eylül 2003

Yaşar, Hüseyin, *Aydınlanma Döneminde Batı'da Kur'an Algısı*, D.E.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 25, (2007).

TEZLER

Çağlar, A. (1994), *German Turk in Berlin: Migration and Their Oquest For Mobility*
(Yayınlanmamış Doktora tezi)

GAZETE KAYNAKLARI

Aşık, Melih. (2006), *Danimarka Sarayı*, Milliyet Gazetesi, 16.02.2006

BBC, (2005), *Muslims in Europe: Country Guide*

Erdemir, B. (2005), *Avrupa'nın geleceği: Islamophobia*, Cumhuriyet-Ek-, 26 Eylül
2005 s.1

Newsweek, 29 May 1995

Sazak, Derya, (2006), *Yeni Haçlılar*, Milliyet, 16.09.2006

İNTERNET KAYNAKLARI

Akdemir, Erhan, *Avrupa'da Yükselen Sağ ve İslam Fobisi-AVRUPA*,
www.asam.org.tr/mht, 22.05.2008

Başaran, İsmail, *Karikatür Krizi Üzerine*, <http://www.diyantevakfi.dk> 15.11.2005

Erdem, Engin, *11 Eylül ve Medeniyetler Çatışması Tezi*,
www.dusuncekahvesi.net/2005/03/medeniyetler-catismasi-tezi-ve-11_24.html

EUMC, (2006), Muslims in The European Union-Discrimination and Islamophobia,
<http://eumc.europa.eu>

European Policy Centre, <http://www.epc.eu/>

İslam ve Avrupa, http://www.diplomatikgozlem.com/haber_oku.asp?id=3766,
08.04.2010.

İslam Dünyası Sivil Toplum Kuruluşları Birliği Uluslar Arası İslamofobyaya
Konferansı Sonuç Bildirgesi, <http://www.islamophobiaconference.org.>, 09.12.2007

Küçükcan, Talip, *Avrupa İslamofobiye teslim mi?* SETA, Açık Görüş,
<http://www.setav.org.>, 06.12.2009

Lewis, Bernard, *The Roots of Muslim Rage*, *The Atlantic Monthly*,
<http://www.theatlantic.com/doc/199009/muslim-rage>, 26.02.2010.

Mora, Necla, *Küresel Medyada Ötekinin Temsili*, <http://www.bilgininadresi.net>,
26.06.2008.

NTVMSNBC haber sitesi, “Hollanda’da Radikal İslamcıların Peşinde”, <http://www.ntvmsnbc.com/news/162749.asp>, 2002.

NTVMSNBC haber sitesi, “Karikatür krizi tırmanıyor”, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/359620.asp>, 2006.

Onat, Hasan, *Karikatür Krizi ve Yükselen İslamofobi*, <http://www.hasanonat.com>.

Özlem, Kader, “Avrupa’nın İçinde Yükselen “Öteki”: İslamofobia, Dinsel ve Mezhepsel Çatışmalar”, <http://www.turksam.org/tr/a814.html>, 27.02.2006

Yağlı, Ş. (2009), İslam Korkusunun (İslamofobia) Çözüm Yolları Nelerdir? <http://www.stratejikboyut.com/haber/islam-korkusunun-islamofobia-cozum-yollari-nelerdir--28587.html>

The Runnymede Trust, (1997) “Islamophobia a challenge for us all -summary” <http://www.runnymedetrust.org/publications/pdfs/islamophobia.pdf> (12.06.2006).

RAPORLAR

Ramberg, I. (2006), *Islamophobia and its Consequences on Young People*, European Youth Centre, Budapeşte, 2006.

The European Commission against Racism and Intolerance: General Policy Recommendation No: 5 Strasbourg, 27 April 2000.

EKLER

EK 1 - KARİKATÜR KRİZİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

17 Eylül 2005 - Danimarkalı yazar Kare Bluitgen Hz. Muhammed hakkında yazdığı bir çocuk kitabına çizim yapacak karikatür bulamadığından yakınmıştır.

18 Eylül 2005 - Jyllands-Posten gazetesinin kültür editörü kırk karikatüriste yaptığı çağrıda Hz. Muhammed'i kendi gördükleri şekilde çizmelerini istemiştir.

30 Eylül 2005 - Gazete gelen 15 karikatürden 12'sini yayımlamıştır.

9 Ekim 2005 - Danimarka Müslüman Derneği gazetenin özür dilemesi ve karikatürleri web sitesinden kaldırmasını istemiştir.

14 Ekim 2005 - Kopenhag'da barışçıl gösterilerle Jyllands-Posten gazetesi kınanmıştır.

19 Ekim 2005 - İçlerinde Türkiye'nin de bulunduğu 11 İslam ülkesinin büyükelçileri konuyu görüşmek üzere Başbakan Rasmussen'den görüşme talep etmiş fakat talepleri basın özgürlüğü çerçevesinde reddedilmiştir.

28 Ekim 2005 - Danimarkalı Müslüman gruplar Danimarka hukuku çerçevesinde karikatürleri yayımlayan gazete hakkında dava açmış, savcılık davaya konu bir durum olmadığı kararını vermiştir.

Kasım 2005 - Danimarkalı imamlardan oluşan bir grup Ortadoğu ülkelerini dolaşarak konuyu İslam dünyasının ilgisine taşımıştır.

19 Aralık 2005 - 22 emekli Danimarkalı diplomat başbakanın büyükelçilerle görüşmeme kararını eleştirmiştir. Aynı gün Avrupa Konseyi Danimarka hükümetini sert bir dille eleştirmiştir.

29 Aralık 2005 - Arap Ligi Danimarka hükümetini eleştirmiştir.

7 Ocak 2006 - Karikatürler bu tarihten sonra aynı hafta içinde İsveç, Norveç ve Belçika gazetelerinde yayımlanmıştır.

24 Ocak 2006 - Suudi Arabistan karikatürleri açıktan kınamış ve ülkede Danimarka mallarına karşı boykot başlamıştır.

28 Ocak 2006 – İslam Konferansı Örgütü, Danimarka hükümetinin derhal karikatürleri kınaması gerektiğini açıklamıştır.

29 Ocak 2006 - Libya, Danimarka'daki büyükelçiliğini kapatmıştır. Filistin'de başlayan bayrak yakmaları İslami Cihat ve El-Aksa Şehitleri Tugayı'nın Danimarkalı, İsveçli ve Norveçlilere yaptığı ülkeyi terk çağrısı izlemiştir. Gün içinde çoğu Arap ülkesi Danimarka mallarını boykota katılmıştır.

30 Ocak 2006 - Jyllands-Posten gazetesi karikatürleri yayımladığı için değil, fakat Müslümanların hislerini rencide ettiği için özür dileyen bir mesaj yayımlamıştır. Aynı gün Başbakan Rasmussen de kişisel olarak karikatürlerden rahatsız olduğunu, ama basına müdahale edemeyeceğini açıklamıştır. Gazze'deki AB temsilciliği basılmıştır. Libya Danimarka'daki büyükelçiliğini kapatma kararı almıştır.

31 Ocak 2006 — 17 İslam ülkesinin dışışleri bakanları Danimarka hükümetinden krize sebebiyet veren karikatüristlerin cezalandırılmasını ve hadisenin tekrarlanmayacağını garantisini istemişlerdir. Başta Rusya Devlet Başkanı Putin olmak üzere dünya liderlerinden Müslüman konumuna destek gelmiştir. Aynı gün İzlanda ve Almanya'da karikatürlerin bir kısmı yeniden basılmıştır.

1 Şubat 2006 - Karikatürler eşzamanlı olarak Fransız, Alman, İtalyan, İspanyol ve Hollanda gazetelerinde yayımlanmıştır. Rus Ortodoks Kilisesi karikatürlerin yayımlanmasını kınamıştır.

2 Şubat 2006 -Portekiz, Fransa, Almanya, Britanya, İspanya, ABD, İzlanda, İtalya, Belçika, Portekiz, İsviçre, Bulgaristan, Macaristan gazeteleri daha önce Jyllands-Posten'de yayımlanan karikatürleri sayfalarında yeniden vermişlerdir. Bu arada yine Hz. Muhammed'i betimleyen farklı karikatürler de yayımlanmaya başlanmıştır. Gazze'de gösterilerin şiddet dozu artmaya başlamıştır.

3 Şubat 2006 - Endonezya'da Danimarka büyükelçiliğine yönelik saldırı büyükelçinin halkla konuşması üzerine yatışmıştır. İngiltere Dışışleri Bakanı İngiliz medyasının konuya gösterdiği duyarlılığı tebrik etmiş ve Avrupalı gazeteleri eleştirmiştir. Bağdat'ta ve Basra'da binlerce Iraklı Cuma namazının ardından yaptıkları gösterilerde karikatürleri kınamış ve Danimarka bayraklarını yakmışlardır. Endonezya'nın başkenti Cakarta'da İslam Savunucuları Cephesi'ne bağlı 100 kadar gösterici Danimarka elçiliğinin bulunduğu binaya taş, domates ve çürük yumurta atarak saldırmıştır.

4 Şubat 2006 - Karikatürler Polonya gibi ülkelerde yayımlanmaya devam edilmiştir. Şam'daki Danimarka büyükelçiliği ateşe verilmiş, aynı binada bulunan İsveç ve Şili büyükelçilikleri zarar görmüştür. Aynı gün Şam'daki Norveç büyükelçiliği de ateşe verilmiştir. Danimarka'da aşırı milliyetçi gruplar Müslüman ve Irkçılık karşıtı gruplarla çatışmıştır. Vatikan yaptığı açıklamada ifade özgürlüğünün dini inançlara saldırı hakkı vermediğini hatırlatmıştır. İran boykot kararını karikatürlerin yayımlandığı bütün ülkelere uygulama kararı almıştır.

5 Şubat 2006 - Danimarka'nın Beyrut büyükelçiliği ateşe verilmiştir. Çoğu Avrupa ülkesinde barışçıl gösteriler yapılmıştır. Avrupa Hahamlar Konferansı yaptığı açıklamada karikatürleri antisemitik karikatürlerle kıyaslayarak kınamıştır. Trabzon'da Andrea Santoro adlı bir Katolik papaz öldürülmüştür. Türkiye Başbakanı Tayyip Erdoğan ve İspanya Başbakanı Jose Luis Rodriguez Zapatero'nun ortak olarak kaleme aldıkları 'Saygı ve Sükunete Çağrı' başlıklı yazıları International Herald Tribune gazetesinde yayımlanmıştır. Beyrut'ta göstericilerin Danimarka elçiliğine yaptığı saldırıda 1 gösterici ölmüş, 30 gösterici yaralanmış ve 200 gösterici de tutuklanmıştır.

6 Şubat 2006 - Endonezya, Afganistan ve Avrupa'nın çeşitli şehirlerinde gösteriler devam etmiştir. Endonezya'da Danimarka konsolosluğu tahrip edilmiş, Amerikan konsolosluğuna yönelik saldırıda da halkla polis çatışmıştır. Danimarka vatandaşlarına Arap ülkelerinin büyük çoğunluğunu riskli bölge olarak gördüğünü ilan etmiştir. İran'da Hemşahri Gazetesi karşı saldırıya geçerek Holokost hakkında karikatür yarışması başlatmıştır. Afganistan ve Somali'deki gösterilerde ölenler olmuştur. Karikatürleri protesto eden yüzlerce Afganlı göstericiye polisin ateş açması

sonucu 4 gösterici ölmüş ve en az 19 gösterici yaralanmıştır. 2.000 gösterici, ABD'nin Bagram'daki en büyük üssüne zorla girme girişiminde bulunmuştur. Çıkan çatışmada 2 gösterici ölürken, 5 gösterici ve 8 polis yaralanmıştır. Kandahar, Kabil, Mezar-ı Şerif ve kuzeydoğudaki Tahar eyaletinde Batı karşıtı gösteriler yapılmıştır. İran Danimarka ile ticari ilişkilerini kesmiştir.

Somali'nin değişik kentlerinde Batı karşıtı sloganların atıldığı bir dizi gösteri yapılmıştır. Bosaso adlı liman kentindeki gösteride 14 yaşındaki bir çocuk yaşamını yitirmiştir.

Hint işgali altındaki Keşmir'de karikatürleri protesto amacıyla genel grev yapılmıştır.

Tayland'ın başkenti Bangkok'ta Danimarka elçiliği önünde gösteri yapılmıştır. Gazze'de AB merkezi önünde protesto eylemi yapılmıştır.

Güney Irak'taki Kut kentinde yürüyüşe geçen binlerce gösterici Danimarka, Almanya ve İsrail bayraklarını yakmıştır. Karikatürleri yayımlayan ülkelerle diplomatik ve ekonomik bağların kesilmesini isteyen göstericiler, Irak'ta bulunan 530 Danimarka askerinin ülkeden çekilmesini istemişlerdir.

Endonezya'nın 4 kentinde protesto gösterileri yapılırken, ülkenin ikinci büyük kenti Surabaya'da 300 gösterici polisle çatışmıştır.

Tahran'da bir polis, "Allah-ü ekber!" ve "Amerika'ya ölüm!" sloganları atarak Danimarka elçiliğine girmeye çalışan 1.000 dolayında göstericiyi püskürtmüştür. Çatışmada 9 gösterici yaralanmıştır.

Cezayir'in başkenti Cezayir'de 2.000 kişinin katıldığı gösteride Danimarka ve ABD bayrakları yakılmıştır.

Kahire'deki El Ezher Üniversitesinde binlerce öğrenci protesto gösterisi yapmıştır.

7 Şubat 2006 - Dünyanın çoğu ülkesinde protestolar devam etmiştir. Bazı Batılı firmalar Danimarka orijinli malzeme kullanmadıkları açıklamalarını yapmışlardır. Dünya liderleri Danimarka hükümetini desteklediklerini bildiren açıklamalar yapmışlardır. Cidde'de bir araya gelen dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan, İKÖ Başkanı Ekmeleddin İhsanoğlu ve AB Dışışleri Bakanı Javier Solana karikatür krizinin tırmanmasından duydukları endişeyi dile getiren bir ortak bildiri yayımladılar.²²

8 Şubat 2006 - NATO, Karikatür Krizi gündemiyle olağanüstü toplanmıştır. ABD, İran ile Suriye'yi gösterileri kışkırtmakla suçlamıştır.

9 Şubat 2006 - Beyrut'ta yağmur ve rüzgar altında yapılan ve polise göre 400.000 Hizbullah'a göre 700.000 kişinin katıldığı gösteride "Amerika'ya ölüm!" ve "İsrail'e ölüm!" sloganları atılmıştır.

10 Şubat 2006 - Kenya'da Danimarka elçiliği önünde gösteri yapan kitleye polis ateş açmıştır.

Bangladeş'te yapılan protesto eyleminde 10.000 kişinin Danimarka elçiliğine doğru yürüyüşe geçmesi üzerine grupla polis arasında çatışma çıkmıştır.

Mısır'ın değişik kentlerinde binlerce göstericiyle onları dağıtmak için basınçlı su ve göz yaşartıcı gaz kullanan polis arasında çatışmalar yaşanmıştır.

²² Olayların gelişiminin daha ayrıntılı bilgisi için <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=23365>

Malezya'nın başkenti Kuala Lumpur'da 3.000, Pakistan'ın başkenti İslamabad'ta 5.000, Hindistan'ın başkenti Yeni Delhi'de 6.000 kişinin katıldığı gösterilerde Danimarka, ABD ve AB protesto edilmiştir.

11 Şubat 2006 - Londra'da karikatür krizi protesto edilmiştir.

14 Şubat 2006 - Gösterilerin yasaklanmasına rağmen yürüyüşe geçen kitleye polisin ateş açması sonucu Pakistan'ın Lahor kentinde 2 kişi ölmüştür.

15 Şubat 2006 - Norveç telefon şirketi Telenor, bir ABD fast-food restoranının yanısıra bazı yabancı bankaların saldırıya uğradığı Pakistan'da 3 gösterici yaşamını yitirmiştir.

17 Şubat 2006 - Danimarka Pakistan büyükelçisini geri çağırmıştır. Danimarka yoğun protestolardan ötürü daha önce de dört büyükelçiliğini kapatmıştı.

18 Şubat 2006 - Libya Bingazi'deki protesto gösterilerinde 10 kişi ölmüştür.

21 Şubat 2006- Pakistan'ın Afganistan sınırına yakın Bervent kentinde toplanan 2.000'i aşkın gösterici "Amerika'ya ölüm!", "Danimarka'ya ölüm!" sloganları eşliğinde yürümüştür.

Irak'ın Kerbela kentinde 10.000 kişinin katıldığı gösteride Danimarka bayrağı yakılmış ve Danimarka'yla ilişkilerin kesilmesi talep edilmiştir.

26 Şubat 2006 Pakistan'ın en büyük kenti Karaçi'de yetkili makamların yasaklamasına ve asker ve polisin gövde gösterisine rağmen toplanan 25.000

gösterici "Amerika'ya ölüm!" ve "Avrupa ülkeleriyle diplomatik ilişkiler kesilsin!" sloganları atmışlardır.

Hong Kong'da 3.000 Müslüman barışçı bir protesto eylemi yapmıştır.

Bu tarihten sonra olaylar Danimarka ürünlerinin çok kapsamlı bir şekilde boykot edilmesi, protesto gösterilerinin yaygınlaşarak devam etmesi, resmi ve dini yetkililerin olayları kınayıcı açıklamaları ile devam etmiştir. Mart ayı boyunca da İslam dünyası İslam'ın kutsallarına saldırmanın uluslar arası düzeyde müeyyidelerinin uygulanması gerektiği yönünde çalışmalar yapılmış, konferanslar düzenlenmiş, bu amaca yönelik sonuç bildirgeleri yayınlanmış, basın toplantıları düzenlenmiş ve başta BM olmak üzere uluslararası kuruluşlar nezdinde girişimler yapılmıştır.

EK 2 - KARİKATÜRLERİN İÇERİĞİ

Karikatürlerin içeriği; İslam, Hz. Muhammed ve Müslümanlar hakkında olumsuz ve şiddet unsurunu içinde barındırdığı şeklinde resmedilmiştir. Karikatürler üzerine birçok yorum yapılmasına rağmen genel olarak aşağıda bahsedilen şeyleri içinde barındırdığı söylenebilir.

Serinin Annette Carlsen imzalı ilk karikatür, Hz. Isa, Hz. Muhammed, Buda, bir Hint gurusu, bir hippî, Danimarkalı bir işkadını ve bir gazeteciyi karakolda, cam bölmeli "suçlu teşhis odası"nda yan yana çizilmiştir. Tek yönlü camın bu tarafındaki "mağdur", elini çenesine koymuş "Hımm... teşhis edemiyorum" demektedir.

Arne Sorensen'in çizdiği ikinci karikatürde; bir çalışma masasının başında Hz. Muhammed resmedilmiştir. Karikatürde Hz. Muhammed'in arkasında pencere bulunmaktadır. Kaygılı gözleri geride... sınavda kağıdını gizleyen bir çocuk gibi çizimlerinin üzerine kapanmış. Alnından ecel terleri damlar şekilde çizim yapılmıştır.

Franz Füchsel adlı karikatürist, Hz. Muhammed'i yeşil kaftan ve kara sakalla çizmiştir. Bu karikatürde Hz. Muhammed elindeki kağıtlara bakarken arkadan, satır ve bombayla koşup gelen iki yobaza "Sakin olun arkadaşlar, sadece inançsız bir Danimarkalının çizimleri bunlar..." diyerek seslenmektedir:

Jen Julius adlı karikatürist karikatüründe; cennette, bulutlar arasında bir "imam" var; karşısında da hâlâ dumanı tüten canlı bombalar... "İmam", "Durun... durun... burada huri kalmadı" diye bağırılmaktadır.

Kurt Westergaard, Hz.Muhammed'i kara sakallı, kara sarıklı, çatık kaşlı, öfkeli bakışlı bir adam olarak resmetmiş. Kara sarığı bir bombaya benzetmiş. Ve bombanın fitili yanarken Hz.Muhammed sarığının tepesinde saatli bir bombayla, adeta bir Osmanlı Padişahı gibi durmaktadır.

Bir diğer karikatürde, Hz.Muhammed, intihar bombacılarına, cennette bakirelerin tükenmekte olduğunu söylemektedir.

Bir başka karikatürde ise Hz.Muhammed iki tarafında siyah çarşaflara bürünmüş kadınların arasında görünmektedir.

Bir diğer karikatürde İsmi Muhammed olan Müslüman, haylaz görünümlü bir öğrencinin tahtaya yazdığı Arapça cümlelerin çevirisinin verildiği karikatürde, "Bu adamlar bu karikatürleri çizdiklerinde nasıl bir şiddete karşılaştıklarını bilmiyorlar herhalde" vurgusu yapılmıştır.

Kısaca çizimlerin çoğunda Hz. Muhammed kara sakallı, nemrut bakışlı ve şiddet yanlısı olarak resmedilmiştir.

ÖZET

Şeref, Ebru, “İslamofobi Kavramsal ve Sosyolojik Yaklaşım”, Yüksek Lisans Tezi, Danışman: Prof. Dr. Niyazi Akyüz, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, 114 s.

Batı tarihinde “öteki” ile birlikte aynı sosyal, kültürel ve siyasal ortamda yaşama tecrübesi sorunlarla doludur. Bu nedenle farklı ve yabancı olanlara, topluma sonradan eklenenlere genellikle kuşku ile bakılmıştır. Batı tarihi bu açıdan bakıldığında büyük trajedilere de sahne olmuştur. 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa’nın sosyal, demografik ve dini manzarasını değiştiren yeni gruplar da topluma eklenmeye başlamıştır. Renkleri, dilleri ve dinleri farklı olan bu gruplar arasında en görünür ve belirgin olan Müslümanlar Avrupa’nın yeni “ötekileri” olarak algılanmaya başlanmıştır.

Avrupa Birliği ülkelerinde de toplumsal gerginliğe yol açan, hatta sosyal barışı bozacak boyutlara ulaşan önyargılar, artık Müslümanlara yönelik tehdit algısı ve İslamofobi’ye dönüşme eğilimi göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: İslamofobi, Yabancı Düşmanlığı, Öteki, 11 Eylül, Medeniyetler Çatışması, Karikatür Krizi.

ABSTRACT

Şeref, Ebru, “Islamophobia Conceptual and Sociological Approach”, Master of Social Sciences Thesis, Advisor: Prof. Dr. Niyazi Akyüz, Ankara University, The Faculty of Theology, 114 p.

In the western history, experience of living with the "other" in the same social, cultural and political environment is full of problems. Therefore there had been a suspicious approach to the different ones, to the strangers and to the ones that has been joined to the society. When referred in this aspect, the western history had lots of great tragedy. The new groups that changed Europe's social, demographic and religious scene, has begun to join to the society from the beginning of the second half of 20. century. Among the groups that differ in their hue of the skin, language and religion, the muslims has begun to perceived as the new "others" in Europe.

The prejudices in the European Union that cause social tension and even lead to disrupt the social peace are now has begun to show tendency to change towards perception of threat against Muslims and Islamophobia.

Keywords: Islamophobia, Xenophobia, The Other, September 11, Clash Of Civilizations, Cartoon Crisis.